

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису
УДК 378.091.3:373.011.3-051]:792.8:37.041(043.3)

КОРОТКЕВИЧ КСЕНІЯ ЄГОРІВНА

ДИСЕРТАЦІЯ
**ФОРМУВАННЯ УМІНЬ НАВЧАЛЬНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ
МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН
У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ К. Є. Короткевич

Науковий керівник – **Філоненко Оксана Володимирівна**, доктор педагогічних наук, професор

АНОТАЦІЯ

Короткевич К. Є. Формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки. – Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Кропивницький, 2023.

У дисертації представлено теоретичне обґрунтування і запропоновано нове вирішення проблеми формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає в тому, що: уперше визначено сутність поняття «уміння навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін» (як комплекс мотивовано-вольових дій активно-пізнавального характеру, спрямованих на реалізацію функцій самостійного, раціонального планування, самоуправління та самоконтролю щодо власної освіти з метою досягнення найбільш продуктивних результатів та ефективного особистісного, професійного і творчого саморозвитку та самореалізації в галузі хореографічного мистецтва); виокремлено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови (підвищення самомотивації студентів до професійного самовдосконалення; активізація самостійної освітньої діяльності студентів-хореографів у різних формах організації навчання (аудиторна, дистанційна, самопідготовка); стимулювання майбутніх викладачів хореографічних до саморефлексії та аналізу власних початкових дій) формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки; розроблено й апробовано авторську методику формування умінь навчальної

самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки; уточнено сутність понять «синергетика», «самоорганізація», «педагогічна самоорганізація» в контексті проблеми дослідження; конкретизовано шляхи реалізації потенціалу самоорганізації в системі професійної підготовки викладачів мистецьких дисциплін; подальшого розвитку набули зміст, форми, засоби та методи формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки.

Визначено, що структуру умінь навчальної самоорганізації студентів-хореографів складають планувально-стратегічний (здатність чітко визначати цілі професійного навчання, активно мотивувати себе на освіту і самоосвіту, планувати та обирати найбільш оптимальні засоби реалізації навчання, проектувати та прогнозувати можливі результати навчальної діяльності); управлінсько-регулятивний (уміння ефективно працювати з інформаційними джерелами, творчо розробляти та застосовувати різні види, форми і методи власної навчальної діяльності, управляти та здійснювати самоконтроль власної освіти) та інтроспективно-оцінний (уміння здійснювати самоспостереження та самоаналіз, адекватно і критично оцінювати та інтерпретувати результати навчання, робити висновки щодо виправлення недоліків навчання та перспектив розвитку).

Обґрунтовано доцільність використання синергетичного, акмеологічного та компетентнісного наукових підходів як методологічних засад дослідження, обґрунтовано логічність опори на спеціальні принципи формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки, а саме: ціннісно-сміслової регуляції діяльності, професійного самоменеджменту та індивідуалізації навчання.

Розроблено педагогічні умови, впровадження яких у процес фахової підготовки майбутніх викладачів хореографії забезпечує ефективний вплив на формування умінь навчальної самоорганізації, а саме: підвищення

самомотивації до професійного самовдосконалення, активізація самостійної освітньої діяльності у різних формах організації (аудиторна, дистанційна, самопідготовка), стимулювання студентів до саморефлексії та аналізу власних навчальних дій.

Представлено організаційно-методичну модель формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін, що містить проєктивно-цільову (мета, наукові підходи та принципи, структурні компоненти) та процесуально-змістову (система критеріїв та показників, педагогічні умови, етапи і методи навчання) складові, реалізація якої забезпечила логічне і планомірне досягнення запланованого результату.

За розробленими критеріями (прогностичним, операційним та рефлексійним) здійснено перевірку стану сформованості та визначено три рівня (високий, середній, низький) сформованості умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. Зафіксовано, що до застосування експериментальної методики більшість з них перебуває на низькому та середньому рівнях сформованості.

У ході формувального експерименту перевірено дієвість педагогічних умов та апробовано авторську методику формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін, що впроваджувались в освітній процес протягом трьох етапів: цілепокладального, функціонального та аналітичного, зміст кожного з яких був спрямований на послідовне формування компонентів структури означеного феномену. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи засвідчив наявність позитивної динаміки у рівнях сформованості в учасників експериментальної групи у порівнянні зі студентами контрольної групи, що було підтверджено засобами математичної обробки числових даних (критерій Пірсона χ^2).

Практичне значення дослідження визначається: експериментально підтвердженою ефективністю запропонованої методики та її спрямованістю на підвищення якості підготовки здобувачів вищої освіти мистецького

профілю; перспективністю використання матеріалів, висновків і експериментальних даних дослідження для доповнення і оновлення змісту фахових (теоретичних і виконавських) дисциплін, передбачених програмою професійної підготовки бакалавра за спеціальністю 024 Хореографія, а саме: «Історія хореографічного мистецтва», «Практикум з хореографічної підготовки», «Методика роботи з дитячим хореографічним колективом», різних видів педагогічної практики, для написання науково-методичних праць.

Ключові слова: самоорганізація, уміння навчальної самоорганізації, майбутні викладачі хореографічних дисциплін, хореографія, фахова підготовка, заклад вищої освіти (ЗВО), навчальний процес, інформаційні технології, хореографічно-педагогічна освіта, планування, самоосвіта, саморегуляція, саморозвиток, самоконтроль, самореалізація, рефлексія.

SUMMARY

Korotkevych K. Y. The Formation of Educational Self-organization Skills for Future Choreography Teachers During Professional Training. – Qualification research work in manuscript form.

A dissertation submitted for the degree of Doctor of Philosophy in Education and Pedagogical Sciences, specializing in 011 – Educational, Pedagogical Sciences. – Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Kropyvnytskyi, 2023.

The dissertation presents a theoretical justification and proposes a new solution to the problem of developing the skills of academic self-organization of future instructors in choreographic disciplines during their professional training. The scientific novelty and theoretical significance of the study is that: for the first time, the essence of the concept of «educational self-organization skills of future teachers of choreographic disciplines» has been determined (as a complex of motivated-volitional actions of an active-cognitive nature, aimed at realizing the

functions of independent, rational planning, self-management and self-control regarding own education in order to achieve the most productive results and effective personal, professional and creative self-development and self-realization in the field of choreographic art); Pedagogical conditions have been singled out, theoretically justified and experimentally verified (increasing students' self-motivation for professional self-improvement; activation of independent educational activities of choreographer students in various forms of training organization (auditory, remote, self-training); stimulation of future choreographic teachers to self-reflection and analysis of their own initial actions) formation the ability of educational self-organization of future teachers of choreographic disciplines in the process of professional training; the author's method of formation of educational self-organization skills of future teachers of choreographic disciplines in the process of professional training was developed and tested; the essence of the concepts «synergy», «self-organization», «pedagogical self-organization» in the context of the research problem is clarified; the ways of realizing the potential of self-organization in the system of professional training of teachers of art disciplines are specified; the content, forms, means and methods of formation of educational self-organization skills of future teachers of choreographic disciplines acquired further development in the process of professional training.

It was determined that the structure of the educational self-organization skills of choreographer students is planning and strategic (the ability to clearly define the goals of professional training, actively motivate oneself for education and self-education, plan and choose the most optimal means of implementing training, project and forecast the possible results of educational activities); management-regulatory (the ability to effectively work with information sources, creatively develop and apply various types, forms and methods of one's own educational activity, manage and self-monitor one's own education) and introspective-evaluative (the ability to perform self-observation and self-analysis, adequately and critically evaluate and interpret the results training, draw

conclusions regarding the correction of training deficiencies and development prospects).

The expediency of using synergistic, acmeological and competence-based scientific approaches as the methodological basis of the research is substantiated, the logic of relying on special principles of the formation of educational self-organization skills of future teachers of choreographic disciplines in the process of professional training, namely: value-meaningful regulation of activity, professional self-management and individualization of education, is substantiated.

Pedagogical conditions have been developed, the implementation of which in the process of professional training of future teachers of choreography provides an effective influence on the formation of educational self-organization skills, namely: increasing self-motivation for professional self-improvement, activating independent educational activities in various forms of organization (auditory, remote, self-training), stimulating students to self-reflection and analysis of one's own learning activities.

An organizational-methodical model of the formation of the skills of educational self-organization of future teachers of choreographic disciplines is presented, which contains projective-target (purpose, scientific approaches and principles, structural components) and procedural-content (system of criteria and indicators, pedagogical conditions, stages and teaching methods) components, the implementation of which ensured the logical and planned achievement of the planned result.

According to the developed criteria (prognostic, operational and reflective), the state of formation was checked and three levels (high, medium, low) of the formation of educational self-organization skills of future teachers of choreographic disciplines were determined. It was recorded that before the application of the experimental method, most of them were at low and medium levels of formation.

In the course of the formative experiment, the effectiveness of the pedagogical conditions was tested and the author's method of forming the

educational self-organization skills of future teachers of choreographic disciplines was tested, which was implemented in the educational process during three stages: goal-setting, functional and analytical, the content of each of which was aimed at the sequential formation of the components of the structure of the specified phenomenon. The analysis of the results of the research and experimental work proved the presence of positive dynamics in the levels of formation in the participants of the experimental group in comparison with the students of the control group, which was confirmed by means of mathematical processing of numerical data (Pearson's χ^2 test).

The practical significance of the research is determined by: the experimentally confirmed effectiveness of the proposed methodology and its focus on improving the quality of training of students of higher education in the art field; the perspective of using research materials, conclusions and experimental data to supplement and update the content of the professional (theoretical and performing) disciplines provided for by the bachelor's professional training program in the specialty 024 Choreography, namely: «History of Choreographic Art», «Practical Course on Choreographic Training», «Methodology work with a children's choreographic team», various types of pedagogical practice, for writing scientific and methodological works.

Keywords: self-organization, academic self-organization skills, future instructors of choreographic disciplines, choreography, professional training, higher education institution (HEI), educational process, information technology, choreographic and pedagogical education, planning, self-education, self-regulation, self-development, self-control, self-realization, reflection

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові публікації, які відображають основні наукові результати дисертації

Статті у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Короткевич К. Є. Поняття самоорганізації навчання у контексті професійної підготовки майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. *Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал*. 2020. № 3–4. С. 162–166. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.216809>.

2. Короткевич К. Є. Формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін: педагогічні принципи та умови. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Серія Педагогічні науки*. Київ : КУІБГ, 2021. Вип. 4 (69). С. 68–75. DOI : <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2021.4.8>.

3. Короткевич К. Є. Методичні основи формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. *Наукові записки Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький, 2022. Вип. 207. С. 167–171. DOI : <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-207-167-171>.

4. Короткевич К. Є. Критерії та методи діагностики умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 59. С. 138–142. URL : <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/59/29.pdf>

Статті у закордонних наукових періодичних виданнях:

5. Yaroshenko O., Kilderov D., Komarovska O., Korotkevych K., Holinska T., Hutsan L., Shekhavtsova S. The factorial role of organizational culture in entrepreneurship education. *Academy of Entrepreneurship Journal*. 2020. Vol. 26. Iss. 3. 8 p. URL : <https://www.abacademies.org/articles/The-factorial-role-of-organizational%20-culture-in-entrepreneurship-and-entrepreneurship-education-1528-2686-26-3-368.pdf>

Наукові публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

Опубліковані праці апробаційного характеру:

6. Короткевич К. Є., Соколова О. В. Структура умінь навчальної самоорганізації суб'єктів хореографічної освіти. *Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, процеси розвитку* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Бердянськ 22–23 квітня 2020 р.). Бердянськ : Вид-во БДПУ, 2020. С. 85–86.

7. Короткевич К. Є. Педагогічні умови формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. *Хореографічна культура і освіта : проблеми та перспективи* : збірник матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції (Київ 14–15 травня 2021 р.). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. С. 48–51.

8. Короткевич К. Є. Саморефлексія як складова навчальної самоорганізації студентів-хореографів. *Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства* : матеріали і тези VIII Міжнародної конференції молодих учених та студентів (Одеса 14–15 жовтня 2022 р.). Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2022. Т. 1. С. 160–162.

9. Короткевич К. Є. Методичні аспекти активізації самоорганізованості бакалаврів хореографії у процесі фахової підготовки. *Модернізація наскрізної виконавської підготовки учнівської молоді в сучасній мистецькій освіті* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, квітень 2023 р.). Київ : УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 43–46.

ЗМІСТ

ВСТУП	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ НАВЧАЛЬНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	23
1.1. Навчальна самоорганізація особистості як загальнонаукова проблема	23
1.2. Зміст і структура умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін.....	49
Висновки до першого розділу.....	76
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ НАВЧАЛЬНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	79
2.1. Наукові підходи та принципи формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки.....	79
2.2. Педагогічні умови формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки.....	102
Висновки до другого розділу	123
Висновки до другого розділу	124
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ УМІНЬ НАВЧАЛЬНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	127
3.1. Організація та проведення констатувального експерименту	127

3.2. Методика формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки:

хід та результати експерименту.....	156
Висновки до третього розділу.....	192
ВИСНОВКИ.....	195
ДОДАТКИ.....	221

ВСТУП

Актуальність дослідження. У державних нормативних документах України (Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013), Закон України «Про вищу освіту» (2014), Закони України «Про освіту» (2017), Стандарт вищої освіти з підготовки бакалаврів хореографії (2020)) та у концепції Ради Європи «The Key Competences for Lifelong Learning – A European Framework» (2007), що визначає ключові компетенції сучасного європейця для навчання протягом життя, вказується, що сьогодні суспільні очікування пов'язані з професійної підготовкою викладачів нової формації, мобільних та здатних до активного і творчого пошуку, планування та розробки власної стратегії навчання, продуктивної самостійної діяльності, креативності, організації безперервної самоосвіти протягом всього життя.

Формування важливих для професійної самореалізації якостей особистості, її здатності до самоствердження в обраній спеціальності пов'язані з вміннями самостійно організовувати свою навчальну діяльність на основі персональної відповідальності, усвідомленості і націленості на високі результати, максимальної реалізації внутрішніх сил, творчої активності тощо. Вирішення даної проблеми можливе шляхом переходу з інформаційно-предметного на особистісно-цільовий вектор навчання, з правом делегування студентам можливостей самостійно визначати та контролювати власну навчальну діяльність, керувати нею і здійснювати самооцінку її результатів.

У галузі професійної підготовки майбутніх викладачів хореографічних дисциплін вміння самостійно організовувати власну навчальну діяльність розцінюються як важлива фахова компетентність і засіб удосконалення професійної освіти та обумовлюються особливостями змісту, видів і форм художньо-пізнавальної, репетиційно-тренувальної та творчо-виконавської діяльності. В основі самоорганізації навчання студентів-хореографів лежать

складні психічні процеси цілісного осмислення та застосування у навчанні власних інтелектуальних, психомоторних, вольових та емоційних проявів та володіння необхідними практичними засобами раціонально-продуктивної освітньої праці.

Загальнонаукові основи теорії самоорганізації (синергетики), зокрема в контексті використання її ідей в педагогіці, соціальних науках досліджуються в роботах таких науковців: В. Андрущенко, В. Будз, О. Вознюк, О. Дзьобань, І. Добронравова, Г. Краєвська, В. Кремень, В. Лутай, Т. Новаченко, О. Робуль, R. Ben-Yshai, I. Takatoshi та ін. Вивченню психічних механізмів самоорганізації суб'єкта навчання на рівні особистісних структур присвячені психологічні праці Е. Балашова, Т. Довгої, Л. Дзюбо, Л. Калініної, М. Лиля, Т. Приходько, М. Савчин, О. Бреусенко-Кузнєцова, А. Телецької, В. Циби та ін.

Проблеми професійної підготовки фахівців на засадах самоорганізації розглядають у своїх у роботах В. Арешонков, Ж. Вірна, О. Дубасенюк, Н. Дуднік, А. Килівник, А. Лісниченко, О. Малихін, Н. Мачинська, Н. Мирончук, В. Наумчук, В. Савуляк, О. Тесленков, В. Фрицюк, A. Bain, R. Bolman, J. Jannsen, A. Reid, R. Koper, P. Petocz, R. Pinner, C. Tattersall, V. Van Den Berg, W. Zhang та ін. Дослідження Я. Бойко, А. Голіцина, Л. Гордійчук, М. Дубінки, Л. Журавської, Є. Кулика та ін. присвячені вивченню сутнісних характеристик самостійної діяльності та самоосвіти студентів як засобу безперервного і спрямованого учіння та професійного самовдосконалення.

Питання використання ідей самоорганізації у професійній освіті майбутніх викладачів мистецьких дисциплін розглядаються у наукових працях В. Орлова, Л. Паньків, О. Соколової, Хань Юйцень, Яо Ямін та ін. Окремі аспекти удосконалення професійної підготовки викладачів хореографічних дисциплін, зокрема, підвищення рівня навчальної мотивації, самостійності та особистісного спрямування на здобуття якісної освіти, оволодіння сучасними інтернет-технологіями, розвитку творчого потенціалу

висвітлюються у дослідженнях: Л. Андрощук, Т. Благової, Т. Зузяк, С. Лавриненко, О. Мартененко, І. Спінула, О. Пархоменка, О. Плахотнюка, В. Чуби, Яо Пейчань та ін.

Відзначаючи активний інтерес і очевидну зацікавленість феноменом самоорганізації представниками різних галузей наукових знань, зазначимо, що проблема формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін поки що не знайшла належного відображення у дослідженнях вітчизняних і закордонних науковців, а в існуючих роботах розкриваються лише деякі аспекти педагогічної самоорганізації в контексті підготовки фахівців, зокрема, мистецького профілю. Таким чином, формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографії виступає як актуальна і сучасна проблема педагогіки мистецької освіти, вирішення якої потребує розв'язання таких суперечностей і протиріч між:

- специфічним художнім змістом фахової підготовки студентів-хореографів та недооцінкою його потенціалу у формуванні умінь навчальної самоорганізації;

- суттєвим збільшенням обсягу навчальної інформації, урізноманітнення змісту, видів і форм освітньої діяльності та необхідністю їх швидкого і раціонального опанування;

- посиленням особистісної ролі суб'єктів навчання у здобутті хореографічної освіти та недостатнім делегуванням їх повноважень для самостійного вирішення навчальних проблем і завдань;

- прагненням студентів самостійно організувати та спрямувати себе на освітню діяльність та відсутністю відповідних знань, досвіду і практичних навичок самоосвіти, саморефлексії.

Актуальність, професійна орієнтованість та значення даної проблеми, необхідність розв'язання визначених суперечностей обумовили вибір теми дисертації – **«Формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (реєстраційний номер 0116U003481). Тему дисертації затверджено Вченою радою Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 15 від 29 травня 2023 р.).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов та методики формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз понять «самоорганізація», «синергетика», «навчальна самоорганізація» й визначити сутність та структуру поняття «уміння навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін».

2. Проаналізувати методологічні підходи та принципи формування умінь навчальної самоорганізації студентів-хореографів у процесі фахової підготовки.

3. Визначити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови й розробити модель професійної формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін.

4. З'ясувати стан сформованості умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін на основі визначених критеріїв, показників та рівнів.

5. Здійснити дослідно-експериментальну перевірку ефективності методики формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх

викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки.

Об'єкт дослідження – процес фахової підготовки майбутніх викладачів хореографічних дисциплін.

Предмет дослідження – педагогічні умови та методика формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки.

Гіпотеза дослідження. В основу дисертаційного дослідження покладено припущення, що процес формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін буде ефективним внаслідок реалізації у процесі фахової підготовки методики та сукупності таких педагогічних умов:

– підвищення самомотивації студентів до професійного самовдосконалення;

– активізація самостійної освітньої діяльності студентів-хореографів у різних формах організації навчання (аудиторна, дистанційна, самопідготовка);

– стимулювання майбутніх викладачів хореографічних до саморефлексії та аналізу власних початкових дій.

Для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети дослідження використано такий комплекс **методів педагогічного дослідження**: *теоретичні*: теоретичний аналіз і синтез, порівняння, систематизація, класифікація, узагальнення наукових даних; вивчення нормативних матеріалів та педагогічної документації з проблем формування умінь навчальної самоорганізації здобувачів вищої освіти, зокрема мистецького профілю; дедуктивний метод для обґрунтування методологічних засад дослідження; системно-структурний метод для розробки компонентної структури умінь навчальної самоорганізації; метод моделювання педагогічних явищ і процесів; *емпіричні*: аналіз змісту педагогічної документації та результатів діяльності; методи діагностики стану сформованості умінь навчальної самоорганізації студентів-хореографів

(педагогічне спостереження, бесіда, тестування, опитування, аналіз процесу і результатів навчання та ін.); проєктивні методи для вивчення та інтерпретації реальних цілей, мотивів, можливостей і потреб суб'єктів освітньої діяльності; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) для відстеження динаміки сформованості досліджуваного феномену, перевірки ефективності розроблених педагогічних умов та методики формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін; *статистичні*: числові і графічні методи фіксації експериментальних даних; кількісної та якісної обробки та обчислення (за допомогою математичних формул) результатів педагогічного експерименту для перевірки ефективності розробленої методики та підтвердження вірогідності отриманих даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальну роботу проведено в Центральноукраїнському державному університеті імені Володимира Винниченка, Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова, Сумському державному університету імені А. С. Макаренка. В експериментальній роботі взяли участь 124 студенти.

Організація та основні етапи дослідження. Наукове дослідження проводилось протягом трьох етапів.

На першому етапі (2019–2020 рр.): проведено аналіз наукової літератури з обраної проблеми, визначено напрям і тему дисертаційного дослідження, окреслено науковий апарат дисертації; уточнено основні завдання дослідницької роботи; здійснено первинну систематизацію науково-теоретичних джерел дослідження.

На другому етапі (2020–2021 рр.): визначено зміст основних наукових дефініцій дослідження; обґрунтовано методологічні основи дослідження (підходи, принципи, педагогічні умови, методи); розроблено план та методику дослідно-експериментальної роботи; визначено критерії, їх показники та рівні сформованості умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін.

На третьому етапі (2021–2023 рр.): проведено констатувальний і формувальний етапи дослідно-експериментальної роботи, в ході яких апробовано діагностувальну методику та перевірено ефективність авторської методики формування умінь навчальної самоорганізації студентів-хореографів у процесі фахової підготовки; проведено контрольний зріз та здійснено якісний та кількісний аналіз отриманих результатів; сформульовано підсумки, здійснено оформлення тексту дисертації.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять концептуальні положення та передові ідеї: педагогічної синергетики в системі професійної освіти (Г. Балл, О. Вознюк, О. Демченко, Н. Дуднік, В. Кремень, А. Лісниченко, О. Малихін, Н. Мирончук, Т. Новаченко, О. Тесленков, С. Хатунцева та ін.); соціальної самоорганізації (В. Андрущенко, В. Будз, О. Дзьобан, А. Килівник, Г. Краєвська та ін.); теорії психології особистості (І. Бех, С. Гончаренко, І. Зязюн, Г. Костюк, С. Максименко, В. Рибалко, М. Савчин, В. Циба та ін.); концепції саморегуляції та самоуправління діяльністю (Е. Балашов, Ж. Вірна, М. Гриньова, Т. Лаврик, О. Філоненко, К. Шамлян та ін.); концепції професійного самовизначення та самореалізації (М. Дубінка, Г. Євдокимова, О. Мерзлякова, В. Шевченко та ін.); акмеології професійної освіти (М. Євтух, І. Ніколаєску, Т. Скорик, В. Федоришин та ін.); компетентнісного підходу у професійній підготовці фахівців (В. Арешонков, В. Іщенко, Лі Цюань, Н. Мельник та ін.); теорії та методики професійної освіти майбутніх викладачів мистецтва, зокрема хореографічних дисциплін (Л. Андрошук, Т. Благова, Н. Дзюбишина, О. Мартиненко, Л. Паньків, О. Пархоменко, В. Спінул, Хань Юйцень, В. Чуба, Яо Ямін та ін.).

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає в тому, що:

– *уперше*: визначено сутність поняття «уміння навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін» (як комплекс мотивовано-вольових дій активно-пізнавального характеру,

спрямованих на реалізацію функцій самостійного, раціонального планування, самоуправління та самоконтролю щодо власної освіти з метою досягнення найбільш продуктивних результатів та ефективного особистісного, професійного і творчого саморозвитку та самореалізації в галузі хореографічного мистецтва); виокремлено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови (підвищення самомотивації студентів до професійного самовдосконалення; активізація самостійної освітньої діяльності студентів-хореографів у різних формах організації навчання (аудиторна, дистанційна, самопідготовка); стимулювання майбутніх викладачів хореографічних до саморефлексії та аналізу власних початкових дій) формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки; розроблено й апробовано авторську методику формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки;

– *уточнено* сутність понять «синергетика», «самоорганізація», «педагогічна самоорганізація» в контексті проблеми дослідження; конкретизовано шляхи реалізації потенціалу самоорганізації в системі професійної підготовки викладачів мистецьких дисциплін;

– *подальшого розвитку* набули зміст, форми, засоби та методи формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки.

Практичне значення дослідження визначається: експериментально підтвердженою ефективністю запропонованої методики та її спрямованістю на підвищення якості підготовки здобувачів вищої освіти мистецького профілю; перспективністю використання матеріалів, висновків і експериментальних даних дослідження для доповнення і оновлення змісту фахових (теоретичних і виконавських) дисциплін, передбачених програмою професійної підготовки бакалавра за спеціальністю 024 Хореографія, а саме: «Історія хореографічного мистецтва», «Практикум з хореографічної

підготовки», «Методика роботи з дитячим хореографічним колективом», різних видів педагогічної практики, для написання науково-методичних праць.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Основні результати дослідження оприлюднено на науково-практичних конференціях: *міжнародних* – «Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, процеси розвитку» (Бердянськ, 2020), «Хореографічна культура і освіта: проблеми та перспективи» (Київ, 2021), «Модернізація наскрізної виконавської підготовки учнівської молоді в сучасній мистецькій освіті» (Київ, 2021), «Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства» (Одеса, 2022), «Проблеми мистецько-педагогічної освіти: здобутки, реалії та перспективи» (Суми, 2020), «Модернізація наскрізної виконавської підготовки учнівської молоді в сучасній мистецькій освіті» (Київ, 2023); *всеукраїнських* – Всеукраїнський науково-методичний онлайн-семінар «Інфомедійна грамотність викладача мистецьких дисциплін у сучасному освітньому просторі» (Мелітополь, 2020).

Основні положення дослідження обговорювались на засіданнях кафедри хореографії УДУ імені Михайла Драгоманова, кафедри мистецької освіти та кафедри педагогіки та спеціальної освіти ЦДУ імені Володимира Винниченка.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (довідка № 201 від 29 травня 2023 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 1108 від 31 травня 2023 р.); Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 45 -н від 01 червня 2023 р.).

Публікації. Основні результати дисертації висвітлено у 9 публікаціях автора, з них 7 – одноосібні, з-поміж яких: 4 статті у наукових фахових виданнях України; 1 стаття – у зарубіжному науковому журналі, який

включено у наукометричну базу Scopus (у співавторстві); 4 тези – у матеріалах науково-практичних конференцій (1 тези – у співавторстві).

Особистий внесок автора в працях, опублікованих у співавторстві.

У статті [192] (внесок автора 35 %) автором обґрунтовано освітню систему підтримки становлення організаційної культури; у статті [71] (внесок автора 50 %) автором здійснено структурно-компонентний аналіз умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 236 сторінок, із них 203 сторінки основного тексту. Робота містить 13 рисунків, 18 таблиць, 8 додатків. Список використаних джерел налічує 192 найменування, з яких 10 іноземними мовами.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ НАВЧАЛЬНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

1.1. Навчальна самоорганізація особистості як загальнонаукова проблема

Потреба в осмисленні значення поняття навчальної самоорганізації вимагає ретельного вивчення її загальнонаукових основ – *теорії самоорганізації* або *синергетики*. Дане поняття з'явилося в науковому обігу відносно нещодавно, у ХХ столітті. Це було пов'язано з проривними відкриттями в галузі природничих наук (фізики, хімії та ін.), появою нових знань, осмислення, узагальнення та систематизація яких вимагали розробки нових теорій і концепцій. Постнекласична парадигма розвитку, що виникла після класичної – механічної та некласичної – квантово-релятивістської та у руслі якої розробляється теорія самоорганізації, вивчає і описує системи, що самоорганізуються, аналізує процеси реальності у їх історичній перспективі, проводить реконструкцію явищ у максимально широкому контексті зв'язків.

«Це вчення виникло на тлі вимог часу та потреби науково пояснити і описати діяльність різних систем; як сучасний та універсальний методологічний інструментарій дослідження функціональної природи системних явищ і процесів у галузі біології, кібернетики (штучного інтелекту), виробництва, соціальних, економічних та інших наук» [67, с. 169]. Назва «синергетика» виникла як похідна від давньогрецького слова та у перекладі означає «співпраця», «співдія». Один з авторів вчення, Г. Хакен пояснював синергетику як певний феномен, що символізує результат масової взаємодії різних систем, в результаті чого створюється нова, стійка та чітка структура на основі впорядкованості та функціональності.

«Нова теорія (нове світобачення), створена у другій половині ХХ ст., в США названа теорією динамічного хаосу (М. Фейнґбаум), у франкомовних країнах – теорією дисипативних структур (І. Пригожин), у Німеччині – синергетикою (Г. Хакен). У вітчизняній літературі застосовується ще, наприклад, і «теорія самоорганізації». Проте загальноприйнятим став термін «синергетика» (спільна, кооперативна дія)», – зазначає у своєму дослідженні О. Дзьобань [37, с. 3].

У довідникових джерелах зазначено, що синергетика – це «напрям і загальнонаукова програма міждисциплінарних досліджень, котрі вивчають процес самоорганізації та становлення нових упорядкованих структур у відкритих фізичних, біологічних, соціальних, когнітивних, інформаційних, екологічних та інших системах» [167, с. 580-581]. Отже, синергетику розглядають як науку, в центрі якої постає дослідження процесів виникнення, становлення, дій та розпаду систем різного порядку і значення.

Підкреслюючи стратегічну роль синергетики як наукового підходу, В. Кремень наголошує, що сьогодні суттєво переосмислюється значення багатьох базових наукових понять (матерія, буття, діалектика, розвиток, людина та ін.), а тому виникнення синергетики обумовлене тим, що «філософія звернулася до проблем, які мають першочергове, «життєве» значення для людини і суспільства – економіка, інформаційні технології, глобалізація, фінансова та духовна криза, освіта, креативність, інтелект і людина» [144, с. 12].

Теорія самоорганізації, таким чином, описує стани упорядкування елементів у різних структурах і системах, основу яких у першу чергу складають неорганізовані (хаотичні) процеси з невизначеними напрямками розвитку. Сутність теорії самоорганізації у загальному вигляді полягає в ідеї про можливість настання раптової і спонтанної упорядкованості чогось в раніше нестійких та неоднорідних станах.

У Філософському енциклопедичному словнику зазначено, що самоорганізація – «це іманентна здатність динамічної системи самостійно

підтримувати, відтворювати чи удосконалювати рівень своєї організації при зміні зовнішніх чи внутрішніх умов її існування та функціонування, спрямована на підвищення її стійкості, збереження цілісності, забезпечення ефективних дій чи розвитку. Процеси С. тісно пов'язані з низкою інших процесів – адаптації, самонастроювання, самокерування, самовідтворення, саморозвитку, самонавчання» [167, с. 563]. Феноменологічна сутність самоорганізації дозволяє розглядати її у системах різного типу, природи, стійкості (органіка, кібернетика, соціальні та економічні процеси), у різних сферах розвитку природи, науки, людського життя.

Всебічне і глибоке дослідження сутності поняття «самоорганізація» неможливе без аналізу категорії «*організація*». З наукової літератури стає відомим, що дане слово у соціальному середовищі використовується у двох значеннях: 1) як певне підприємство, установа; 2) як функція структурування, побудови та розподілу людської діяльності. «Організація (від франц. *organisation*) – форма установленого взаємозв'язку елементів системи відповідно до законів її існування; процес або стан упорядкування, будова, тип функціонування системи тощо. Основними характеристиками організації є упорядкування і спрямованість упорядкування» [167, с. 453]. Поняття організації у природних і соціально-економічних науках невід'ємно пов'язане з розумінням смисло-утворюючих значень цього феномену як структурно-вибудованого об'єкту, комплексу взаємопов'язаних компонентів (елементів, частин, складових).

Організація завжди містить в собі потенціал руху, діяльності, націленості на упорядкування та створення єдиної і цілісної структури (системи), яка і виступає результатом цієї діяльності. Важливою характеристикою організації є те, що вона може спрямовуватись як на зовнішні об'єкти, так і власну структуру, внаслідок чого починають виявлятися ознаки самоорганізованості, яка у тій чи іншій мірі притаманна практично усім організаціям, процесам, системам, явищам. Отже, феномен організації у живій і неживій природі володіє бінарними характеристиками,

що відображають сталі та функціональні стани існування та розвитку цього явища у напрямку самоорганізації.

В економіці та виробництві організація розглядається як складна, але координована структура, об'єднання, що містить декілька незалежних або підпорядкованих підрозділів, діяльність яких керується централізовано. У соціально-політичному контексті під організацією розуміється цілеспрямована індивідуальна або групова діяльність людей задля досягнення визначеної, часто спільної мети, реалізації певної ідеї. Діяльнісно-процесуальний зміст даної дефініції міститься у її значенні щодо започаткування, ініціювання, реалізації будь-якої діяльності, її проведення, управління і контролю за результатами.

Тлумачення змісту слів «організація» та «самоорганізація» вказує, з одного боку, на щось живе та органічне, а з іншого – демонструє ознаки єдності, системи, структури, будови. Близькими за змістом до «організації» виступають також поняття упорядкованості, сформованості, координації, налаштування, системності тощо. Головною відмінністю організації від самоорганізації є наявність в останньої закладених від природи внутрішніх чинників, енергії розвитку та саморуху, потрібних для створення якісно нових характеристик системи.

Отже, поняття організації та самоорганізації виступають важливими характеристиками процесів і систем у контексті їх розвитку та удосконалення. Дослідження загальнонаукових можливостей і властивостей самоорганізації знайшло своє відображення у різних наукових теоріях, напрямках, галузях, починаючи з середини ХХ століття.

Всебічне вивчення ідей синергетики (самоорганізації) знаходимо у працях сучасних українських дослідників. Так, філософське осмислення феноменологічної природи теорії самоорганізації у вимірах науки та освіти міститься у роботах В. Бикова, О. Вознюка, І. Добронравової, В. Кременя, В. Лутая, Г. Шеффера, О. Чалого та ін. Вивченню синергетики у галузі соціально-гуманітарних наук присвячені роботи В. Андрущенко, В. Будзя,

Г. Краєвської та ін. Акмеологія як наука про досягнення досконалості та довершеності у певному напрямку (виді) діяльності вивчає різні фактори, що впливають на свідомість людини та дозволяють їй вийти на найвищий рівень її самоорганізації та розвитку (М. Євтух, І. Ніколаєску, Т. Скорик, В. Федоришин та ін.). Зв'язок синергетики, педагогіки та акмеології простежується на тлі виявлення особливостей розвитку людини в її онтогенезі, через якісні зміни у психіці та внутрішньому світі особистості та їх дослідження і пояснення за допомогою наукових методів.

Осмилення феномену самоорганізації дозволяє узагальнити: 1) її самоорганізований характер (для неорганічної і живої природи); 2) спрямованість на активність і розвиток будь-яких систем; 3) роль у саморозвитку і саморегуляції як окремої особистості, так і суспільних (економічних, політичних, соціальних, освітньо-професійних та ін.) інститутів та організацій.

Підкреслюючи універсальне та феноменологічне значення категорії, Т. Новаченко зауважує, що «синергетика надає можливість повернутися до ідей тисячолітньої давнини, переосмислити та синтезувати їх з найновішими досягненнями науки, більш точно і адекватно описати нові закономірності їхнього розвитку» [110, с. 15]. Авторка пояснює це тим, що «синергетика базується на ідеях цілісності світу й наукового знання про нього, спільності закономірностей розвитку об'єктів усіх рівнів матеріальної і духовної організації, нелінійності й безповоротності, розвитку глибинного взаємозв'язку хаосу і порядку, випадковості і необхідності» [110, с. 17-18].

Отже, стає зрозумілим, що синергетика – це науковий напрям, який вивчає процеси самоорганізації у системах різного порядку, а тому виступає основою пізнання закономірностей розвитку фізичних, біологічних, соціально-економічних та інших явищ дійсності. Вийшовши з кібернетики, синергетичні механізми та їх універсальна природа і системний характер згодом стали тлумачитися більш широко та узагальнено, а отже – стали поширюватися на методології різних наук. У той самий час учені визначили

потенціал синергетики як методологічної основи інтеграції (міждисциплінарного синтезу) різних наук про людину.

У науках гуманітарного напрямку синергетика дозволяє описувати та пояснювати процеси кооперації і управління, організації та самоорганізації, упорядкування структурних компонентів систем та переходу їх на більш високий рівень розвитку (на рівні діяльності окремих людей, груп і спільнот). Висвітлюючи феномени організації та самоорганізації у соціально-політичному контексті, В. Андрущенко вказує: «На сьогоднішній день велике значення в суспільних процесах відіграють не тільки механізми організації, а й чинники самоорганізації, які є недостатньо дослідженими. По суті, дослідники намагаються визначити, де закінчується керування і починається самоорганізація, як можна впливати на процеси самоорганізації та прогнозувати їх наслідки» [5, с. 259].

Вивчення самоорганізації людської діяльності повинно враховувати процесуальну природу, соціальні та індивідуальні психічні особливості людини (активність, воля, мотивація) та інші об'єктивні чинники. Таким чином, самоорганізація особистості нерозривно пов'язана з її соціальною організацією та самоорганізацією (оскільки життєдіяльність людини проходить в індивідуальному та колективному вимірах), а реалізується, керується та регулюється за допомогою психічних процесів свідомості та засобів зовнішнього впливу.

Теорія синергетики також вивчає можливість сприймати і трактувати реальності особистісно-неповторно, варіативно, творчо-евристично та з переосмисленням усталених норм, ціннісних орієнтацій, культурних традицій тощо. Синергетичний підхід у науках про людину розкриває також перспективи власного вибору та реалізації програми саморозвитку особистості у самостійно визначеному напрямку на основі самоорганізації, продуктивної діяльності свідомості та творчості. Отже, самоорганізація разом з нелінійністю, динамічністю, еволюційністю, незалежністю та системністю виступає найважливішою характеристикою синергетики.

Важливим науковим питанням виступає вивчення самоорганізації на рівні особистості як складно-організованої біологічної системи та в контексті процесів її психіки. Протягом тисячоліть історії свого розвитку людство формувало уявлення не тільки про закони буття і всесвіту, а розв'язувало питання пізнання і продуктивного використання власної активності і волі, внутрішніх сил і резервів організму і психіки, які сприяють формуванню продуктивного стилю мислення, повноцінному самовдосконаленню та самореалізації особистості.

Спеціальні психологічні та педагогічні дослідження закономірностей і функціональних можливостей самоорганізації на рівні особистості з'явилися відносно нещодавно. Це обумовлюється, зокрема, певною змістовою невідповідністю трактування категоріального апарату синергетики з позицій гуманітарних наук, що призводить до широкого і вільного використання понять теорії самоорганізації та їх варіативного і синонімічного тлумачення.

Особистість у психології трактується як носій свідомості, здатний до пізнання, переживання, перетворення оточуючого світу, побудови певних відносин з дійсністю та іншими індивідами; член суспільства; суб'єкт соціальних відносин та ін. Особистісні структури розглядаються як певні конструкти свідомості людини які забезпечують її мисленнєву діяльність та визначають гуманізм і смислове наповнення життя, ціннісне ставлення до явищ культури, освіти тощо. На кожному з поступальних етапів розвитку людини її особистісні структури свідомості починають набувати нових, народжених на основі отриманих знань і досвіду, властивостей і якостей.

У психології самоорганізацію вивчають на рівні особистісних структур свідомості, здатності людини до психічної саморегуляції та самоконтролю. власних дій, у контексті вольових проявів індивіда та спрямованості діяльності (О. Бреусенко-Кузнецов, Ж. Вірна, Л. Гордійчук, А. Голіцин, Л. Дзюбка, А. Телецька, В. Циба та ін.).

На думку науковців, самоорганізована особистість відрізняється від організованої не тільки тим, що прагне самостійно досягти чогось

запланованого, а й глибше пізнати власні можливості, внутрішні потенції, здійснювати самоаналіз результатів діяльності. Тому зміст поняття «самоорганізована людина» вказує на особливості її поведінки і стилю життя, виводить на перший план такі якості характеру, як самостійність, дисциплінованість, зібраність, планованість, терплячість, здатність концентруватися, відповідальність, вміння керувати своїм життям, приймати рішення та ін. У зв'язку з цим психологи переважно трактують самоорганізованість як одну з людських вольових якостей або прояви її вольової активності

Найбільш помітними та обґрунтованими на сьогодні є чотири провідних наукових підходи до вивчення самоорганізації особистості – діяльнісний, особистісний, інтегральний та технічний.

Діяльнісний підхід орієнтований на вивчення структури процесу самоорганізації, зв'язків між компонентами (функціями) структури та їх впливу на успішність організації самостійної діяльності. *Особистісний підхід* до дослідження самоорганізації визначає, що характеристики системи самоорганізації людини завжди залежать від рівня її психічного розвитку – інтелекту, волі, емоцій, моралі. Суб'єкт самоорганізації володіє внутрішньою активністю, яка виявляється у стійких до зовнішніх впливів якостях характеру і психіки людини. Тому сьогодні актуальним є вивчення людини як суб'єкта своєї діяльності та її суб'єктних (особистісних) якостей, у тому числі і в контексті саморозвитку, творчої самореалізації у соціумі та життєдіяльності. *Інтегральний підхід* базується на урахуванні взаємодії спадкових, вроджених задатків і властивостей особистості та існуючих процесів і умов їх розвитку, які відіграють важливу роль у досягненні цілісних результатів діяльності. *Технічний підхід* вказує на важливість розробки спеціальних прийомів і технік для підвищення якості розумової і практичної діяльності особистості на основі психічної самоорганізації.

На базі висвітлених ідей і теоретичних положень сьогодні розвивається науковий напрям **педагогічної самоорганізації**. На початку ХХ століття, на

хвилі суспільного інтересу до масової освіти в контексті ідей її масової організації та сприяння широким прошаркам населення у самонавчанні виникли перші спроби осмислення самоорганізації особистості як суб'єкта навчання. Варто відзначити, що витоки педагогічної самоорганізації науковці і практики освітньої галузі вбачали у глибині важливих суспільних перетворень, осмисленні емпіричного досвіду організації та систематизації освітніх явищ і процесів, визначення їх закономірностей та розвитку на рівнях навчальної діяльності та функціонування психіки суб'єкта освіти.

Педагогічна самоорганізація фактично виникла разом з системою освіти, а її теоретичне (дидактичне) осмислення реалізувалося набагато пізніше і було пов'язане з розвитком педагогіки як науки. З часом поняття самоорганізації набуло більш глибокого наукового змісту, почало досліджуватись у якості теоретичної та методологічної основи становлення й розвитку різноманітних педагогічних явищ і процесів. Так, педагогіка першої половини ХХ століття відстоювала ідею важливості долучення суб'єктів навчання до самостійної організації свого учіння як ефективного способу досягнення значущих для особистості і колективу освітніх та виховних цілей, вирішення актуальних завдань.

Спочатку ідеї самоорганізації знайшли своє відображення у методичних збірках та вказівках, в яких розкривалися питання практичної допомоги учням щодо спрямування їх навчальної праці відповідно визначеним цілям, розробки плану учіння, формування навичок самоконтролю за навчальним часом тощо. Саме в цей період педагоги мали наміри створити та увести у навчальну програму спеціальну дисципліну. Її зміст був націлений на формування в учнів таких навичок і вмінь, які б привчили до ефективного використання навчального та вільного часу, раціональної організації життя, розвитку необхідних вольових та моральних якостей тощо.

У контексті ідеї виховання особистості у колективі самоорганізація розцінювалась як засіб активного залучення учнівської молоді у шкільний

соціум, до спільного навчання і праці, а також упорядкування свого дозвілля. Наголошувалося, що великого значення для навчання учнів основ самоорганізації заслуговують такі професійні та людські якості вчителя, як уміння «вести» за собою учнів, демонструвати їм власний приклад, переконливо і доступно пояснювати переваги самоорганізації, володіти теоретичними знаннями і методами виховання учнівської молоді у напрямку самоорганізації тощо. Стало очевидним, що самоорганізація суттєво розширює пізнавальні можливості особистості та проектує їх практично на всі види діяльності, зокрема навчання.

Розпочинати роботу з формування умінь самоорганізації передбачалося з перших років навчання учнів у початковій школі. На цьому етапі педагогіка рекомендувала вести роз'яснювальну роботу з учнями щодо важливості ставити перед собою цілі і досягати їх, відповідально ставитися до навчання, планувати певні події життя. У подальшому (2-3 клас) увага вчителів мала спрямовуватись на розвиток таких умінь учнів, як: здійснювати самооцінку своєї діяльності, вчинків; планувати, контролювати та коригувати зміст свого навчання; аналізувати власні досягнення тощо.

З метою розвитку умінь самостійно організовувати і спрямовувати себе на ефективну діяльність дидактики розробляли та радили впроваджувати у шкільну практику спеціальні завдання і тренінги для того, щоб школярі привчилися дотримуватися режиму роботи й відпочинку; відповідально та свідомо ставилися до навчання; активно розвивали свою увагу і спостережливість, пам'ять і мислення; примушували себе регулярно і у повному обсязі виконувати домашні завдання; намагалися контролювати та коригувати свою навчальну успішність; навчалися формулювати вимоги до самих себе.

Успішна самоорганізація учнів, на думку дослідників, багато в чому залежала від розвитку здатності до продуктивного мислення, пам'яті, а також вольових якостей особистості. Якщо учні знають і розуміють основні алгоритми самостійної організації свого навчання, викладач з головного

носія і передавача знань перетворюється на помічника і радника, творчого наставника.

Способи самоорганізації навчання школярів (і студентів) повинні базуватись на: самоналаштуванні (психологічній готовності, установці) на сприймання та засвоєння навчального матеріалу; активній роботі усіх психічних процесів свідомості, здатності зберігати активний стан протягом певного періоду часу; вмінні регулювати навчальне навантаження, робити нетривалі перерви у роботі (декілька секунд – хвилину) для відновлення психічних і фізичних сил; спроможності ефективно опрацьовувати зміст навчальних дисциплін, узагальнювати основні положення, виокремлювати ключові позиції, уточнювати деталі тощо; вмінні вести діалог з учителем та іншими учасниками освітнього процесу для обміну думками, досвідом; здатності самостійно працювати з підручниками та іншими засобами навчання; планувати, розподіляти, коригувати та контролювати власну самостійну діяльність.

Виникнення і становлення педагогічної синергетики як науки стало можливим завдяки певній «співзвучності» методології освіти та теорії самоорганізації на засадах нелінійності, відкритості, структурності, розвитку. Історико-теоретичний проблеми вказує на те, що освіта є відкритою соціальною системою, здатною до розвитку і еволюції на основі організації та самоорганізації. Отже, використання ідей синергетики у педагогіці обумовили розвиток наукового напрямку «педагогічна синергетика» («педагогічна самоорганізація», «синергетична освіта»), а інноватика в галузі позначилася, зокрема, застосуванням синергетичного підходу в удосконаленні педагогічних процесів і систем, дослідженням та практичною реалізацією педагогічної самоорганізації.

Сучасний стан теоретичного опрацювання проблеми педагогічної самоорганізації відображають різноманітні напрямки наукових розвідок, які представлені в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі, теоріях та положеннях, дотичних до досліджуваного феномену.

Універсальну здатність людини самостійно здобувати знання, осягати різноманітні явища і процеси світу вивчали у своїх трактатах давні мислителі. Ідеї, що є близькими до синергетики, виникали ще у давньогрецьких філософів (теорія хаосу), східних мудреців (буддистські теорії циклічності розвитку). Відомі вчення Аристотеля і Платона про ейдоси як форми-зразки процесів всесвіту, внутрішню енергію буття. У контексті самоорганізації заслуговують на увагу: *метафізична теорія* Р. Декарта; *«філософія хаосу»* Ф. Ніцше, в якій життя постає у вигляді цілісного потоку, нескінченної кількості різноманітних елементів, що взаємодіють між собою; *теорія творчої еволюції* А. Бергсона та *концепція часу* М. Гайдеггера. Серед сучасних концепцій, близьких до педагогічної самоорганізації, варто виокремити такі:

Теорія особистості (комплекс психологічних, соціологічних концепцій, що пояснюють специфіку поведінки і функціонування особистості: Г. Айзенк, В. Джеймс, Е. Еріксон, Р. Кеттел, К. Левін, Г. Ліндсей, С. Мадді, Г. Олпорт, З. Фройд, С. Холл, К. Юнг, В. Рибалко та ін.) загалом вивчає психологію людини як систему процесів і чинників свідомого та підсвідомого, що впливають на дії і вчинки; як складне психічне утворення на принципах динамічної взаємодії між людиною і соціумом, особистістю і колективом. Базовими компонентами структури свідомості та чинниками впливу вчені виокремлюють: ядро особистості; мотиваційну сферу; психічні особливості; стадіальність розвитку; соціальну обумовленість та ін.

Концепція управління діяльністю (О. Каламан, О. Кривда, І. Чайка та ін.) базується на положеннях, що розкривають можливість формування направленої активності керівника, управлінця, менеджера або педагога на підвищення якості власної діяльності та діяльності організації, колективу, а також розвитку особистісної відповідальності, дисциплінованості, працездатності.

Концепція самоактуалізації (А. Маслоу, Ш. Бюлер, Дж. Дьюї та ін.). На думку теоретиків, актуалізація – це відновлення, відродження засвоєних знань, умінь і навичок, ціннісних орієнтацій з метою подальшого використання у нових (змінюваних) умовах. А. Маслоу підкреслював гуманістичний, моральний, творчий характер самоорганізації особистості у плані її самореалізації як у життєвій, так і у професійній сфері. Він підкреслював, що самоактуалізація відображає прагнення людини стати тим, ким вона хоче, можливо, більш успішною, відомою, самореалізованою. А. Маслоу у своїй теорії доводить, що людська природа передбачає запуск програми самовдосконалення. Проте, це стає можливим завдяки цілеспрямованій і кропіткій роботі над собою, націленості на досягнення особистісного зростання, задоволення нових потреб та інтересів. Отже, дана концепція розкриває сутність еволюції людської свідомості щодо намірів постійно розвивати та удосконалювати своє єство.

Концепція внутрішнього діалогу (М. Бубер, Н. Гриньова, В. Сатір, К. Ясперс та ін.) розглядає розвиток людини як процес постійної та неперервної комунікації з самою собою, звернення до власних станів, емоцій та самосвідомості (рефлексії). Внутрішній діалог учені трактують як усвідомлення та психічну переробку особистісно значущих смислів, механізм особистісної трансформації, якісну зміну структури самосвідомості тощо.

Концепція саморозвитку (М. Дубінка, О. Колісник, Г. Євдокимова, С. Максименко, О. Мерзлякова, В. Шевченко та ін.) полягає у визначенні потреби особистості у самоствердженні, багатоманітності варіантів і напрямків реалізації унікально-неповторного життєвого шляху, що розглядається як імпульси активності людини щодо досягнення поставлених цілей, пізнання смислів тощо. У контексті навчальної діяльності дана концепція розкриває механізми та особливості керування особистістю власною навчальною діяльністю, спрямованою на розвиток і удосконалення

усіх характеристик свідомості, моралі і фізичних сил, що згодом призводить до реалізації програми саморозвитку і самопізнання індивіда.

Концепція соціальної синергетики (В. Андрущенко, О. Дзьобан, Г. Краєвська, О. Остапчук та ін.). У глобальному вимірі соціальна синергетика трактує процеси самоорганізації людей на основі теорії порядку, як поступальний еволюційний процес, що має закономірний і циклічний характер. Предметом соціальної синергетики також є вивчення та моделювання саморозвитку особистості як представника соціуму, з яким вона інтегрує, обмінюється інформацією, в якому самореалізується.

Таким чином, представлені концепції відображають теоретичні підвалини становлення і розвитку педагогічної синергетики та самоорганізації на сучасному етапі, яка може перетворити освіту на «відкриту систему», що здатна наділити суб'єктів навчальної діяльності мисленням, спрямованим на досягнення невизначеної різноманітності світу» [144, с. 9].

Предметне поле та методологія педагогіки як науки обумовлюють специфіку реалізації педагогічної синергетики (педагогічної самоорганізації). Відкритими, нелінійними, нестійкими системами що розвиваються, у педагогіці, можуть виступати особистість, структура її свідомості, навчальний процес, освіта та ін. Зважаючи на це, представники психолого-педагогічної думки наголошують на тому, що закони синергетики діють у педагогічних явищах по-різному.

Наприклад, якщо у центрі уваги стоїть суб'єкт навчання, то проблема самоорганізації переходить у площину самовиховання, саморозвитку та самоосвіти особистості. Адже кожна людина як суб'єкт самоорганізації володіє внутрішньою енергією та активністю, які проявляються у стійких до зовнішніх впливів якостях характеру, спрямованості його діяльності. Таким чином, при розгляді педагогічної синергетики важливо усвідомлювати, що у сучасних умовах розвитку освіта розглядає учня як відкриту до саморозвитку

систему та особистість, котра здатна до самовизначення у змінюваних умовах навчання і життя.

Отже, аналіз останніх досліджень у галузі психології і педагогіки з проблем самоорганізації в освіті дозволяє розглядати її як важливий компонент діяльності суб'єкта навчання, який допомагає йому планувати, налаштовувати, управляти та контролювати зміст, процес, види й форми власної пізнавальної активності, раціонально і продуктивно розподіляти навчальний час та оптимально використовувати власні ресурси організму.

Сучасний шлях вивчення педагогічної синергетики базується на більш глибокому пізнанні її механізмів та функціональних універсальних можливостей і поліфонії застосування різних підходів до розуміння цього феномену. Вони багатовекторно та всебічно висвітлюють «ситуації спільного творчого освоєння світу, коли учасники освітнього процесу об'єднуються в єдину структуру, що володіє властивостями функціонально-зорієнтованого учбового середовища, дозволяє реалізувати «оптимальні» освітні траєкторії для кожної людини» [110, с. 25-26]. «Не менш важливе значення синергетична парадигма може мати у відтворенні єдності раціонального та ірраціонального компонентів освітнього процесу. У зв'язку з цим усе більш актуальним стає послідовне застосування напрацювань синергетики в сфері самоорганізації цілісних систем. Такою є людина, яка у соціальному середовищі діє як цілісна система» [144, с. 9].

Отже, на сучасному етапі розвитку світової та вітчизняної освіти проблема самоорганізації навчання суб'єктів освіти набуває надзвичайно актуального значення і виступає предметом розгляду у дисертаційних дослідженнях, психолого-педагогічних працях, наукових статтях тощо. Діапазон розгляду феномену педагогічної самоорганізації у науковому доробку сучасних учених представлено широко і різнобічно, у різних аспектах і вимірах.

Навчальну самоорганізацію в контексті засобу активізації та підвищення продуктивності освіти у своїх роботах розглядали В. Арешонков,

Е. Балашов, О. Дубасенюк, Л. Калініна, Т. Новаченко, С. Хатунцева та ін. Проблеми формування навичок і вмінь самоорганізації учнів та студентів, удосконалення процесу навчання шляхом мотивування та спрямування суб'єктів освіти у напрямку самовиховання, самоосвіти вивчають Н. Дуднік, Л. Журавська, А. Килівник, О. Малихін, Н. Мирончук, В. Наумчук, Ю. Тесленков та ін. Дослідження різних аспектів педагогічної самоорганізації реалізується у дисертаційних роботах останніх десятиліть: Е. Балашова (2000), А. Килівника (2012), Д. Козобродової (2019), О. Тесленкова (2017), Хань Юйцень (2019), О. Чикурової (2022), Яо Ямін (2018) та ін.

У наукових колах закордонні учені сьогодні активно досліджують різноманітні аспекти синергетики та перспективи її використання у різних галузях наукових знань, зокрема у педагогіці. Так, сучасний китайський теоретик WenJun Zhang у роботі «Самоорганізація: теорія і методика» (2013) досліджує процеси самоорганізації у природі та явищах дійсності, зокрема, на прикладі дії штучних нейронних зв'язків, алгоритмів руху та міграції живих організмів, нестійких станів різних біологічних систем тощо. Співавторами праці виступили інші науковці, які надали автору необхідну інформацію з багатьох галузей наукових знань: математики, природничих, технічних та соціальних наук [192].

У контексті процесів саморуху соціуму досліджує проблему самоорганізації сучасний японський науковець Takatoshi Imada у роботі «Самоорганізація і суспільство» (2008). Він визначає самоорганізацію як здатність системи самостійно змінювати власну структуру, взаємодіючи з навколишнім середовищем. Вказує на той факт, що самоорганізація не детермінується середовищем чи адаптується до нього, а виступає як самовизначений та самоадаптивний процес. Вчений пропонує вивчати закономірності соціальної самоорганізації через практичну діяльність людей. У світлі цього автор фокусує свою увагу на діяльності індивідів, які відхиляються від загальноприйнятих норм і логіки поведінки, керуючись

своєю системою ставлень і цінностей. Науковець намагається описати ці процеси за допомогою теорії коливань і трансформацій структури діяльності людини на основі рефлексійних проявів особистості, планування та управління у сфері спонтанних (перформативних) дій [186].

Великий науковий інтерес викликала фундаментальна педагогічна праця учених-викладачів у галузі мистецької освіти Bain Alan, Zundans-Fraser Lucia «Університет, що організується» (2017), яка присвячена проблемі пошуку нових підходів до удосконалення системи вищої (університетської) освіти в контексті самоорганізації (Self-organizing University). Наразі автори цієї книги відомі у світі як передові науковці, професори, лауреати національних і регіональних премій і винагород за розробку інноваційних технологій у сфері освіти (США, Австралія та ін.). У їх роботі теоретично розроблено та обґрунтовано проблему оновлення, осучаснення освіти та впровадження у її систему нових, унікальних моделей навчання й викладання [184].

Свої ідеї автори базують на принципі проектування самоорганізованого університету як складної і цілісної системи, що здатна до саморозвитку та самопобудови. Практична цінність роботи полягає у розробці алгоритмів самоорганізаційних перетворень у закладах вищої освіти, що забезпечують професійну підготовку спеціалістів мистецького профілю. У розділах роботи науковці описують інноваційні можливості освітньої самоорганізації, яка: створює необхідні умови для внесення змін в існуючі стандарти навчання; сприяє професійному зростанню та автономізації діяльності викладачів; забезпечує більш потужне та ефективне використання новітніх педагогічних технологій тощо. У кожному розділі представлено числові дані та конкретні приклади, отримані у ході вивчення та моніторингу результативності діяльності різних університетів, а також визначено роль керівництва у створенні та підтримці університетів нового покоління (на засадах самоорганізації).

Доволі актуальною у закордонних публікаціях виступають проблеми науково-педагогічної синергетики. Цікавий підхід до її висвітлення демонструється у статті Reid Anna, Petocz Peter (Австралія) «Підвищення академічної роботи шляхом синергії навчання і пошуку» (2003). У роботі автори пропонують змінити ракурс з традиційного навчання з такими формами організації занять, як семінари, лекції, курси тощо на види й методи заохочення та підтримки пошуково-дослідницької діяльності студентів і викладачів. Науковці обговорюють можливість удосконалення якості педагогічної роботи на базі встановлення синергії між викладанням і дослідженням його методологічних основ (науковою роботою). Зосередження на дослідницькій діяльності, наголошують автори, надає можливість студентам і викладачам виходити на якісно новий рівень професійної самореалізації [183].

У колективній статті «Синергетична педагогіка, теорія та технології навчання: як це можна реалізувати» (2007) автори Balakrishnan Muniandy, Rossafri Mohammad, Soon Fook Fong (Малайзія) розглядають навчання та педагогічні технології в контексті синергії цих компонентів, що допомагає досягти кращих результатів навчання [185]. У центрі уваги дослідників виступають проєктивна діяльність учнів та комп'ютерні технології, які, на думку науковців, повинні бути доступними для сприймання школярів і складати частину програми навчання. Трактуючи синергію як зближення проєктивних методик, комп'ютерного конструктивізму та новітніх технологій, автори наголошують на потребі озброєння викладачів відповідними знаннями і спеціальними вміннями, підвищення рівня комп'ютерної грамотності, забезпечення профільною літературою тощо.

Таким чином, аналіз останніх зарубіжних та вітчизняних наукових робіт і публікацій у контексті проблеми нашого дослідження дозволяє зробити висновки, що синергетичний підхід розкриває системний характер таких явищ, як освіта, процес, свідомість та їх роль у внутрішніх перетвореннях структур психіки людини задля покращення якості навчання

та виховання на рівні кожної окремої особистості. Педагогічна синергетика вивчає та висвітлює закономірності самоорганізації відповідно до гуманістичних, еволюційних, особистісних, творчих орієнтирів розвитку педагогічних явищ і процесів, орієнтує на пошуки нових форм навчальної поведінки і способів освітньої діяльності учнів та їх взаємодії з іншими учасниками педагогічного процесу.

Психолого-педагогічна думка стоїть на позиції, що задатки і якості особистості хоч і закладені в людині від природи і генетично успадковані від батьків, проте можуть успішно розвиватися під впливом соціального середовища, зокрема, у процесі навчальної, трудової діяльності, спілкування з оточуючими. Виховання людини з раннього дитинства має бути спрямованим на формування таких якостей та рис, які б допомогли досягати поставлених цілей, долати труднощі, бути цілеспрямованим, енергійним і мобільним. У контексті навчальної самоорганізації актуальними можуть бути такі вольові якості особистості, як самодисципліна, вимогливість до себе, працелюбність, відповідальність, дисциплінованість, ініціативність, наполегливість, рішучість, самокритичність та ін.

Самоорганізація у вищій школі трактується як спосіб використання неперервного зв'язку між навчанням студентів та їх науковою роботою і сприяє використанню самостійних можливостей для організації навчальних презентацій та демонстрації наочних навчальних матеріалів. Така організація навчання заохочує студентів до розвитку власного образного мислення, продукування своїх ідей, активізації наукових інтересів, формування умінь працювати з літературою, залучає до проєктивної та експериментальної діяльності тощо.

Отже, синергетична освіта дозволяє ефективно вирішувати проблеми розвитку особистості через самоорганізацію навчання, виховання самостійності, самоконтролю та інших важливих якостей. Можна також говорити про розвиток та синергію (співдружність, узгодженість) освітніх

явищ і людської індивідуальності (як складної психо-біологічної системи та центрального об'єкту педагогічної діяльності).

Загальні та найбільш суттєві відмінності традиційних підходів у педагогіці від синергетичного полягають у розумінні педагогічних систем через: інтеграцію та взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх чинників функціонування; безперервний і поступальний рух та кооперацію процесів розвитку і саморозвитку на всіх освітніх рівнях; екстраполяцію законів самоорганізації в освітні системи тощо. Для висвітлення сутнісних характеристик педагогічної самоорганізації та самоорганізаційних умінь важливо розглядати її у контексті положень інших наукових теорій і концепцій, близьких до досліджуваного феномену.

У контексті педагогічної синергетики важливе значення має розуміння освітніх процесів, починаючи від індивідуальної самоорганізації суб'єкта навчання до ефективної роботи галузі, дослідження тенденцій її розвитку тощо. Основою реалізації самоорганізації у педагогічних явищах виступає власне навчання (навчальний процес) як базовий і стратегічний шлях отримання людиною освіти.

Навчання являє собою розгорнутий у часі процес та складно-організовану систему спеціальних заходів і способів забезпечення реалізації змісту освіти й виховання особистості. Метою навчального процесу виступає всебічний розвиток людини на основі засвоєння нею системи наукових знань і способів їх самостійного здобуття, формування потрібних для виконання певних видів діяльності практичних навичок і вмінь.

Навчання традиційно вважають провідним, педагогічно керованим процесом, пов'язаним з розвитком, освітою особистості. М. Фіцула вказує, що навчання входить у групу основних категорій дидактики, таких, як: освіта, викладання, учіння, а також принципи, форми, методи і засоби навчальної діяльності [168]. Пізнавальна активність учнів виступає найважливішою умовою ефективного учіння. Дана активність спрямована на

виявлення основних змістових компонентів навчання та засвоєння нових знань і способів їх здобуття, а також практичних умінь.

Довгий час поняття учіння розглядалось у межах теорії навчальної діяльності, де воно трактується не тільки як засвоєння та використання учнями предметних знань, а й перетворення свідомості самих суб'єктів освіти з виходом на новий якісний рівень особистісного розвитку. Вже тоді учені встановили зв'язок між процесами навчання і самоорганізації особистості, підкреслюючи, що учіння вимагає від учнів бути самоорганізованими, усвідомлювати життєві і навчальні цілі, вміти планувати і реалізовувати свою унікальну програму становлення, педагогіка і психологія розглядає цей процес як інтеріоризацію, перехід зовнішніх (інструктивних) способів і дій організації і управління навчанням у внутрішні (психологічні, особистісні).

Таким чином, учіння (навчання) виступає провідною пізнавальною діяльністю учня (студента), що реалізується завдяки усвідомленню поставлених (визначених) цілей та спрямовується на формування певних знань, умінь та навичок. Психолого-педагогічними основами реалізації особистістю навчальної діяльності виступають: індивідуальні параметри психічної активності свідомості (сприймання, пам'ять, увага, мислення), розвиненість емоційно-вольової сфери (активність і спрямованість на учіння), вроджені здібності та здатності.

У сучасних умовах розвитку освітньої галузі навчання розглядається як дуалістичний процес. З одного боку, освітня діяльність суб'єктів освіти регламентується встановленими правилами та реалізується у взаємодії та співпраці з викладачем, з іншого – навчальний процес спрямований на розвиток їх творчого потенціалу, свободи мислення та самостійності. Існує цілком справедлива думка: де б і коли людина не вчилася, виходить так, що вона вчиться сама. Адже тільки вона самостійно здатна формулювати цілі та обирати напрямки навчальної діяльності, реалізовувати й контролювати

процеси учіння, планувати, прогнозувати та досягати запланованих результатів

М. Савчин вважає, що самоорганізація як саморегуляція діяльності, контроль та адекватна самооцінка можуть виступати основою успішної навчальної діяльності суб'єктів освіти. У комплексі ці складові активної роботи психіки забезпечують: планування і цілеспрямоване виконання навчальної роботи; моніторинг і коригування діяльності у часі та відносно використаних способів і засобів учіння; адекватну оцінку отриманих результатів [142].

Уміння самоорганізації навчальної діяльності – важливий чинник ефективності навчання, зокрема, у самостійній роботі учнів, організації їх життя і раціонального використання часу, підкреслюють науковці. Досліджуючи особливості навчання, учені [30; 36; 46; 56; 80; 98; 110; 144] прийшли до висновку, що самоорганізація і навчальна діяльність як процеси: 1) одночасно спрямовані на перетворення і удосконалення певного предмету, явища; 2) скеровуються певними мотивами (збудниками, каталізаторами) і цілями діяльності; 3) потребують активізації певних психологічних процесів і виконавських дій щодо планування, контролювання, регулювання та оцінки отриманих результатів; 4) реалізуються завдяки прояву волі на основі активності, самостійності, організаційних якостей особистості. Таким чином, формування навчальної самоорганізації реалізується завдяки навчальній умотивованості, вольовим зусиллям суб'єкта освіти, які спрямовані на мобілізацію, активізацію та концентрацію усіх його внутрішніх сил і можливостей.

Отже, вагомими для успішного навчання особистості вважаються розвинені вольові якості, самостійність, позитивна мотивація, емоції та самопроцеси свідомості, з якими учені пов'язують ознаки самоорганізованості, цілеспрямованості та поведінки особистості в освітньому процесі, а саме: вмінь планувати, організовувати самостійну діяльність; здатність до самоосвіти, самопізнання, самовиховання,

саморозвитку, саморегуляції, самоконтролю, самооцінки, самокерівництва та ін. Очевидно, що ці явища відображають сутність такого поняття, як *самостійність* особистості у контексті її активного ставлення до навчання, регуляції, управління нею і спрямованості на досягнення конкретних результатів. У своїх роботах науковці також розглядають процеси і види діяльності, що визначають різні аспекти націленості самовпливу особистості на формування власної самоорганізації або є пов'язаними з нею.

У галузі вищої освіти самоорганізацію студентів часто пов'язують з розвитком вмінь здійснювати самоосвіту – «керовану самим студентом систематичну пізнавальну діяльність, спрямовану на досягнення мети вдосконалення його освіти» [78, с. 103]. Самоосвіту науковці трактують як освітню діяльність, що проходить за межами визначеного освітнім закладом навчального процесу, на основі самостійної ініціативи та організації власними силами студента (Я. Бойко, Є. Кулик, Л. Савенкова, М. Савчин та ін.).

Учені підкреслюють, що самоосвіта, на відміну від інших видів самостійної діяльності, базується на власних намірах, планах, виборі студентом цілей і змісту освіти для здобуття знань, умінь та навичок. Самоосвіта передбачає відсутність керівництва зовні і має добровільний характер. Очевидно, що така діяльність вимагає від студентів високого рівня розвитку самостійності, умотивованості навчання, умінь самоорганізації та самоконтролю.

«Самостійність, представляє собою узагальнену властивість особистості, що проявляється в ініціативності, адекватній самооцінці і почутті особистої відповідальності за свою діяльність і поведінку. Самостійність виступає як умова наближення навчання до самоосвіти особистості з метою розвитку своїх здібностей» [160, с. 217].

Навчальна самостійність особистості виявляється в активному ставленні та «привласненні» освітніх цілей, а також вмінні проектувати визначені або очікувані результати власної діяльності і виконувати функцію

управління нею. Навчальну самостійність часто пов'язують з розвитком здатності особистості самостійно виконувати освітню діяльність, організувати самостійну роботу, вказуючи на той факт, що багатьом суб'єктам освіти не вистачає стійкої психологічної установки на її планування та реалізацію, бракує достатньої внутрішньої позитивної мотивації до здійснення самостійної пізнавальної діяльності. Готовність до самостійної організації навчання демонструє, натомість, високий рівень розвитку мотиваційної сфери, сформованість системи пізнавальних мотивів (інтерес до галузі знань, бажання дізнаватися нового, прагнення отримати схвальну оцінку оточуючих тощо) та наявність вольових якостей і розвиненої самосвідомості особистості.

Л. Савенкова вважає, що «самостійна робота – це форма навчання, коли студент засвоює необхідні знання, оволодіває уміннями і навичками, навчається планомірно, систематично працювати, мислити, формує свій стиль розумової діяльності. Відмінність її від інших форм навчання в тому, що вона передбачає здатність студента самому організувати свою діяльність відповідно до поставлених завдань» [140, с. 19].

«Деякі дослідники вважають самостійною тільки активну творчу роботу студента, в основі якої лежать його самостійність, потреба й уміння самостійно мислити, здатність орієнтуватися в новій ситуації, самому бачити питання, завдання і знаходити підхід до їх вирішення. Таке розуміння наближує самостійну роботу до творчої і, на думку деяких дослідників, звужує це поняття», – зауважує Я. Бойко [18, с. 19]. Автор вказує, що основу самостійної діяльності суб'єктів освіти становить пізнавальна активність, проте вона може і повинна реалізовуватися також під час навчального процесу, яким керує викладач. Таким чином, організація самостійної роботи у педагогічних дослідженнях розглядається як особливий вид самостійної діяльності, (самоосвіти, самоорганізації) особистості під керівництвом викладача або поза ним, у процесі самопідготовки, домашніх занять.

З метою певного теоретичного узагальнення у наведеній нижче таблиці подано визначення сутнісних характеристик навчальної самоорганізації особистості, сформульованих українськими науковцями в кінці ХХ – на початку ХХІ століття.

Таблиця 1.1.1

Педагогічна (навчальна) самоорганізація особистості

Вітчизняні науковці	Змістові характеристики
О. Дзьобан	Модель саморозвитку людини в світі, її інтеграції у соціум
О. Малихін	Здатність до раціональної організації та поетапної реалізації своєї навчальної діяльності, здійснювати контроль і корекцію її результатів
І. Добронравова	Становлення нового складного цілого
А. Килівник	Комплекс умінь суб'єкта навчальної діяльності самостійно ставити мету, планувати, організовувати, контролювати, аналізувати й коригувати процес учіння
Л. Журавська	Здатність до планування свого життя на перспективу, уміння доцільно використовувати свій час і сили
Т. Новаченко	Цілісне, динамічне утворення особистості як поєднання рефлексії, компетентності та самоуправління у навчальному процесі

Продовження таблиці 1.1.1

Н. Мирончук	Вольова саморегуляція, контроль діяльності та певне самообмеження особистості у навчанні
О. Тесленков	Цілісно-динамічне утворення, що спрямоване на активне самостворення та втілено у виміри значущої мотивації учіння
В. Савуляк	Самостійність у цілепокладанні, прийнятті рішень, уміння визначати своє місце в житті, здібність до організації часу
С. Хатунцева	Процес упорядкування та активізації якостей, що є необхідними для реагування на виклики світу
Н. Дуднік	Здатність самостійно визначати мету і першочергові завдання, організувати їх вирішення
А. Лісниченко	Комплекс особистісних смислів: значущості творчості, відкритості, рефлексії, ініціативності та ін.

Зважаючи на викладене, можемо у нашому дослідженні визначити *навчальну самоорганізацію особистості як стан усвідомлено-вольової мобілізації фізичних і психічних можливостей, що забезпечує творчо-продуктивне та оптимальне за часом опанування змісту освіти на основі самостійного планування, управління та самоконтролю щодо власної навчальної діяльності.*

Таким чином, у підрозділі було проаналізовано феноменологічний, синергетичний, загальнонауковий та міждисциплінарний аспекти самоорганізації, визначено особливості реалізації педагогічної самоорганізації в системі освіти на особистісному та діяльнісному рівнях, уточнено сутність поняття самоорганізації особистості стосовно її навчальної діяльності та розроблено авторське визначення поняття «навчальна самоорганізація особистості».

У контексті проблеми нашого дослідження окремого й детального розгляду потребують особливості навчальної самоорганізації суб'єктів вищої професійної підготовки, визначення сутнісних характеристик умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін та їх структури з огляду на специфіку фахової підготовки та особливості організації навчального процесу у закладах вищої освіти.

1.2. Зміст і структура умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін

Система вищої професійної освіти в Україні розвивається під впливом багатьох соціальних, економічних, політичних та інших чинників, а також враховує уявлення і запити сучасного суспільства щодо підготовки фахівців у різних галузях науки, виробництва тощо. Ці тенденції пов'язані з інтенсифікацією, трансформацією та прискоренням процесів реальності, збільшенням інформаційного потоку, посиленням ролі особистості у внеску у здобуття якісної освіти та переорієнтацією на активно-самостійні та креативні способи навчання й виховання, що базуються, зокрема, на основі вмінь самостійно організовувати та реалізовувати власну навчальну діяльність.

Натомість, аналіз сучасного стану розвитку освіти в Україні доводить, що рівень сформованості *умінь самоорганізації* у випускників шкіл – майбутніх студентів ЗВО у цілому не відповідає сучасним вимогам та

особливостям реалізації освітньо-професійної підготовки фахівців. Вступаючи на навчання до закладів вищої педагогічної освіти, студенти, як правило, відчувають потребу в оволодінні вміннями самоорганізації і самоконтролю власної навчальної діяльності. Проте, відсутність необхідних теоретичних і методичних знань та практичних прийомів формування даних умінь призводить до інтуїтивних і не завжди вдалих спроб студентів певним чином самостійно організувати та спрямувати себе на ефективну навчальну діяльність.

Таким чином, навчальна діяльність суб'єктів вищої професійної освіти має якісну відмінність від шкільної, а студенти є доволі дорослими й свідомими для того, щоб самостійно визначати освітні цілі, брати основну відповідальність за організацію власної навчальної діяльності та контролю за її змістовим наповненням та результативністю.

Фахова орієнтація та спрямованість навчання студентів на досягнення максимальної синхронізації їх освітньої та майбутньої професійної діяльності може забезпечуватися за рахунок: націленості змісту навчання на вирішення завдань професійної підготовки фахівців; забезпечення інтегративного характеру профілізації навчання; урахування специфіки та взаємозв'язку різних дисциплін та видів діяльності студентів у проекції на майбутню роботу за фахом; стимулювання розвитку самостійності, ініціативності, здатності до особистісно-професійного самовдосконалення. Н. Мирончук вважає, що реалізацію якісної професійної освіти потрібно поєднувати з розвитком самоорганізаційних якостей майбутніх фахівців: «Самоорганізація розглядається у зв'язку з різними аспектами професійної діяльності, до числа яких належать: формування навичок здійснення професійної діяльності, організація самостійної роботи студентів, формування й удосконалення самоосвітньої діяльності, самовиховання, самореалізація особистості в діяльності» [103, с. 69].

Як правило, поняття професіоналізму вчені пов'язують з майстерністю володіння людиною певним фахом (професією, спеціалізацією). Професія, як

вид майбутньої трудової діяльності, здобувається особою в процесі спеціально-організованої освіти (навчання), формування потрібних для роботи, актуальних знань, умінь і навичок, опанування культурного досвіду. Значення слова «фах» (від нім. Fach) у наукових джерелах тлумачиться як спеціальність, професія, дисципліна або спосіб реалізації людиною праці на основі профільної підготовки, спеціальних знань та вмінь.

Отже, самоорганізація на рівні освітнього процесу виступає:

- 1) важливою складовою організації професійної підготовки студентів;
- 2) необхідним компонентом системи, що забезпечує якість освіти. На рівні діяльності суб'єкта навчальної діяльності самоорганізація є: 1) особистісною характеристикою, властивістю поведінки і ставлення студента до навчання;
- 2) психічним процесом, що здійснюється особистістю відносно самої себе з метою мобілізації та активізації власного самостійно-організаційного потенціалу задля досягнення максимальної продуктивності та результативності навчальної діяльності, професійної освіти.

Іншими словами, навчальна самоорганізація студентів в умовах професійної підготовки формується та реалізується під впливом зовнішніх (об'єктивних) та внутрішніх (суб'єктивних) чинників. Під зовнішніми чинниками ми розуміємо цілі, напрямки, завдання професійної підготовки; специфіка змісту, видів і форм навчальної діяльності студентів у залежності від галузі (профілю) підготовки; пізнавальна привабливість пізнавальних об'єктів тощо. Внутрішніми чинниками, на нашу думку, виступають природні нейродинамічні та інтелектуальні характеристики особистості, розвиненість вольової сфери, наявність позитивних емоцій при здійсненні навчальної діяльності, націленість на досягнення успіху, якісні характеристики індивідуального досвіду студентів та ін.

Зважаючи на це, доцільно розрізняти психологічний (особистісний) та діяльнісний рівні самоорганізації. Психологічний рівень навчальної самоорганізації відображає характер мотиваційно-вольової спрямованості суб'єкта професійної освіти, здатність до самопізнання та самоаналізу;

діяльнісний рівень демонструє здатність до самостійної та раціональної організації своєї навчальної праці, самоосвіти, саморозвитку.

В. Наумчук вважає, що професійна підготовка спеціалістів вимагає не лише озброєння їх актуальними знаннями, вміннями і навичками, а й формування потягу до самонавчання, самовиховання та самовдосконалення. «Важливого значення набуває конструювання студентом власних освітніх і професійних маршрутів, що передбачає високу ступінь його вмотивованості до систематичного підвищення рівня власних знань, належний рівень сформованості професійного мислення і самоорганізації» [107, с. 92].

Деякі автори вважають, що самоорганізація особистості певною мірою відображає результати її зусиль, націленості і практичних дій щодо самовиховання. Так, М. Савчин зазначає: «Самовиховання – управління суб'єктом своєю діяльністю, спілкуванням, поведінкою, переживаннями, спрямованими на зміну своєї особистості відповідно до усвідомлених цілей, ідеалів і переконань задля самовираження. Воно складається із самопізнання, ставлення до себе, саморегуляції» [142, с. 125]. В контексті цього можна вести мову і про сутність фахового або професійного самовиховання як спонукування себе до керування своєю навчальною поведінкою та діяльністю, роботи над своїми помилками, удосконалення себе як особистості і професіонала. Професійне самовиховання передбачає розвиток або удосконалення багатьох важливих якостей і здібностей особистості, що допомагають не тільки сформувати образ майбутньої професійної діяльності, а й активізувати, мобілізувати студентів для реалізації навчальних цілей і завдань.

Отже, специфіка фахової (професійної) підготовки визначає особливості організації та самоорганізації навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу та становить основу такого поняття, як професійна самоорганізація, що трактується як активний і динамічний процес, який спрямовується цілями і мотивами удосконалення професійної підготовки студентів на основі педагогічної рефлексії, професійної компетентності та

функціях самоуправління, вважають дослідники проблем педагогічної самоорганізації (В. Савуляк, Н. Мирончук, Т. Новаченко, Л. Савенкова та ін.). Професійна самоорганізація майбутнього вчителя, на думку О. Тесленкова, це «інтегрально-динамічне утворення, що спрямоване на активне самостворення себе як педагога і втілено в усвідомленні значущості мотивації поведінки, накопиченні професійних знань, сформованості вмінь та навичок з самоорганізації, самовдосконалення та саморозвитку особистісних якостей, успішному плануванні, контролюванні і коригуванні самостійної навчальної діяльності і реалізовано в упорядкованості професійного зростання» [160, с. 213]. У контексті цього ми будемо розглядати сутність понять «уміння» та «уміння навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін».

У психолого-педагогічних та довідникових джерелах уміння розглядаються як «готовність людини, що ґрунтується на знаннях і навичках, успішно виконувати певну діяльність. Уміння – проміжний етап опанування нового способу дії, відповідно до певних правил (знань). В процесі тренування, яке включає розв'язання нових завдань у нових умовах, досягається перетворення вміння на навичку» [51, с. 311]. Ця система містить знання, аналіз плану дій, які потрібно виконати, створення образу наступних перетворень, реалізацію самих перетворень, контроль результативності дій у їх співвідношенні з раніше сформульованою метою та ін.

Психологічний словник представляє таке визначення: «уміння – дія, основу якої складає практичне застосування отриманих знань, і яка приводить до успіху в даному виді діяльності» [130, с. 315]. В Українському педагогічному словнику зазначено: «Уміння – здатність належно виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок. Уміння передбачають використання раніше набутого досвіду, певних знань; без останніх немає умінь. Утворення умінь є складним процесом аналітико-синтетичної діяльності кори великих півкуль головного мозку, в ході якого створюються і закріплюються асоціації між завданням,

необхідними для його виконання знаннями та застосуванням знань на практиці» [29, с. 338].

М. Ли́ла, аналізуючи науковий доробок психолога Є. Мілеряна, наводить його трактовку умінь, «як засновану на знаннях та навичках здатність людини успішно досягати поставленої мети діяльності, яка має яскраво виражений свідомий характер і базується на процесах мислення, яке пов'язано з аналізом і врахуванням тих умов, в яких протікає дана діяльність» [83, с. 108]. Вчений прийшов до висновку, що не тільки знання, а й головним чином свідомість людини відіграє ключову роль в успішному оволодінні діями. Є. Мілерян по-особливому тлумачив цей феномен, а саме «як складне структурне поєднання чуттєвих, інтелектуальних, вольових, емоційних якостей особистості, що формуються і проявляються у свідомому, цілеспрямованому, успішному здійсненні нею системи перцептивних, мисленнєвих, мнемічних, вольових, сенсомоторних та інших дій, які забезпечують досягнення поставленої мети в змінних умовах її перебігу» [83, с. 108]. Досліджуючи відмінність умінь і навичок (автоматизованих, алгоритмізованих дій), учений доводить, що знання потрібні на етапах формування та функціонування умінь, проте стосовно навичок, то знання необхідні лише на етапі їх формування.

Отже, формування умінь неможливе без застосування актуальних знань, попереднього досвіду (життєвого, інтелектуального, емоційного, професійного та ін.) особистості. Реалізація уміння передбачає активну роботу головного мозку людини та утворення стійких асоціацій між завданням, знаннями, що є необхідними для його виконання, та застосування цих знань і способів діяльності на практиці. Для того, щоб уміння реалізувалося, необхідні три складові: людина або ініціатор, який має волю та визначену мету; засоби та інструментарій, що задіяні у даному процесі (матеріального чи нематеріального походження) і способи їх раціонального і найбільш ефективного використання; постійна психічна підтримка цілеспрямованості діяльності протягом потрібного періоду часу.

Таким чином, дослідники процесуальної природи умінь висвітлюють їх якісні характеристики, виокремлюючи найбільш визначальні: здатність людини свідомо, чітко, поетапно і продуктивно виконувати дії у відповідності до визначених цілей; підготовленість до усвідомлених дій або здатність досягати поставленої мети у звичних та змінюваних обставинах; засвоєний особистістю спосіб виконання діяльності, що базується на сукупності актуальних знань, навичок, прийомів діяльності та індивідуальному (чуттєвому, емоційному, інтелектуальному, рефлексійному та інших видах) досвіду.

Аналіз феномену навчальної самоорганізації в освітній галузі націлює на тлумачення її в якості універсального і надпредметного явища складної природи. «Інноваційні дидактичні пошуки вибудови навчального процесу сучасною педагогікою ґрунтується на своєрідній навчальній діяльності, яку умовно можна назвати надпредметною і спрямованою на організацію навчального пізнання в контексті вироблення самим учнем власного нового досвіду», – зазначає І. Зязюн [157, с. 4]. До такого роду діяльності автор відносить, зокрема, теоретико-пізнавальну, дискусійну, моделюючу і рефлексивну. Зважаючи на це, дозволимо собі додати у цей перелік і самоорганізаційну діяльність суб'єкта освіти. Отже, надпредметну навчальну діяльність можна ототожнити з особливим способом самоорганізації учіння у межах особистісних параметрів навчання.

Дослідження сутнісних характеристик «умінь навчальної самоорганізації» суб'єктів вищої педагогічної освіти наводить на твердження, що формування означених умінь залежить від багатьох умов, створюваних у навчальному середовищі, а також потребує від студентів надзвичайно сконцентрованої «зверненості» на себе, активної, психічно-управлінської діяльності, самоконтролю за внутрішніми процесами свідомості. Адже з цим пов'язані важливі особливості самоорганізаційних умінь як одночасної спрямованості особистості на мету-дію перетворення

об'єкту навчання та мету-дію управління перетвореннями на основі активної роботи свідомості.

Формування умінь навчальної самоорганізації у студентів ЗВО у процесі професійної підготовки сьогодні розглядається стосовно:

- організації самостійної навчальної діяльності (Я. Бойко, Л. Гордійчук, В. Горбач, Л. Савенкова, М. Савчин та ін.);
- активізації самопроцесів свідомості, мотивації та рефлексії студентів (Ж. Вірна, Л. Дзюбко, Л. Гриценюк, А. Килівник, Т. Приходько, А. Телецька та ін.);
- самоуправління, саморегуляції навчальної діяльності (Е. Балашов, Ж. Вірна, А. Голіцин, О. Малихін та ін.);
- самоосвіти студентів (А. Голіцин, М. Дубінка, Є. Кулик, Т. Литвиненко, В. Фрицюк та ін.);
- розвитку вольової сфери суб'єктів освіти (М. Гриньова, Є. Мілерян, Ю. Стрижак, К. Шамлян та ін.);
- професійної самореалізації та самовизначення майбутніх фахівців (М. Дубінка, Н. Дуднік, О. Мерзлякова, Н. Мирончук, В. Наумчук, В. Савуляк, С. Хатунцева, В. Шевченко та ін.);
- формування професійних компетенцій майбутніх фахівців (В. Арешонков, Н. Мельник, Л. Пуховська, М. Рудь, О. Слободянюк та ін.);
- організаційно-змістової специфіки підготовки вчителів мистецьких дисциплін (Г. Падалка, Л. Паньків, О. Рудницька, Хань Юйцень, Яо Ямін та ін.);
- особливостей змісту і спрямованості професійної підготовки студентів-хореографів у ЗВО (Л. Андрощук, О. Гордєєва, Н. Дзюбишина, С. Лавриненко, О. Мартиненко, О. Плахотнюк, І. Спінул, В. Чуба та ін.).

З метою теоретичного дослідження сутності дефініції «уміння навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін»

та їх структури ми звернулися до праць науковців, які досліджують категорію умінь самоорганізації в галузі професійної підготовки фахівців різного профілю.

Більшість науковців пов'язують навчальну самоорганізацію суб'єктів освіти з їх здатністю планувати, раціонально організовувати, виконувати та паралельно коригувати власну діяльність, прагнути її удосконалити та підвищити ефективність та результативність. Уточнимо, що поняття «раціональної організації» навчання передбачає дотримання таких параметрів навчального процесу: доцільний, оптимальний, найкращий, логічно побудований та ін. Поняття ефективності пов'язуємо з тим, що дає найбільший ефект, призводить до запланованих і потрібних результатів.

Так, досліджуючи проблему формування готовності майбутніх викладачів до самоорганізації у професійній діяльності, Н. Мирончук визначає: «Самоорганізація у професійній педагогічній діяльності – це свідомо діяльність особистості педагога, спонукувана й спрямована цілями та цінностями самокерування, організації, самовдосконалення у професійній діяльності та збереження професійного здоров'я, здійснювана системою інтелектуальних, мотиваційних, вольових дій і спрямована на вирішення завдань раціональної організації праці та ефективного виконання професійно-педагогічних завдань» [99, с. 174].

Дослідники вказують на наявність різних рівнів умінь самоорганізації, що реалізуються як: 1) окремі прояви творчої самостійності та ініціативності студентів у різних видах навчальної діяльності (у межах гнучких і в той же час змінюваних умов освітньої діяльності); 2) процес спільного управління викладачем і студентом навчальною діяльністю останнього (на основі педагогічної підтримки і спонукання студентів до самостійних дій); 3) вихід на незалежно-автономний рівень прийняття одноосібних і відповідальних рішень щодо реалізації навчання (засобами рефлексії та адекватного самоаналізу власної діяльності).

Н. Дуднік також досліджує проблему формування умінь самоорганізації в контексті професійної підготовки працівників педагогічної галузі. Автор пише: «Вміння професійної самоорганізації є одночасно і важливим компонентом педагогічного професіоналізму, і необхідною умовою для подальшого професійного розвитку майбутнього вчителя. Ми пропонуємо розглядати вміння професійної самоорганізації як здатність особистості самостійно визначати мету та першочергові завдання, організувати їх поетапне вирішення, контролювати цей процес та аналізувати отримані результати з метою подальшого розвитку, вдосконалення професійно необхідних рис характеру та здібностей для підвищення рівня професіоналізму майбутнього вчителя» [47, с. 337]. Структурними компонентами системи умінь професійної самоорганізації автором визначено: 1) вміння планувати діяльність (визначати мету, завдання, план та основні етапи і варіанти діяльності, розподіляти час); 2) вміння організації (режим і розпорядок роботи, організація робочого місця); 3) регуляторні вміння (корегування запланованих дій відповідно до обставин, спостереження за власним емоційним станом, вольовими зусиллями); 4) вміння контролювати і оцінювати діяльність (аналіз, висновки та оцінка результатів діяльності).

Професійна підготовка фахівців спрямована на те, щоб вони не тільки оволоділи системою наукових знань, а й набули умінь самостійно здобувати потрібну інформацію і творчо використовувати її у власній навчальній діяльності та роботі за фахом. У контексті цього О. Малихін формулює своє визначення умінь самоорганізації та самоконтролю навчальної діяльності таким чином: «здатність суб'єкта учіння раціонально організувати і поетапно здійснювати свою учбову діяльність, виконувати контроль і корекцію її ходу і результатів на всіх етапах здійснення у різних умовах з метою підвищення ефективності свого учіння і здійснення самостійної навчальної діяльності, а також удосконалення процесу її організації на основі свідомого застосування накопичених знань, навичок, досвіду» [90, с. 12].

На думку автора, уміння традиційно формується на базі знань; складається з низки свідомо керованих дій; має ієрархічну систему: елементарні уміння або навички виступають підґрунтям для більш складних дій. Уміння можна вважати сформованим, якщо людина може творчо і свідомо застосовувати, розвивати та удосконалювати його у процесі різних видів діяльності. Важливо враховувати, підкреслює науковець, що психологічною основою для формування певного уміння майбутнього фахівця виступає його свідомо і прогнозована позиція щодо подальшого цільового і творчого використання цього уміння у професійній діяльності, і не тільки в ній. Автор вважає уміння самоорганізації та самоконтролю навчальної діяльності відкритою системою, як і інші педагогічні явища, а тому підкреслює значення внутрішніх взаємозв'язків між елементами умінь та цілісний характер їх прояву.

Узагальнюючи думки дослідників, зазначимо, що при розробці структури умінь самоорганізації автори враховують: важливість аналізу особистісних якостей та умінь, необхідних для успішної організації власного навчання; значення особистісних професійних компетенцій кваліфікованого працівника обраної професії; спрямованість діяльності особистості та її практичні зусилля у напрямку саморозвитку, самовизначення.

Дослідниця Хань Юйцень присвятила своє дослідження проблемі формування умінь художньо-творчої самоорганізації майбутніх учителів музичного мистецтва. На основі вивчення специфіки фахової підготовки студентів на музично-педагогічних факультетах та характеру їх майбутньої професійної діяльності науковець трактує «вміння художньо-творчої самоорганізації майбутніх учителів музичного мистецтва як комплекс професійно-особистісних дій, заснованих на знаннях, специфіці художньо-творчої діяльності, які виявляються через саморегуляцію та дозволяють ефективно здійснювати професійну (фахову) діяльність» [170, с. 7-8]. У компонентній структурі означених умінь автор виокремлює три компоненти: мотиваційно-цільовий, рефлексивний та особистісний, які складають

інтегральну цілісність на основі існуючої єдності природи внутрішніх процесів свідомості, що діють комплексно і спрямовано.

«Самоорганізація передбачає наявність необхідних умінь і навичок, які формуються на основі відповідних теоретичних знань. За умови сформованості у студентів необхідних умінь і навичок вони зможуть успішно аналізувати завдання та умови навчання, раціонально планувати та грамотно організувати свій навчальний простір, адекватно оцінювати і своєчасно коригувати або удосконалювати хід роботи, потім підвести підсумки своєї навчальної діяльності, тобто зможуть ефективно ним управляти», – йдеться в роботі Яо Ямін [182, с. 41]. Автор розглядає основні властивості самоорганізованої особистості, які полягають у високому рівні психічної саморегуляції, значній продуктивності, комплексному характері дії тощо.

«У сфері вищої професійної освіти актуальними є питання підготовки хореографів, які діють гнучко, швидко та мобільно відповідно до постійно мінливих потреб суспільства, ринку праці та особистості у сфері мистецтва та освіти в галузі мистецтва...», – зазначає С. Лавриненко [82, с. 167].

Теоретичний аналіз проблеми формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографії вимагає, з одного боку, дослідження та визначення сутності даної дефініції, а з іншого, потребує урахування специфіки змісту та особливостей галузевої (фахової) підготовки студентів за визначеними напрямками, програмами та навчальними планами відповідних спеціальностей і кваліфікацій (за Класифікатором професій: код КП 2320; код ЗКППТР 24420 – викладач хореографічних дисциплін).

Фахова освіта бакалаврів хореографії, таким чином, враховує важливість цілісного розумового і фізичного розвитку спеціалістів. Саме тому вона виступає як комплекс предметів циклу загальної підготовки (українська мова; історія української державності; філософія; іноземна мова; етика та естетика; музична інформатика; екологія; безпека життєдіяльності); циклу професійної підготовки (історія хореографічного мистецтва, практикум з хореографічної підготовки; постановка концертних номерів,

мистецтво балетмейстера, зразки ансамблевої хореографії, методика роботи з хореографічним колективом, різні види виробничої практики); циклу дисциплін вибіркової частини, серед яких: психологія; педагогіка; історія педагогіки; культурологія; педагогічна творчість; основи акторської майстерності; режисура хореографії та ін. У різних педагогічних ЗВО України назви, склад і зміст циклів нормативної і професійної підготовки бакалаврів хореографії може дещо відрізнятись, адже зазначені навчальні заклади за законом мають право самостійно встановлювати і регулювати зміст освітньо-професійної діяльності суб'єктів навчання.

«Професійна підготовка викладачів хореографічних дисциплін являє собою складно-структуровану систему, а специфіка організації і реалізації науково-теоретичного, практично-методичного, творчо-пошукового, художньо-виконавського напрямків навчальної діяльності пов'язана з майбутньою професією хореографів-педагогів та обумовлює урахування їх індивідуальних параметрів фізичного, психічного, інтелектуального і творчого розвитку особистості» [72, с. 69].

Зміст фахової підготовки хореографів відрізняється такими специфічними особливостями: наявністю постійних і значних інтелектуальних, фізичних і психічних навантажень, що супроводжують процеси теоретичної хореографічної освіти танцівників-викладачів та їх виконавської діяльності; синтезом хореографічної техніки, яскравої художньої виразності та естетики рухів у створенні хореографічного змісту і образу; координацією танцівником не тільки власних рухів, а і співвіднесення їх з діями партнерів (окрім сольного танцю); активністю вольової сфери тощо.

Рухову активність науковці розцінюють як поєднання вольової, ментальної і моторної складових системи організму та вважають, що вона відіграє важливе значення у самоорганізації діяльності, формуванні адаптивних і творчих якостей студентів, мобілізації та виявлення їх особистісного потенціалу на шляху досягнення поставлених цілей.

Хореографічна моторика, внаслідок впливу на свідомість суб'єкта навчання, може викликати значні зміни як у його поведінці, самопочутті, так і здатна реалізувати перехід у більш стійкі і гармонійні психічні стани, сприяти виникненню позитивних емоцій і впевненості у власних силах, внутрішньої стабільності, оптимізму.

У хореографічній виконавській діяльності її успішність багато в чому залежить від функціональної розвиненості психомоторних, сенсомоторних процесів, емоційної стійкості та здатності танцівника до рухової самоорганізації та саморегуляції. Для нього важливо вміти зберігати адекватне сприйняття і здійснювати миттєве осмислення та аналіз усіх компонентів танцю, художньо-виконавських завдань, а також самостійно контролювати і регулювати весь процес розгортання й розвитку у часі і просторі художньо-хореографічного образу.

Свідома регуляція і контроль хореографа за власними психічними станами під час виконавства базується на уміннях: концентруватися і переключати увагу в залежності від змісту і завдань діяльності; самостійно обирати і використовувати методи і прийоми впливу на організацію і забезпечення функціональної активності свого організму, виконавського і дихального апарату, забезпечення емоційної рівноваги і стабільності тощо.

Отже, вважаємо, що при розробці змісту поняття умінь навчальної самоорганізації студентів-хореографів ми повинні враховувати механізми та поєднання їх інтелектуальної і рухової активності на основі інтеграції психічних станів, що виявляються у нейродинамічних, психосоціальних та індивідуальних особливостях освітньої діяльності.

У розробці сутнісних характеристик поняття умінь навчальної самоорганізації студентів потрібно також враховувати, що на сучасному етапі розвитку вищої педагогічної освіти все більш вагома частка навчального часу у процесі професійної підготовки відводиться на організацію та реалізацію самостійної роботи майбутніх фахівців. Під впливом різних (іноді глобальних) чинників і причин також змінюються і

варіюються об'єктивні характеристики, що впливають на умови людського життя, роботу навчальних закладів і систему організації навчального процесу. Враховуючи це, можемо наголосити на необхідності уточнення вимог щодо самоорганізації навчальної діяльності студентів-хореографів в залежності від різних умов і форм навчання (аудиторна, концертно-виконавська, самопідготовка, дистанційна, змішана та ін.).

Так, уміння навчальної самоорганізації студентів-хореографів на аудиторних заняттях (лекції, семінарські, лабораторні і практичні заняття тощо) виражаються переважно у таких вольових проявах суб'єкта освіти: бути уважними, дисциплінованими і спостережливими; швидко і мобільно реагувати на нову інформацію, мету, проблеми, завдання і методи навчання, виникаючі зміни у навчальному процесі; брати активну участь в освітній праці; виявляти ініціативність і творчість.

В умовах самопідготовки самоорганізованість студента-хореографа має виявлятися у: самодисципліні, самоналаштуванні (установці) на самонавчання; самостійному виборі найбільш ефективних способів і методів самоосвітньої роботи; раціональному використанні та розподілі часу, відведеного на самостійну роботу; нормуванні та балансі розумової (інтелектуальної) праці і фізичних навантажень; дотриманні розробленого розкладу і режиму самостійних занять; систематичності та регулярності тренувань і навчально-пізнавальної діяльності.

При застосуванні дистанційних форм навчання уміння самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін повинні відобразитися у: володінні навичками роботи з електронними пристроями та використання інтернет ресурсів для організації дистанційної комунікації з іншими учасниками освітнього процесу; вмінні швидко знаходити актуальну інформацію та ефективно її використовувати, зокрема для реалізації науково-дослідницької, пошукової діяльності; раціональному облаштуванні робочого, придатного для хореографічної діяльності, місця тощо.

Розробка поняття умінь навчальної самоорганізації вимагає також детального розгляду феномену вольових якостей особистості та їх ролі у реалізації її навчальної діяльності. Більшість дослідників вважають основою формування самоорганізації розвиненість вольових якостей особистості – таких властивостей її характеру і темпераменту, які були отримані від народження, розвинулися в процесі різних видів діяльності та формування досвіду і спрямовані на подолання людиною життєвих труднощів і перешкод. Прояви людської волі пов'язані з так званими механізмами проектування майбутнього (увага, емоції, почуття, здібності, характер). Ключовими поняттями, що позитивно описують людську волю, виступають: вольове зусилля, вольова дія (акт), бажання, потяг, боротьба мотивів, прийняття рішень, сила волі тощо. «Воля – психічний процес свідомості і цілеспрямованої регуляції людиною своєї діяльності та поведінки з метою досягнення бажаної мети. Воля виявляється в зусиллі, у внутрішньому напруженні, яке долає людина, переборюючи внутрішні та зовнішні труднощі, прагнучи діяти або стримуючи себе», – вказує В. Соловієнко [29, с. 264].

Отже, психічні механізми вольових зусиль містяться у вираженні потреби зміни смислу дії разом із забезпеченням необхідного внутрішнього поштовху особистості до наступних якісних перетворень щодо власної поведінки, ставлень, діяльності. В основі вольової діяльності завжди стоїть чітко визначена мета, а кожна довільна вольова дія є мотивованою. Вольову діяльність людини учені розподіляють на просту (діяльність без спеціальної організації та напруження сил) та складну, яка вимагає значної психічної мобілізації, наполегливості, напруження і терплячості у досягненні своєї мети). Реалізація вольового зусилля однозначно пов'язана з необхідністю додання перешкод, боротьби з собою, власними бажаннями, звичками (часто негативними) та завжди супроводжується великим внутрішнім напруженням. Ці акти базуються на мобілізації усіх психічних і фізичних можливостей людини та активній роботі свідомості.

У психологічних дослідженнях автори описують сутність людської волі, її функції, а також структуру вольового акту. О. Скрипченко трактує цей феномен як виключно людський: «Воля притаманна тільки людині і цим суттєво відрізняється від емоцій, які притаманні і людині, і тварині. Зв'язок волі з емоціями настільки міцний, що всі психічні процеси об'єднуються в одну емоційно-вольову систему» [145, с. 434]. У цілому визначаються такі основні етапи-складові структури вольового акту (дії) людини: підготовчий етап (формування мотивів і цілей діяльності, вибір способів і засобів діяльності) та виконавчий (власне реалізація запланованих дій на основі постійного моніторингу і контролю за ними та функціональної підтримки рефлексії).

Таким чином, вольові прояви особистості дозволяють їй визначати цілі, шукати і знаходити способи їх досягнення, активно реалізовувати свої дії та коригувати їх у процесі, контролювати і оцінювати результати власної діяльності. Механізмом реалізації вольового акту виступають вольові зусилля особистості, які здійснюються у напрямку вибору мети і мотивів діяльності, забезпечення активної взаємодії та регуляції фізіологічної і психічної сфер для подолання труднощів і просування на шляху досягнення поставлених цілей. Ознаками самоорганізації особистості виступають її вольові якості і такі риси характеру, як: цілеспрямованість, відповідальність, активність, дисциплінованість, самокритичність та здатність до адекватної самооцінки власних дій.

У розрізі проблеми нашого дослідження у наступних матеріалах ми будемо розглядати формування умінь навчальної самоорганізації у контексті управління особистістю складною самостійною діяльністю, застосування нею комплексу організуючих та мобілізуючих вольових зусиль. Адже, навчання і освітньо-професійна діяльність студентів-хореографів реалізується завдяки постійному і цілеспрямованому подоланню «не лише зовнішніх труднощів, що неодмінно виникають у процесі виконання різних видів діяльності, а й внутрішніх, спричинених, наприклад, бажаннями, які

суперечать поставленим завданням, втомуо тощо. Подолання внутрішніх труднощів вимагає самоопанування та усвідомлення необхідності виконати те або те завдання» [51, с. 268].

Отже, уміння навчальної самоорганізації студента вишу можна розцінювати як здатність свідомо і самостійно обирати траєкторію здобуття професійної освіти та застосовувати індивідуально-визначені способи організації навчальної діяльності з метою її планування, управління і контролю за якістю і результативністю у відповідності до визначених освітньою програмою напрямків підготовки. Вважаємо, що подальша ефективна трансформація набутих студентами під час навчання актуальних знань, умінь на навичок у засіб неперервного та ефективного професійного саморозвитку та самореалізації можлива лише за умови формування умінь навчальної самоорганізації.

Поняття *«уміння навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін»* у нашому дослідженні визначено як *комплекс мотивовано-вольових дій активно-пізнавального характеру, спрямованих на реалізацію функцій самостійного, раціонального планування, самоуправління та самоконтролю щодо власної освіти з метою досягнення найбільш продуктивних результатів та ефективного особистісного, професійного і творчого саморозвитку та самореалізації в галузі хореографічного мистецтва.*

Структурними компонентами системи умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у нашому дослідженні визначено: *планувально-стратегічний; управлінсько-регулятивний та інтроспективно-оцінний.*

Стратегія будь-якої діяльності складається з мотивів, планів та намірів особистості. *Планувально-стратегічний* компонент відображає комплекс самоорганізаційних умінь, що забезпечує умотивованість та психологічну готовність студентів до визначення цілей, шляхів і напрямків власної освітньо-фахової діяльності та оптимального планування, проектування і

передбачення її перебігу відносно продуктивно використаного часу, добору доцільних організаційних форм навчання тощо. Даний компонент містить такі уміння самоорганізації: 1) чітко визначати загальні, проміжні та кінцеві цілі навчання, активно мотивувати себе на якісну освіту і самоосвіту; 2) планувати та розробляти оптимальні алгоритми реалізації власної освіти; 3) проєктувати та прогнозувати можливі результати і наслідки своєї навчальної діяльності.

Вище ми зазначали, що в основі умінь навчальної самоорганізації лежить інтеграція рівнів властивостей особистості, які об'єднують категорії самосвідомості діяльності та визначають стратегію діяльності суб'єкта. Так, А. Лісниченко в основу самоорганізації особистості ставить цілепокладання її діяльності: «Якщо ж людина немає чіткого уявлення про ціль своєї діяльності, тобто образ результату, який їй необхідно досягнути, тоді вона не може вважатися суб'єктом діяльності, не здатна самостійно її організувати, оскільки вибір способів діяльності, її траєкторія, у першу чергу, детермінується метою» [84, с. 62].

Цілепокладання визначається у довідникових джерелах [130; 147; 149; 166; 167] як процес формування мети та позитивної мотивації (цілереалізації) її досягнення. Саме цей процес виступає основою конструювання людиною своєї майбутньої діяльності, у тому числі навчальної; враховує об'єктивні обставини, а також інтереси, потреби та можливості особистості для задоволення цих потреб. Даний феномен виступає як логіко-проективний психічний механізм, що забезпечує мисленнєву побудову образу майбутнього результату діяльності і пов'язана з такими процесами свідомості, як: мотивація, емоційно-вольові прояви, рефлексійна та оцінна діяльність.

Цілепокладання виступає компонентом самоорганізації практично у всіх представлених ученими структурах означеного феномену, адже без визначення цілей і змісту самоорганізаційна (як і будь-яка інша) діяльність особистості втрачає свій смисл і доцільність. Потрібно також враховувати тої

факт, що вагомість цілепокладання у процесі самоорганізації навчання може змінюватися в залежності від зони виникнення цілі. Мова йде про те, що смисл цілей може надходити як зовні (від викладача, зі змісту навчальних програм і планів), так і формуватися в результаті самостійних міркувань суб'єкта освітньої діяльності.

Ученими [19; 36; 42; 90; 94; 96; 103; 107 та ін.] встановлено, що самостійне визначення власних цілей та шляхів їх досягнення сприяє виникненню додаткової психічної активності студента, що мотивує і спрямовує його діяльність та забарвлює її позитивними емоціями. Вміння визначати цілі демонструє високий рівень самосвідомості і креативності майбутнього фахівця. Від цього залежить успішність його навчання і становлення як особистості і професіонала: якщо студент чітко знає кінцеві та проміжні цілі навчання, він легше та ефективніше знайде шляхи і способи їх досягнення. Отже, у контексті самоорганізації навчання цілепокладання виступає як процес самостійного визначення цілей та проектування їх досягнення (оцінка ситуації, самомотивування, планування, вибір засобів діяльності, контроль та самооцінка її перебігу та результатів).

Психолого-педагогічна думка завжди розглядає мотивацію як «локомотив» руху людської діяльності, а процес формування системи мотивів тлумачиться ученими як основа самоорганізованості і спрямованості особистості. Підкреслюючи роль внутрішньої мотивації особистості, вчені наголошують, що вона виступає тією силою, що впливає на ступінь активності особистості, обґрунтованість вибору її цілей, прийняття рішень тощо. «Аналіз мотивів, які зумовлюють зміну ставлення студентів до пізнання, показує, що вони є провідними для професійної спрямованості», – вказує Є. Кулик [78, с. 104].

Важливими характеристиками самоорганізації особистості у навчанні виступають поведінкова та мотиваційна сфера особистості як основних показників здатності до організації самостійної діяльності. «Самостійність, представляє собою узагальнену властивість особистості, що проявляється в

ініціативності, адекватній самооцінці і почутті особистої відповідальності за свою діяльність і поведінку. Самостійність виступає як умова наближення навчання до самоосвіти особистості з метою розвитку своїх здібностей», – пише О. Тесленков [160, с. 217].

Сучасні науковці у своїх роботах теоретично обґрунтовують можливість об'єднання мотивації і самоорганізації в єдину психологічну систему, а саме механізм впливу на мотиваційну сферу особистості через організацію та самоорганізацію її навчальної діяльності. З кінця ХХ ст. розробляється мотиваційно-самоорганізаційний напрямок досліджень в галузі проблем навчальної діяльності студентів. У вітчизняній науці її досліджують Л. Дзюбко, Н. Мирончук, А. Телецька та ін.

Науковці розглядають питання формування позитивної і стійкої мотивації суб'єктів освіти до самостійної організації навчання як основи їх успішної навчальної діяльності. Його вирішення можливе, якщо в освітньому процесі будуть створені спеціальні умови навчання, які прицільно впливатимуть на свідомість студента. Мова йде про посилення уваги до створення психологічної установки на реалізацію продуктивної самостійної діяльності, забезпечення педагогічної фасилітації – всебічної підтримки, схвалення та культивування самоорганізованого учіння, створення середовища спільного творчого пошуку та діалогу, націленість на переорієнтацію стратегії навчання з традиційної на самостійну.

Позитивна професійна мотивація студентів-хореографів відіграє важливу роль у реалізації їхньої художньо-виконавської діяльності і навчання. Саме вона здатна забезпечити задоволення потреби студентів у спілкуванні з хореографічними явищами, реалізацію власного педагогічного і виконавського потенціалу, спрямування на досягнення вищих освітніх результатів. На нашу думку, професійна умотивованість майбутнього викладача хореографії уможливило успішне формування умінь самоорганізації завдяки інтеграції дії вольових зусиль, отримання навчально-

позитивних емоцій та спрямованості на досягнення успіху у реалізації поставлених цілей.

Мотивована самоорганізація танцівника, таким чином, виражається у: націленості на реалізацію визначеної мети; розвиненості волевих якостей, які дозволяють йому долати і витримувати інтелектуальні, нервові і фізичні навантаження; здатності керувати своїми діями і вчинками, здійснювати самовплив, примушуючи себе цілеспрямовано, систематично і продуктивно працювати над удосконаленням власної художньої і хореографічної техніки, підтримувати фізичну форму, систематичному поповненні професійних знань, збагаченні естетичного і виконавського досвіду; самовихованні психологічної готовності до саморегуляції власних внутрішніх (емоційно-почуттєвих) і тілесних станів у залежності від умов навчальної діяльності.

Планування як початок процесу управління і проектування майбутньої освітньої діяльності є значущою ланкою навчально-управлінської праці. Функціонально психологія процесів планування реалізується через роботу пам'яті, сприймання та аналізу наявної ситуації, мисленнєвих форм та образів передбачення очікуваних результатів діяльності. Планування відноситься до програмно-стратегічних видів психічної активності людини, що дозволяє їй обґрунтовувати та формулювати для себе концептуальні ідеї, цілі і положення наступної діяльності, а також обирати необхідні напрямки, шляхи і методи досягнення запланованих результатів.

Планування як образ майбутнього містить компоненти цільового, змістового, часового та ресурсного призначення. Створення плану діяльності у галузі навчання передбачає фактичну розробку проекту досягнення визначеної освітньої мети, часто із зазначенням змісту, етапів, форм, методів і засобів навчальної праці. У контексті формування умінь самоорганізації важливим поняттям виступає «самопланування навчання» як діяльність з побудови програми власного розвитку у сфері освіти, із самостійно-особистісним прийняттям рішень щодо цілей, змісту і способів досягнення

запланованих результатів навчання. Такий процес деякі науковці розглядають у межах самокерованого автономного навчання студентів.

Розглядаючи поняття «автономність» та «самокерованість» у контексті навчальної діяльності студентів, Л. Журавська пише: «Автономія дійсно є важливою характеристикою і принципом, що доповнює самокерівництво у процесі самоуправління навчання. Вона створює умови для формування у студентів освітньої/навчальної автономності» [54, с. 53]. В основний зміст поняття автономності навчання, на думку автора, входять такі смислові значення: готовність брати на себе відповідальність, бажання самостійно управляти своєю діяльністю, готовність регулювати її згідно поставлених цілей і суб'єктивних можливостей тощо.

Управлінсько-регулятивний компонент віддзеркалює активність і спрямованість вольової сфери, здатність студентів самостійно реалізовувати, регулювати та контролювати власну навчальну діяльність і включає уміння: 1) ефективно працювати з інформаційними джерелами у різних форматах їх презентації; 2) творчо обирати, розробляти, компонувати та застосовувати різні види, форми і методи пізнавальної, тренувальної і художньо-виконавської діяльності в залежності від змінюваних умов навчання; 3) управляти та здійснювати самоконтроль власної навчальної діяльності.

У розробці даного компоненту структури умінь навчальної самоорганізації студента-хореографа ми виходили з того, що його вольові зусилля необхідно розцінювати як основу психічної активності, спрямованості та певного самопримусу у навчанні, делегування самому собі певних керівних повноважень щодо його організації. Відзначимо, що у кожному з психічних процесів самоорганізаційного характеру превалюють вольові зусилля особистості, що спрямовані на концентрацію і мобілізацію всіх внутрішніх сил, боротьбу з деструктивними процесами. Студент з розвиненою волею здатна протягом визначеного періоду часу підтримувати необхідний рівень працездатності та навчальної активності, реалізовувати заплановані дії, розподіляти, коригувати та контролювати їх.

Управлінсько-регулятивний компонент розкриває можливість самостійного вибору існуючих або розробки за необхідності власних способів і засобів раціонального та оптимального за часом опанування науково-теоретичного змісту, визначення видів практичної діяльності з метою особистісної самореалізації у змінюваних умовах, різних видах та формах навчання. У контексті умінь навчальної самоорганізації також важливо розглядати поняття управління та самоконтролю як здатність особистості коригувати, змінювати і контролювати власні думки, почуття, поведінку, психічні стани і практичну діяльність в освітньому процесі.

Самоконтроль реалізується як активний психічний стан суб'єкта учіння, що забезпечує постійний моніторинг і вольовий самовплив з метою досягнення визначеної навчальної мети. Психологічно операція контролю базується на здатності особистості до: 1) розуміння, поточного моніторингу та оцінки власних внутрішніх станів; 2) виявлення, аналізу причин та обумовленості подій та їх наслідків; 3) спостереження, перевірки та здійсненні функції управління діяльністю. На основі контролюючої функції людиною здійснюється адаптація діяльності до об'єктивних умов і прийняття оптимальних управлінських рішень.

Інтроекспективно-оцінний компонент («інтроекспекція» у перекладі з латини – це здатність людини дивитися всередину себе, здійснювати самопостереження, самозаглиблення) відображає здатність студента звертатися до себе, осмислювати свої дії, поведінку у навчальній діяльності. Таким чином інтроекспекція фактично розкриває функціональні механізми рефлексії. Даний компонент включає такі уміння навчальної самоорганізації: 1) здійснювати самопостереження та самоаналіз власних станів, думок і почуттів у навчальній діяльності (рефлексія); 2) адекватно і критично оцінювати та інтерпретувати результати навчання; 3) робити висновки щодо подальшої корекції, виправлення недоліків і помилок, а також перспектив розвитку навчальної діяльності.

Отже, для розкриття змісту даного компоненту умінь навчальної самоорганізації студентів-хореографів необхідно висвітлити роль інтроспекції (рефлексії, самоаналізу, самозаглиблення) у формуванні психологічних основ аналізу, розуміння та оцінювання навчальної (пізнавальної) діяльності та усвідомлення її результативності.

М. Савчин визначає рефлексію як процес, «який полягає у пізнанні суб'єктом внутрішніх психічних станів та актів, аналізі власних дій та якостей. Усвідомлюючи свою дію, вчинок, індивід оцінює мету, коригує її з урахуванням соціальних і моральних норм, відчуває себе відповідальним за можливі результати» [142, с. 101]. Н. Мирончук вважає, що рефлексія визначається не тільки як здатність розуміти себе, а й спроможність дивитись всередину себе, аналізуючи все, що відбувається, переживається, осмислюється. Дослідники вважають описані явища проявами регуляторної функції психіки людини, що відповідає за реалізацію усіх видів і форм її життя, діяльності, стосунків, взаємодій з реальністю.

Отже, психологи з'ясували, що саме рефлексія, як відображення внутрішнього світу особистості, пов'язана з самоствердженням та самоусвідомленням власних психічних станів, а також своєї участі у різних видах діяльності. На думку Т. Новаченко, «рефлексія – це форма теоретичної діяльності людини, що спрямована на осмислення своєї особистої діяльності, вчинків та їх законів» [110, с. 43]. Фактично рефлексія ототожнює процеси розуміння суб'єктом усього того, що відбувається в його житті та відображується у свідомості.

Психологи вважають рефлексію джерелом особливих знань і думок на основі звернення особистості до свого внутрішнього світу, набутого досвіду та пережитих емоцій і почуттів. Це не тільки спроба людини зрозуміти саму себе, а й здобути знання про те, як її сприймають та оцінюють інші суб'єкти. В центрі уваги рефлексії завжди стоїть самоаналіз і самопізнання, а тому самоорганізація особистості можлива лише за умови активності

рефлексійних проявів, постійного звернення до власної психічної діяльності, самосвідомості.

Таким чином, інтроспективні процеси свідомості допомагають студентам вивчати, структурувати, систематизувати та адекватно оцінювати власні пізнавальні, емоційні, регуляторні та поведінкові особливості своєї навчальної діяльності. Адже, саме інтроспекція активує механізми ідентифікації, оцінювання та усвідомлення явищ і процесів, а також спрямовує на наступні перепланування, внесення необхідних змін у діяльність в залежності від особистого бачення їх подальшого розвитку, удосконалення.

Самооцінка виступає як складне психічне утворення, ознака самосвідомості, що віддзеркалює здатність особистості до усвідомлення та оцінки власних здібностей, якостей, дій. Наслідками самооцінки виступає регуляція (корекція, активізація, виправлення тощо) своєї діяльності і поведінки. Критеріями самооцінки виступають вимогливість, критичність і адекватність у ставленні до себе. Відсутність таких показників у самооцінці викривляють і деформують внутрішній світ людини. Самооцінка прямо пов'язана з діяльнісною, цільовизначальною, мотиваційною, вольовою сферами особистості. Адекватна самооцінка, крім того, – важливий показник соціальної комунікації людей та встановлення між ними нормальних взаємовідносин.

Таким чином, самооцінка, як діяльність пізнання себе, спрямовує особистість на з'ясування об'єктивних показників щодо власного фізичного, духовного, емоційного стану, своєї поведінки, а також результативності навчальних дій, освітніх комунікацій, саморозвитку та самореалізації у хореографічному мистецтві тощо. У таблиці 1.2.1 представлено структуру умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін.

**Структура умінь навчальної самоорганізації бакалаврів
хореографії**

КОМПОНЕНТИ СТРУКТУРИ	ЕЛЕМЕНТИ СТРУКТУРИ
ПЛАНУВАЛЬНО-СТРАТЕГІЧНИЙ	<i>Уміння:</i> чітко визначати загальні, проміжні та кінцеві цілі навчання, активно мотивувати себе на якісну освіту і самоосвіту; планувати та розробляти оптимальні алгоритми реалізації власної освіти; проектувати та прогнозувати можливі результати і наслідки своєї навчальної діяльності.
УПРАВЛІНСЬКО-РЕГУЛЯТИВНИЙ	<i>Уміння:</i> ефективно працювати з інформаційними джерелами у різних форматах їх презентації; творчо обирати, розробляти, компоувати та застосовувати різні види, форми і методи пізнавальної, тренувальної і художньо-виконавської діяльності в залежності від змінюваних умов навчання; управляти та здійснювати самоконтроль власної навчальної діяльності.
ІНТРОСПЕКТИВНО-ОЦІННИЙ	<i>Уміння:</i> здійснювати самостереження та самоаналіз власних станів, думок і почуттів у навчальній діяльності (рефлексія); адекватно і критично оцінювати та інтерпретувати результати навчання; робити висновки щодо подальшої корекції, виправлення недоліків і помилок, а також перспектив розвитку навчальної діяльності.

Отже, в цьому підрозділі було розкрито сутнісні характеристики та розроблено структуру умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін в контексті вимог до професійної підготовки фахівців вказаного профілю та з урахуванням психологічних, педагогічних та особистісних чинників впливу на формування визначеного феномену.

Висновки до першого розділу

Теоретичний аналіз проблеми формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін призвів до формулювання таких висновків.

Універсальний характер самоорганізації (синергетики) як міжпредметної наукової категорії виявив перспективність її використання в педагогіці в якості сучасного інструменту впорядкування та розвитку різноманітних освітніх явищ і процесів. В основу теоретичного осмислення феномену педагогічної самоорганізації було покладено положення: психологічної теорії особистості; концепції управління діяльністю; теорії самоактуалізації, концепції внутрішнього діалогу; концепції саморозвитку; теорії соціальної синергетики.

Визначено, що самоорганізація здобувача вищої освіти виступає як:

- 1) психічне новоутворення, що забезпечує умотивовану спрямованість і самостійність дій щодо здобуття професійної освіти та повноцінної самореалізації в ній;
- 2) внутрішній процес, який здійснюється особистістю відносно самої себе з метою мобілізації та активізації власного організаційного потенціалу задля досягнення максимальної продуктивності своєї освіти, творчої самореалізації в обраній галузі діяльності;
- 3) комплекс практичних дій щодо самостійного вибору і використання найбільш ефективних способів і засобів, що забезпечують оптимальний за витратами особистісних ресурсів якісний результат навчання.

Педагогічна самоорганізація особистості у дослідженні визначена як стан усвідомлено-вольової мобілізації фізичних і психічних можливостей, що забезпечує найбільш продуктивне опанування змісту освіти на основі самостійного планування, управління та самоконтролю власної навчальної діяльності.

Основними характеристиками самоорганізованої особистості, що здобуває вищу професійну освіту, виступають: високий рівень активності, усвідомленості та умотивованості у навчальній діяльності; розвиненість

психічної сфери, зокрема, вольових якостей, володіння системою спеціальних наукових знань та практичних умінь продуктивної навчальної праці; здатність до самоосвіти та ефективної реалізації власного творчого потенціалу, націленість на постійний саморозвиток і самовдосконалення.

Особливості професійної підготовки викладачів хореографії обумовлюють необхідність реалізації суб'єктами освіти умінь навчальної самоорганізації щодо: свідомого управління та регуляції власних психічних і фізіологічних станів у процесі опанування змісту фахових дисциплін та різних видів навчальної діяльності (науково-теоретичної, художньо-виконавської, практично-методичної, тренувальної та ін.); самостійно-доцільного вибору і застосування засобів самовпливу з метою підтримки функціональної активності та взаємодії різноманітних процесів організму у навчальній діяльності: зосередженості, концентрації уваги, швидкого реагування на змінювані умови і форми освітньої діяльності, самоконтролю, мобілізації фізичних ресурсів тощо.

Уміння навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін трактуються у дослідженні як комплекс мотивовано-вольових дій активно-пізнавального характеру, спрямованих на реалізацію функцій самостійного, раціонального планування, самоуправління та самоконтролю щодо власної освіти з метою досягнення найбільш продуктивних результатів та ефективного особистісного, професійного і творчого саморозвитку та самореалізації в галузі хореографічного мистецтва.

Структуру умінь навчальної самоорганізації складають три компоненти. *Планувально-стратегічний* компонент відображає здатність чітко визначати загальні, проміжні та кінцеві цілі навчання, активно мотивувати себе на якісну освіту і самоосвіту; планувати та розробляти оптимальні алгоритми реалізації власної освіти; проектувати та прогнозувати можливі результати і наслідки своєї навчальної діяльності. *Управлінсько-регулятивний* компонент віддзеркалює уміння ефективно працювати з інформаційними джерелами у різних форматах їх презентації; творчо

обирати, розробляти, komponувати та застосовувати різні види, форми і методи пізнавальної, тренувальної і художньо-виконавської діяльності в залежності від змінюваних умов навчання; управляти та здійснювати самоконтроль власної навчальної діяльності. *Інтроспективно-оцінний* компонент визначає уміння здійснювати самоспостереження та самоаналіз власних станів, думок і почуттів у навчальній діяльності (рефлексія); адекватно і критично оцінювати та інтерпретувати результати навчання; робити висновки щодо подальшої корекції, виправлення недоліків і помилок, а також перспектив розвитку навчальної діяльності.

Матеріали першого розділу висвітлено у публікаціях автора [69; 70; 71].

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ НАВЧАЛЬНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1. Наукові підходи та принципи формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки

Методологія сучасних педагогічних досліджень базується на провідних засадах, що відображають закономірності функціонування й розвитку педагогічних явищ і процесів, а також способи їх наукового пізнання. Важливу роль у цьому відіграють методологічні підходи та принципи як основи розробки та систематизації напрямків і методів дослідження різноманітних проблем і явищ.

У найбільш загальному вигляді слово «підхід» тлумачиться як певна орієнтація чи погляд людини на об'єкти або процеси дійсності. Значення поняття «підхід» також синонімічне до слів «прийом», «ставлення», «спосіб дії», «ракурс розгляду» та ін. У науковому середовищі підходом називають визначену дослідницьку позицію або сформульоване основне положення, що обумовлює стратегію та напрямки наукової діяльності.

Сьогодні тенденції розвитку вітчизняної педагогіки свідчать про те, що «зміна парадигмальних цілей освіти пов'язана зі зміною причино-наслідкового, жорстко детермінованого принципу пізнання дійсності в межах кожної дисципліни на сучасні методологічні підходи» [132, с. 125]. Як теоретико-методологічне підґрунтя педагогічних досліджень, відображення методологічної культури та дослідницької стратегії трактує сутність наукових підходів Л. Ракітянська. О. Вознюк вважає, що науковий підхід виступає специфічною пізнавальною формою теоретичної і практичної діяльності людини; як спрямований ракурс дослідження (розгляду) певного

педагогічного явища чи процесу; сукупність способів, засобів та методів теоретичного осмислення дійсності тощо [23].

У контексті проблеми нашого дослідження важливо відзначити, що сьогодні для вивчення різноманітних педагогічних явищ все більш затребуваним стає *синергетичний підхід*. Перспективність упровадження в освіту ідей синергетики відстоюють науковці: В. Биков, О. Вознюк, О. Дзьобань, В. Кремень, В. Лутай, О. Робуль та ін. В їх роботах окреслюється роль синергетичного підходу у вітчизняній і світовій педагогічній науці як нової форми проектування, оптимізації та інтенсифікації освітньої системи на основі принципів синергетики та самоорганізації. О. Робуль вказує: «Розвиток сучасної педагогічної освіти в цілому стратегічно спрямований на становлення єдиного синергетичного освітнього простору на основі інтеграції національних освітніх програм і стратегій у контексті універсальних загальнолюдських цінностей і освітніх ідеалів» [134, с. 40].

У загальному сенсі цей підхід дозволяє бачити реальність (і освіту у тому числі) як складний, цілісний, живий організм, що здатен до самоорганізації та саморозвитку. Отже, синергетичний підхід фактично проводить ідеї самоорганізації у педагогіці на всіх рівнях реалізації освітніх систем – від стратегічних і методологічних до особистісно-зорієнтованих, індивідуалізованих, інклюзивних.

На відміну від традиційних (класичних) поглядів на організацію системи професійної підготовки фахівців синергетичний підхід відображає таке:

- 1) метою освіти виступає становлення й розвиток особистості на засадах саморозвитку;
- 2) передбачається неперервний, індивідуальний, самостійний тип освіти та самоосвіти протягом усього життя;
- 3) навчання організується на основі співтворчості, співдружності та співробітництва між усіма суб'єктами освіти;

4) головними завданнями синергетичної освіти виступають: знаходження людиною особистісних смислів життя, вільне самовираження, формування індивідуальної системи знань, умінь та навичок відносно професійної спрямованості діяльності, реалізація творчого потенціалу, оволодіння методами вирішення індивідуальних проблем;

5) професійна підготовка фахівців вдосконалюється, зокрема, шляхом активізації їх внутрішньої мотивації та рефлексії;

6) перспективним є використання спеціальних методів, спрямованих на поглиблення самосвідомості фахівців: професійні тренінги, інтерактивні, медитативні, моделювання, соціально-психологічні та комунікативні тощо;

7) підтримка таких особистісних якостей, як відкритість, доброзичливість, творче мислення, ініціативність, самоорганізованість, цільова спрямованість;

8) акцентування на важливості впровадження процесів кооперації як основи самоорганізації освіти на всіх рівнях розвитку.

Для нашого дослідження важливим є, що «синергетичний підхід передбачає розгляд і вихованця (як і всіх учасників педагогічного процесу) як системи, що перебуває у стані самоорганізації та саморозвитку, що здатна до рефлексії і самонавчання. При цьому процес самоорганізації передбачає узгоджене функціонування освітньої системи у режимі реалізації зворотного зв'язку із зовнішнім середовищем, які виявляє синергетичні риси (динамічність, міждисциплінарність, інформатизація)» [23, с. 39].

Будучи наукою про людину, синергетика дозволяє одночасно зрозуміти та осмислити як загальні тенденції розвитку людського суспільства, так і психологію, мотивацію діяльності окремої особистості, в центрі уваги якої, наприклад виступає хореографічне мистецтво.

Професійна підготовка майбутнього викладача-хореографа – це складно-організована система, в якій є багато підструктур: колектив учасників освітнього процесу (викладачі, студенти, адміністрація та управлінський апарат), навчально-матеріальне забезпечення, власне освітньо-

виховний процес з його закономірностями, плануванням, відкритістю, цінністю, інтеграцією, а також способами і засобами навчання.

У контексті професійної підготовки вчителів-хореографів синергетичний підхід дозволяє використовувати специфічні методи та засоби навчання з урахуванням особливостей їх освітньої (пізнавальної, дослідної, педагогічної, методичної, мистецької, тренувальної, балетмейстерської, творчої, концертної та ін.) діяльності та індивідуального розвитку майбутніх фахівців.

У світлі синергетичного підходу процес професійної підготовки хореографа постає як структура, у центрі якої знаходиться студент – кожного разу унікальна, неповторна, відкрита психо-фізіологічна система, що здатна до саморозвитку та рефлексії. На творчу особистість студента здійснюють вплив різноманітні процеси і чинники. Так, викладачі, залучаючи студентів до співпраці, діляться з ним власними знаннями та досвідом, певним чином змінюють і скеровують його діяльність, допомагають розвиватися, рухатись вперед тощо.

Управлінську діяльність здійснюють уповноважені керівники, які розробляють напрямки розвитку навчального підрозділу, піклуються про їх удосконалення. Таким чином, між учасниками освітнього процесу реалізується синергія (взаємодія), постійний зворотній зв'язок, які визначаються об'єктивними потребами педагогічного процесу і внутрішніми (індивідуально-психологічними) факторами, властивостями та особливостями суб'єктів освіти.

Синергія спілкування та взаємодії майбутніх педагогів-хореографів також помітна на рівні творчої, художньо-виконавської діяльності у студентському колективі танцівників. Будучи неповторними індивідуальностями та особистостями, студенти відрізняються власними здібностями, якостями, нахилами, інтересами, по-різному реалізують себе у творчих проектах, концертній, тренувально-підготовчій діяльності. Феномен синергії на рівні особистісно-колективної самоорганізації (колектив

танцівників – це цілісний організм, в якому кожний учасник є важливою і необхідною творчою одиницею) потребує окремого наукового аналізу і вивчення, проте розуміння сутності особистісної самоорганізації дозволяє здійснити екстраполяцію основних положень у площину синергії колективної виконавської творчості та підвищити її якість і результативність.

Важливою тезою для нашого дослідження також є те, що синергетичний підхід передбачає можливість існування множини різних шляхів професійного становлення кожного майбутнього фахівця у межах, визначених освітніми концепціями, планами, програмами підготовки. І ця можливість реалізації власної стратегії професійної підготовки виражається у виборі студентом індивідуального плану саморозвитку на основі самостійної організації освіти, який не протирічить визначеному напрямку та може призвести до більш швидкого та продуктивного переходу майбутнього фахівця на наступний, більш високий рівень власних досягнень.

Синергетичний підхід до процесу формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх учителів хореографії, на нашу думку, є найбільш природним і таким, що відображає сутність процесів свідомості мотивованого студента, який ставить перед собою високі, амбітні цілі і завдання на шляху самостійного пошуку та реалізації способів удосконалення самоосвіти, досягнення найкращих результатів навчання, самовиховання відповідних якостей характеру тощо. Зважаючи на специфіку професійної підготовки викладачів-хореографів, яка передбачає різні види навчальної діяльності – фізичні тренування і репетиції, робота у творчому колективі, оволодіння мистецькими і педагогічними знаннями, а також спеціальними виконавськими навичками, – формування визначених умінь на основі синергетичного підходу, на нашу думку, є сучасним і перспективним напрямком педагогічної роботи.

Сучасні педагогічні працівники сьогодні повинні не тільки бути висококваліфікованими фахівцями, але й володіти вміннями сучасного професіонала – критично й позитивно мислити, не боятися перемін і викликів

життя, бути впевненим у собі, брати на себе відповідальність, вміти грамотно розставляти пріоритети, ставити перед собою амбітні цілі та способи їх досягнення, націлюватись на неперервний і спрямований саморозвиток і самовдосконалення себе як особистості, людини і педагога. Ці перетворення можливі лише завдяки досягненню високо рівня особистісно-професійної мотивації фахівців та напрацюванню певних психологічних умінь (прийомів) здійснювати самовплив на власну свідомість, мислення і діяльність з виходом на більшу результативність і продуктивність у навчанні та праці, розвиток важливих особистісних і професійних якостей.

Тому проблеми самоорганізації особистості дослідники часто розглядають у контексті акмеології. Як зазначено у Словнику-довіднику з професійної освіти, «Акмеологія *Acmeology* – наука, що вивчає феноменологію, закономірності та механізми розвитку людини на ступені її зрілості, особливо при досягненні нею найбільш високого рівня в цьому розвитку. Об'єкт акмеології на сучасному етапі її розвитку – це зріла особистість, яка прогресивно розвивається та самореалізується головним чином в професійних досягненнях. Предметом акмеології є процеси, психологічні механізми, умови і фактори що сприяють прогресивному розвитку зрілої особистості та її високим професійним досягненням» [147, с. 25-26].

Отже, об'єктом акмеології в освіті є професіоналізм діяльності людини; предметом виступає реалізація акме-ідеї – досягнення найвищого рівня професійного і особистісного розвитку майбутніх фахівців. «Загальні акмеологічні інваріанти професіоналізму в підструктурі професіоналізму діяльності виступають як ефективні спеціальні вміння здійснювати надійні і точні прогнози – основу планування і реалізації будь-якої діяльності, умінь приймати відповідальні й ефективні рішення, зокрема в екстремальних та нестандартних ситуаціях, умінь здійснювати самоконтроль і саморегуляцію на високому рівні», – зазначається у роботі І. Ніколаєску [109, с. 9].

Головною акмеологічною ідеєю в педагогічній освіті виступає розвиток акмеологічних якостей педагога, підтримка його постійного потягу до самовдосконалення та самореалізації на основі: 1) стимуляції волевої сфери, ініціативи, самостійності, вмінь планувати, реалізовувати та контролювати власний фаховий розвиток; 2) активної особистісної, відповідальної та «далекоглядної» позиції студента щодо власної навчальної, педагогічної, творчої, в згодом і професійної діяльності; 3) застосування практичних умінь саморегуляції власних психічних, інтелектуальних та практичних зусиль, їх самоконтролю та самокорекції у змінних умовах життя та професійної діяльності; 4) цілепокладання безкомпромісного, поступального, висхідного руху на шляху розвитку себе як особистості та педагога.

Важливою сутнісною характеристикою *акмеологічного підходу* виступає передбачувана ним можливість певної педагогічної компенсації раніше не досягнутого оптимального особистісного і професійного розвитку фахівця за рахунок самостійного проектування програми саморозвитку на основі самоорганізації, самовдосконалення та самореалізації. «Важливо знати, що професійне становлення особистості, як своєрідний динамічний процес, проходить у своєму розвитку чотири основні стадії: формування професійних намірів, професійне навчання, професійна адаптація й часткова або повна самореалізація особистості у професії», – підкреслює М. Дубінка [44, с. 151].

Вітчизняні і зарубіжні дослідники акмеологічного підходу трактують уміння самоорганізації студентів у якості засобу досягнення ними найкращих результатів у професійній підготовці (О. Дубасенюк, М. Євтух, І. Зязюн, І. Ніколаєску, Т. Скорик, В. Федоришин та ін.). Науковці підкреслюють значення процесів акмеологічного спрямування особистості: самостійної ініціативи студентів, прагнення цілеспрямованого саморозвитку та самовдосконалення, бажання досягати особистісного і професійного успіху,

вершин фахової майстерності, умінь проектувати власну програму майбутньої професійної діяльності тощо.

Як засіб досягнення майбутнім учителем професійної успішності розглядають акмеологічний підхід М. Євтух і Т. Скорик. Автори вважають, що «розвиток професіоналізму педагога з позицій акмеологічного підходу – це процес удосконалення професійної діяльності, її результату та особистісне зростання педагога, спрямованість на формування акмеологічної позиції майбутнього вчителя» [49, с. 10]. Внутрішня мотивація високих досягнень, визначення ролі індивідуальних пріоритетів і стимулів у професійній освіті для планування майбутнього професійного життя допомагає студентам самостійно організувати і проектувати напрями і вектори свого навчання. Таким чином, самоорганізація і самоконтроль стають засобами реалізації індивідуальної акмеологічної програми особистості.

Науковці зазначають, що акмеологічний підхід сьогодні виступає одним з провідних у науці, зокрема, у педагогічній, оскільки реалізація акмеологічної моделі підготовки майбутніх вчителів відповідає вимогам і уявленням суспільства щодо напрямків і способів досягнення рівня професійної майстерності фахівця та успішності в обраній спеціальності.

Акмеологічна складова структури свідомості майбутнього фахівця надзвичайно щільно пов'язана з такими поняттями, як компетентність, професійна майстерність, самореалізація, інноваційна діяльність, мотивація, амбіційність, самоорганізація, креативність, нестандартність мислення тощо. Спираючись на це, науковці виокремлюють «основні компоненти акмеологічної моделі професійної успішності майбутнього педагога: установка на професійно-особистісне зростання: когнітивно-емотивний компонент, емпатія, рефлексія; здатність до самопізнання: самопрезентація, соціальне порівняння (власного досвіду та досвіду інших); актуалізація здатності до розвитку: саморегуляція, внутрішній самоконтроль (самомоніторинг, самоатрибуція), саморозвиток; здатність до самореалізації – самовираження, самопроекування, самопрезентація» [49, с. 11].

І. Ніколаєску у своїй роботі представила такий алгоритм акмеологічного самовдосконалення майбутнього педагога, який включає: а) самоаналіз власної діяльності для з'ясування причин і станів, що призводять до позитивних або негативних результатів; б) визначення плану самокорекції своєї поведінки, рис характеру тощо; в) уточнення переліку необхідних заходів щодо удосконалення себе як особистості і майбутнього педагога; г) розробка програми професійного зростання на визначений термін (наприклад, на місяць); д) підведення підсумків діяльності [109].

Реалізація акмеологічного підходу у мистецькій освіті, на думку А. Козир, Лі Цюань, Г. Падалка, В. Федоришина та ін., забезпечує активізацію мотиваційної зацікавленості студентів щодо досягнення найкращих освітніх результатів і вершин власної виконавської та музично-педагогічної майстерності, професіоналізму. Даний підхід також передбачає, що студент має можливість створити та апробувати у навчанні свій власний «комплект» способів і засобів діяльності, що дозволить йому досягти високих освітніх та особистісних результатів, професійного розвитку. І мається на увазі, що цей процес є безперервним, продуктивним і висхідним протягом всього навчання і життя людини.

Наприкінці ХХ століття у вітчизняний науковий обіг увійшли поняття «компетентність», «компетенції» (Д. Мертенс, Р. Бадер, Дж. Равен, А. Шелтон та ін.). Дослідники і сьогодні активно дискутують з приводу сутнісних характеристик цих дефініцій, зокрема про відмінності їх розуміння у соціальному (життєвому) та освітньо-професійному аспектах. Якщо компетенцію вчені розуміють як визначений комплекс нормативних знань, умінь, навичок майбутнього фахівця, необхідних для його професійної діяльності, то компетентність можна розглядати як особистісну якість, що характеризує особливості теоретичного опанування та реалізації вказаного комплексу у практичній професійній діяльності.

За рішенням Ради Європи, сучасний європеєць повинен володіти декількома ключовими компетенціями, які визначають сутність і смисл його

життя, становлять основу особистісного і соціального розвитку та самореалізації. Серед них однією з найважливіших вважається здатність людини самостійно навчатися протягом всього життя, здобувати потрібні знання та використовувати їх у різноманітних ситуаціях.

Учені вважають, що у соціальному контексті складовими компетентності виступають людські мотиви, якості, здібності і здатності (критичність мислення, самоконтроль, адаптивність, комунікативність, толерантність, наполегливість, самоорганізованість та ін.). Певним чином компетентність відображає динамічність розвитку і поєднання природних якостей людини з її знаннями та вміннями, що уможливорює виконання нею біологічних, соціальних, професійних або інших функцій на достатньо високому продуктивному рівні. М. Дубінка вказує, що «визначальними характеристиками професійного самовизначення є: активність суб'єкта діяльності, усвідомлення ним своїх можливостей і співставлення їх з соціальною необхідністю. Тому не випадково самовизначення є процесом і результатом усвідомленого вибору особистістю своєї позиції, цілей і засобів самореалізації у конкретних життєвих обставинах» [44, с. 152].

Означений феномен відображає рівень готовності фахівця до здійснення професійної діяльності, а саме: володіння глибокими системними знаннями у певній науковій галузі; здатність планувати, контролювати, керувати та оцінювати результати своєї діяльності; вміння знаходити, аналізувати та ефективно використовувати інформацію; спроможність приймати рішення і відповідати за них; організовувати та реалізовувати навчально-виховний процес та ін. Окрема професійна компетенція характеризує те, на що здатен фахівець у певній сфері діяльності, поведінці, діловому спілкуванні тощо.

Основа професіоналізму фахівця, на думку науковців, складають його професійні компетенції. М. Рудь відзначає, що впровадження компетентнісного підходу у професійну освіту дозволяє сфокусувати навчання студентів у напрямку продуктивного опанування теоретичних

знань та використання їх у подальшій фаховій діяльності, а також для розв'язання проблемних ситуацій в житті та професії [138].

Таким чином, у сучасній науці поняття професійної підготовки пов'язують із спеціалізованим навчанням студентів та розкривають як: 1) процес оволодіння знаннями, вміннями і навичками, що є необхідними для виконання певного виду роботи; 2) цілеспрямовану діяльність з формування і розвитку професійних та особистісно-значущих якостей, потрібних для ефективної реалізації професійних обов'язків; 3) організаційно-комплексну систему педагогічних, психологічних та інших засобів впливу, спрямованих на удосконалення професійних та особистісних якостей майбутнього професіонала.

Враховуючи це, висловлюємо упевненість, що вміння навчальної самоорганізації майбутніх педагогів-хореографів доцільно формувати у руслі *компетентнісного підходу*. Компетентнісний підхід у вищій освіті визначає спрямування на формування у майбутніх фахівців загальних і спеціальних компетентностей.

Н. Мельник наводить визначення професійної компетентності, яке розробив В. Кремень, а саме, як: «інтегративну характеристику ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця» [95, с. 55].

Загальні або базові компетентності виступають основою розвитку особистості протягом життя за рахунок постійного поповнення знань, досвіду. Зміст таких компетентностей визначається соціальним замовленням і потребою у вихованні таких членів суспільства, які, зокрема, повинні вміти: вирішувати різні проблеми; поповнювати власний досвід; самостійно організовувати свої навчання і роботу; здобувати потрібну інформацію; працювати з документами; критично оцінювати різні аспекти своєї діяльності; долати труднощі; приймати рішення; бути комунікабельним; співпрацювати з іншими людьми, колективом; використовувати нові

технології інформації та комунікації; адаптуватись до змінних умов життя і діяльності.

Поняття спеціальних компетентностей практично завжди асоціюється з професійною підготовкою, діяльністю особистості і складається з комплексу необхідних для виконання професійних функцій компетенцій. Професійна компетентність як універсальне поняття може застосовуватись до різних груп фахівців, діяльність яких так чи інакше пов'язана з виконанням професійних обов'язків. «Фахівець – це професійно компетентний працівник, який володіє глибокими знаннями, вміннями і навичками, має досвід та індивідуальний стиль діяльності, необхідний для якісного і продуктивного виконання праці», – зазначено у колективному науковому дослідженні [135, с. 164].

Сьогодні все більш затребуваною суспільством стає так звана освітньо-компетентнісна модель професійної підготовки фахівців. Її сутність полягає у цільовому призначенні освіти для вирішення завдань професійно-особистісного розвитку студента; зв'язку професійної підготовки з наступними етапами реалізації її змісту в умовах практичної діяльності студентів за фахом; використанні широких можливостей постійного удосконалення напрямків, видів, форм і методів професійної підготовки майбутніх фахівців з метою досягнення найбільш високої результативності їх навчання.

Дослідники часто пов'язують поняття компетентності та самоорганізації майбутніх професіоналів, виходячи з того, що серед важливих професійних якостей на перший план часто виходять вміння організувати себе, бути цілеспрямованими, активними, умотивованими, вміти планувати свою діяльність, самостійно приймати рішення і відповідати за них.

«Професійні функції та ролі вчителів у сучасних умовах значно розширюються під впливом нових вимог до навчального процесу, зокрема, до управління навчальним процесом у шкільному класі та у школі як цілісному навчально-виховному середовищі... Сучасні вчителі мають

готувати школярів до самокерованого навчання впродовж життя в суспільстві Знань», – пише Л. Пуховська [131, с. 63]. А для цього майбутні педагоги повинні бути компетентними, професійно підготовленими та здатними до самореалізації власної діяльності і організації освітнього простору учнів.

Т. Новаченко та інші вчені вважають, що складовими педагогічної самоорганізації є педагогічна рефлексія, професійна компетентність та здатність до самоуправління. Зв'язок цих понять є очевидним: результатом ефективної педагогічної і особистісної самоорганізації виступає високий рівень професійного розвитку та компетентності фахівця; а компетентнісний підхід у дослідженні проблем формування вмінь самоорганізації майбутніх вчителів дає можливість обґрунтувати роль та зв'язок означеного феномену з реалізацією процесів становлення, адаптації, ідентифікації, індивідуалізації та самореалізації їх професійного потенціалу.

Таким чином, без розвинених вмінь самоорганізації, самоконтролю та самоуправління власною освітньою діяльністю фахівцю неможливо стати професійно компетентним та бути готовим якісно виконувати свої службові обов'язки у постійно змінюваних умовах сучасного сьогодення.

Професійна підготовка майбутніх викладачів хореографічних дисциплін виступає як складно-організована і багатоцільова система, спрямована на становлення професійно значущих і особистісних якостей студентів, а також формування актуальних професійних компетентностей. Компетентність як поняття розкриває значення множинності проблем і питань, про які особистість має достатньо повні знання та досвід. Компетентний у галузі хореографії спеціаліст добре обізнаний і розуміє специфіку хореографічного мистецтва, що дозволяє йому мати обґрунтовані міркування і судження стосовно цієї сфери діяльності та сприяє успішній діяльності в ній.

Стандарт вищої освіти з підготовки бакалаврів Галузі знань 02 «Культура та мистецтво», спеціальності: 024.00.01 «Хореографія»

затверджений наказом МОН України від 04.03.2020 р., №358. У документі подано, зокрема «теоретичний зміст предметної області: поняття, концепції, принципи хореографічного мистецтва, зв'язок хореографії з соціокультурними явищами, теорія та практика хореографічного мистецтва, виконавська, балетмейстерська, викладацька, методична діяльність в сфері початкової, профільної, фахової передвищої мистецької освіти; методи, методики та технології» [154, с. 6].

У документі представлено перелік необхідних професійних компетентностей випускника бакалаврату: інтегральна, загальні та спеціальні (фахові, предметні) компетентності. Останні передбачають: здатність студента усвідомлювати роль і місце хореографічного мистецтва в культурно-історичному розвитку людства; уміння творчо використовувати знання з теорії та історії хореографії, стильових і жанрових особливостей художніх і хореографічних явищ; здатність володіти професійною термінологією; розробляти і використовувати сучасні освітні технології у фаховій роботі; на основі теоретичних знань та особистісно-професійного досвіду створювати хореографічні композиції, творчі проекти тощо; володіти педагогічними техніками і методиками у роботі з різними віковими групами вихованців; застосовувати власний творчий і виконавський потенціал у концертно-сценічній та педагогічній діяльності; бути готовим до визначення особистісних цілей щодо систематичного і безперервного саморозвитку і самовдосконалення.

Важливість формування вмінь самоорганізації у майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у контексті компетентнісного підходу відображена у освітньо-професійних програмах з підготовки здобувачів першого (бакалаврського) ступеню вищої освіти за спеціальністю 024 Хореографія [115-122]. Так, в освітньо-професійній програмі підготовки бакалаврів хореографії (2017 р.), розробленій у КУіБГ, у розділі «Програмні компетентності» зазначено, що самоосвітня компетенція майбутнього фахівця передбачає «здатність до самостійної пізнавальної діяльності,

самоорганізації та саморозвитку; спрямованість на розкриття особистісного творчого потенціалу та самореалізацію; прагнення до особистісно-професійного лідерства та успіху» [116, с. 5].

Освітньо-професійна програма, створена у БДПУ (2019 р., м. Бердянськ) – «Підвищення кваліфікації педагогічних працівників за напрямом (Вчитель хореографії, керівник хореографічного колективу)» визначає важливість формування загальних і спеціальних (фахових) компетентностей, які, зокрема, можна трактувати у контексті особистісної і професійної самоорганізації: здатність вчителя до постійного навчання та оволодіння новими знаннями, вміння адекватно оцінювати результати власної діяльності, висувати конструктивні пропозиції для вирішення різноманітних завдань, спрямованість на самовдосконалення та самореалізацію.

Освітньо-професійна програма підготовки вчителів хореографії (КДПУ імені Володимира Винниченка, 2016 р.) висвітлює певні самоорганізаційні навички майбутнього спеціаліста, що закладені у зміст його фахових компетентностей, а саме: здатність постійно і самостійно оновлювати знання, адаптуватись і діяти у змінних умовах життя та професійної діяльності, приймати рішення та брати відповідальність за їх результати тощо [118].

Вирішенню проблем професійної підготовки викладачів хореографічних дисциплін в Україні, зокрема, у контексті формування фахових компетенцій, присвячено чимало наукових досліджень (Л. Андрощук, Т. Благова, Н. Дзюбишина, М. Дубінка, С. Лавриненко, О. Мартиненко, О. Пархоменко, І. Спінул, В. Чуба та ін.).

На думку авторів колективної монографії, підвищення якості професійної підготовки та формування компетентного вчителя хореографії «вирішується через постійне вдосконалення освітніх програм фахової підготовки, введення спецкурсів, зміст яких орієнтований на актуальні питання педагогічної й мистецької практики та потреби соціуму» [135, с. 168]. У роботі зазначено, що особливої актуальності

набуває розробка і реалізація компетентнісної моделі випускника як основи професійної підготовки педагога-хореографа на засадах формування його готовності до подальшої продуктивної діяльності в різних сферах життя – професії, соціумі, культурі.

В. Чуба зазначає, що спеціальна «мистецька компетенція майбутнього викладача-хореографа передбачає синтез, єдність: знань з історії, теорії, методики викладання мистецтва танцю; умінь в галузі виконавства або практичного класу; досвіду практичної художньо-освітньої діяльності, що дає змогу майбутньому фахівцю успішно здійснювати в змінних соціокультурних умовах професійні функції, самостійно розвивати і реалізовувати набутий у процесі навчання фаховий потенціал» [176, с. 222].

Таким чином, ми обґрунтували необхідність застосування описаних наукових підходів (синергетичного, акмеологічного, компетентнісного) у вирішенні проблеми формування вмінь самоорганізації у майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки. Важливого значення у контексті цього також набуває визначення наукових принципів як основоположних позицій, що відображають загальний, закономірний та причинно-змістовий характер теорій, концепцій і систем.

Чжан Їфу зазначає: «Теорія навчання базується на певних закономірностях і принципах. Якщо закономірності виражають істотний, необхідний зв'язок між причиною і наслідком, то принципи, які виходять із закономірностей, є основними вимогами, що визначають загальне спрямування педагогічного процесу, його цілі, зміст і методику організації» [175, с. 102].

Принцип у Філософському енциклопедичному словнику визначається як: «1) Першопочаток, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки... 2) Внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різноманітних сферах діяльності» [167, с. 519]. «Принцип – першооснова, те, що лежить в основі певної теорії, вчення, науки, світогляду тощо: внутрішні переконання

людини, практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті і діяльності. Принципи виникають внаслідок узагальнення досвіду пізнання» [131, с. 220]. «Принцип – правило, що виникло в результаті об'єктивно осмисленого досвіду; тобто головні положення, що визначають і підхід до проблеми, і методика одержання емпіричних та наукових фактів, і їхній аналіз» [147, с. 149].

Вважаємо, що одним із основних принципів формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки виступає *принцип ціннісно-сислової регуляції діяльності*.

Людина як особистість та індивідуальність виробляє своє ставлення до світу, розробляє власну систему смислових структур, які забезпечують смислову регуляцію життєвих актів та розуміння їх значення на основі особистісних орієнтацій, реакцій та уявлень. Таким чином, в центрі розвитку і регуляції життя людини, її внутрішнього світу (як носія свідомості та інтелекту) завжди лежить певний сенс або смисл, в основному такий, який вона собі уявляє.

У контексті особистісного смислу важливого значення набуває система цінностей, які виступають особливим різновидом смислових концептів та відносяться до регуляторно-організаційної сфери свідомості. Певним чином смислова регуляція впливає також на формування системи мотивів діяльності (внутрішніх стимулів, потягів, прагнень, інтересів та ін.) та світогляду особистості (суб'єктивної інтерпретації явищ і феноменів).

О. Бреусенко-Кузнєцов визначає, що смислова регуляція діяльності «вивчає психологічні закономірності смислового рівня мотивації, керування та регуляції діяльності людини у різних сферах – професійно-практичній, науковій, суспільній, а також відповідальних процесів екзистенціального вибору і вчинкової самодетермінації життєвого шляху особистості» [150, с. 5]. Керування принципом смислової детермінації та регуляції діяльності під час професійної підготовки дозволяє фахівцю більш глибоко

пізнати та усвідомити особистісний смисл, цінність і значення процесів та механізмів власної навчальної діяльності з метою її діагностики, планування, організації, реалізації та оптимізації.

Отже, ціннісно-смилова сфера особистості пов'язана з поняттями системи та ієрархії пріоритетів і цінностей, особистісними смислами і мотивами, сформованими протягом людського життя та такими, що впливають, у тому числі, на вибір професії. В контексті професійної освіти принцип ціннісно-смилової регуляції практично відображає особистісне значення, зміст і спрямованість самоорганізованого та саморегульованого навчання студентів.

«Саморегуляція діяльності полягає у регулюванні суб'єктом усіх аспектів планування, організації та здійснення власної діяльності. Її предметом є дії, що спрямовані на перетворення ставлень людини до самої себе, інших людей, а також діяльності, до якої вона включена. Процес особистісної саморегуляції тісно пов'язаний із самодетермінацією студентів, основу якої становлять смислові структури. Якісно новий спосіб самоорганізації і саморегуляції особистості характеризує її здатність стати суб'єктом своєї життєдіяльності», – значено в дисертації Е. Балашова [8, с. 53-54].

Ж. Вірна досліджує проблеми ціннісно-смилової регуляції майбутнього фахівця у контексті його мотиваційної сфери, емоційно-ціннісного ставлення до себе, формування актуальної самооцінки і рівня домагань, зокрема, у процесі професійного навчання. Науковець вважає, що вольові та регуляторні функції психіки студента повинні розвиватися на основі здатності усвідомлювати та адекватно оцінювати власні сили і можливості у професії (смилова регуляція свідомості), відстежувати, аналізувати та контролювати внутрішні і зовнішні процеси професійної сфери (регуляція діяльності) [22].

Використання принципу ціннісно-смилової регуляції діяльності у формуванні умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів

хореографічних дисциплін забезпечує розвиток таких якостей та здатностей: самостійно визначати пріоритети у навчанні; самостійно організовувати, реалізовувати, оцінювати та коригувати свою діяльність у різних освітніх формах (аудиторна, позааудиторна, самостійна, концертно-виконавська, тренувальна, дистанційна та ін.); продуктивно застосовувати засоби і прийоми саморегуляції та самоконтролю власних освітніх дій з усвідомленням їх смислу та змісту; швидко і гнучко реагувати на зміну навчальних (інтелектуально-пізнавальних, творчих, художньо-виконавських) ситуацій та пристосовуватись до них.

Науковці вважають, що здатність майбутнього педагога до професійного самоменеджменту виступає важливою передумовою формування його фахових компетенцій, особистісно-професійного становлення та зростання. У контексті нашого дослідження особливого значення набуває *принцип професійного самоменеджменту*.

Самоменеджмент у професійній діяльності особистості реалізується на різних психологічних та діяльнісних рівнях: організаційному, проектувальному, рефлексійному, комунікативному та ін. І. Томашевська підкреслює також практичну спрямованість визначеного явища як застосування ефективних і дієвих методів і прийомів освіти і самоосвіти. Вона також вважає, що самоменеджмент у сучасному розумінні виступає як самодіяльність особистості, спрямована на презентацію освітніх та особистісних досягнень з метою побудови та розвитку професійної кар'єри, постійного зростання та самореалізації в обраній сфері діяльності, досягнення поставлених цілей тощо. Фактично самоменеджмент виступає способом організації життя людини і відображає вміння реагувати на події та знаходити оптимальні шляхи розв'язання проблем, управляти процесами і подіями.

Дослідники проблем педагогічного менеджменту та самоменеджменту (Т. Довга, І. Томашевська, Т. Приходько, Н. Лукашевич та ін.) відзначають, що професійне навчання у вищій школі поєднується з оволодінням

майбутніми учителями специфічними видами педагогічної діяльності, пов'язаними з уміннями самопрезентації, управління, вольової регуляції своєї поведінки, дій. Це пов'язане з необхідністю виконання вчителем у професійній діяльності функцій педагогічного менеджменту і самоменеджменту. Перше поняття означає володіння комплексом засобів управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів, друге розкриває психологічні і технологічні прийоми самостійного володіння собою, управління власною діяльністю.

Отже, «самоменеджмент спрямований на суб'єкт управління і розкривається такими поняттями, як самоуправління, самоорганізація, саморегуляція, самовиховання», – зазначає Н. Лукашевич [87, с. 13]. Вона розцінює самоменеджмент як певного роду «послідовне та цілеспрямоване застосування перевірених методів роботи у повсякденній практиці для оптимального, осмисленого використання свого часу» [87, с. 4]. Автор указує, що основною функцією самоменеджменту є максимальне використання людиною власного потенціалу і можливостей для найбільш ефективного управління своїм життям та вирішення різного роду професійних і особистих проблем.

Самоменеджмент виступає як засіб особистісного концентрування та самоорганізації студента на конкретно визначених цілях з метою їх найбільш продуктивного аналізу та реалізації. Самоменеджмент часто пов'язують з поняттями: найбільш ефективна організація навчання й праці, самовизначення, постійне особистісне зростання, самоорганізація, здатність впливати на людей та керувати ними, винахідливість, творчий підхід, досягнення професійних і життєвих цілей найбільш коротким шляхом, ділові та лідерські якості, висока кваліфікація, професійний успіх, кар'єра, імідж та ін.

Керування принципом професійного самоменеджменту у формуванні вмінь навчальної самоорганізації майбутніх фахівців «націлює на індивідуальну управлінську діяльність у кожному з основних складових

елементів менеджменту – постановці цілей, плануванні, прийнятті рішень, реалізації та організації, контролі у сполученні з інформацією та комунікацією» [87, с. 8]. Як видно з викладеного, дана структура є практично ідентичною до структури вмінь самоорганізації особистості, зокрема, у навчальній діяльності майбутніх педагогів-хореографів.

У навчальній і творчо-виконавській діяльності майбутнього хореографа значне місце відводиться формуванню та самопрезентації власного (індивідуального) художньо-виконавського стилю, здобуттю належного рівня фізичного розвитку, досягненню хореографічної майстерності. Вагомою мірою це залежить від умінь студентів зосереджуватися на проблемах власної фізичної і художньої підготовки, продуктивно вирішувати творчі і навчальні завдання, самостійно вибудовувати професійне майбутнє на засадах самоменеджменту.

Таким чином, простежується взаємозв'язок між потребою у формуванні в студентів умінь самоорганізаційної діяльності та оволодінні технологіями професійного самоменеджменту як ефективного засобу прямого і самостійного управління процесами свого життя, освіти, виконавського мистецтва, педагогічної діяльності, кар'єри

Вважаємо, що керування принципом професійного самоменеджменту у формуванні вмінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін спрямує їх навчальну діяльність у напрямку формування особистісних та освітніх цілей, контролювання та коригування процесів навчання, застосування індивідуально-відібраних методів і прийомів професійного самовдосконалення з найбільш оптимальним використанням навчального часу, реалізацією власного потенціалу.

У галузі професійної підготовки студентів до організації та реалізації колективної хореографічної діяльності учнів принцип професійного самоменеджменту дозволяє сформувати: актуальні знання, уміння та навички, що потрібні для найбільш доцільного та ефективного керівництва творчим колективом, потребу у постійному самовдосконаленні себе як

педагога та особистості, націленість майбутніх фахівців на пошук інноваційних методів та прийомів роботи зі школярами тощо. Даний принцип, як спрямованість на посилення можливостей фахівців працювати над собою і вдосконалювати свої професійні та вольові якості, є актуальним для формування умінь самостійно організовувати навчальне середовище і сам процес навчання задля досягнення високих результатів освіти.

Важливим, на нашу думку, принципом формування умінь самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін виступає *принцип індивідуалізації навчання*.

«Індивід (від лат. *individuum* – неподільне) – позначення окремого буття, живої істоти, окремої людини, на відміну від колективу, соціальної групи, суспільства в цілому» [167, с. 239]. Дане поняття виступає основою створення інших слів – індивідуальність, індивідуалізація та ін.

У педагогіці давно спостерігається інтерес до застосування індивідуального підходу до особистості учня, організації індивідуалізованого навчання та ін. Розкриття принципу індивідуалізації навчання студентів хореографів у контексті формування умінь навчальної самоорганізації потребує осмислення значення змісту певних дефініцій.

«Індивідуальний підхід – необхідна умова ефективності педагогічного процесу, оскільки будь-який виховний вплив заломлюється через індивідуальні особливості конкретної особистості» [29, с. 143]. Індивідуальний підхід в освіті розкриває дії педагога щодо створення спеціальних навчальних та виховних ситуацій, застосування щодо учнів різноманітних (особистісно-спрямованих) форм, методів та прийомів діяльності для досягнення найбільш ефективних результатів, з урахуванням особливостей характеру, здібностей, потенційних можливостей та рівня розвитку суб'єктів навчання.

Індивідуалізація – це термін, який відображає процес самовизначення людини як окремого та унікального індивіда, особистості. Індивідуалізація у навчанні висвітлює такі сторони процесу розвитку суб'єкту освіти:

- підтримка і культивування розвитку самобутніх та оригінальних рис характеру, здібностей;
- спрямування на вибір особистісних смислів навчання;
- актуалізація таких вольових та особистісних якостей, як: відповідальність, самостійність, самосвідомість, креативність;
- потреба у розробці та використанні індивідуально-спрямованих форм і методів педагогічної роботи, а також способів організації самоосвітньої діяльності учнів у зручному та доцільному для них форматі.

«Індивідуалізація процесу навчання – організація навчально-виховного процесу, при якій вибір способів, прийомів, темпу навчання враховує індивідуальні відмінності учнів, рівень розвитку їхніх здібностей до навчання» [29, с. 142]. «Індивідуалізація процесу навчання – урахування під час навчання індивідуальних особливостей учнів у всіх формах і методах, незалежно від того, які особливості і якою мірою враховуються» [147, с. 78].

Індивідуалізоване навчання допомагає вирішувати такі освітні та виховні завдання: допомога учням у визначенні домінантних навчальних інтересів, цілей і напрямків освітньої діяльності; створення навчального середовища та умов, що сприяють повноцінній реалізації усіх навчальних потреб і можливостей кожного учня; активізація особистісної та навчальної рефлексії; творчий розвиток і самореалізація учнів у навчанні.

У контексті професійної підготовки майбутніх викладачів хореографічних дисциплін принцип індивідуалізації навчання відіграє особливу роль. Даний принцип певним чином висвітлює зв'язок індивідуального з колективним у світлі самоорганізації особистості у спільній навчальній і творчій діяльності, виявляючи роль кожного учасника в освітньому процесі.

Індивідуальні особливості самоорганізованості студента-танцівника у навчанні виявляється повсякчас, особливо це стає помітним на художньо-виконавських дисциплінах, у творчих та інтерпретаційних видах діяльності.

Індивідуалізація як прояв суб'єктивного і неповторного у танцювальному мистецтві виявляється в імпровізаційності, творчості, різноманітності та непередбачуваності емоцій, почуттів, баченні та розумінні освітніх і художніх завдань, у тому числі, самостійного добору способів і засобів їх вирішення кожним студентом відносно себе. Крім того, всі студенти-танцівники мають індивідуальні особистісні (фізіологічні, анатомічні, психічні, інтелектуальні, творчі та ін.) і хореографічно-виконавські відмінності та особливості, різний життєвий і фаховий досвід.

Таким чином, опора на принцип індивідуалізації у формуванні умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін дозволяє таким чином організувати процес фахової підготовки, при якому їх індивідуальні особистісні відмінності стають відправним моментом у застосуванні різноманітних факторів педагогічного впливу з метою активізації самостійності та самосвідомості студентів для найбільш повної самореалізації у навчанні.

Отже, у матеріалах даного підрозділу було обґрунтовано методологічні засади (підходи та принципи) як системи наукових засобів вивчення проблеми формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки.

2.2. Педагогічні умови формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки

Організація процесу формування вмінь навчальної самоорганізації у майбутніх викладачів хореографічних дисциплін передбачає розробку спеціальних педагогічних умов, які уможливають досягнення більш високого рівня ефективності досліджуваного процесу та результативності експериментальної роботи. Більшість науковців вважають розробку

педагогічних умов важливою складовою процесу формування у суб'єктів професійної освіти певних особистісних якостей або знань, вмінь та навичок.

Для визначення найбільш сприятливих обставин формування умінь навчальної самоорганізації у бакалаврів-хореографів у процесі фахової підготовки необхідно висвітлити зміст понять «умова», «педагогічна умова». Розглянемо, як у сучасних довідникових та наукових джерелах трактуються ці поняття.

Так, у «Словнику української мови» знаходимо декілька пропонованих визначень умови: «вимога, пропозиція, що висуваються однією з сторін, що домовляються про що-небудь...»; «необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь»; «обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь»; «правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь [149]. В. Іщенко зазначає, що «умови розкривають відношення предмета до процесів і явищ, що довкола нього і без яких не можливе його існування й розвиток. Умова є зовнішньою зумовленістю предмета, вона створює середовище для його існування та функціонування на відміну причини, яка безпосередньо впливає на виникнення того чи іншого явища, процесу» [55, с. 28]. Узагальнення змістових характеристик поняття «умова» дає можливість констатувати, що воно певним чином відображає причинно-наслідкові зв'язки та закономірності існування й розвитку предметів, процесів і явищ, об'єднує сукупність певних наявних обставин та може впливати на реалізацію усіх сфер дійсності.

Особливого змісту умови набувають у сферах педагогіки, психології, соціології (гуманітарних наук), тобто там, де виникає потреба і можливість створення необхідних ситуацій та обставин або реалізації впливу на свідомість людини. У психології, наприклад, поняття «умови» здебільше стосується процесів психічного розвитку людини та розцінюється як комплекс внутрішніх і зовнішніх чинників, що можуть чинити вплив на

свідомість особистості та якісно змінювати її стан. Теоретичне обґрунтування й визначення педагогічних умов виступає важливою складовою дослідження педагогічних явищ і процесів.

У Словнику-довіднику з професійної педагогіки педагогічні умови визначено як «обставини за яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей» [147, с. 193]. Як систему певних способів педагогічного впливу та можливостей розвивального освітнього середовища з гарантуванням пріоритетної уваги до особистісних потреб та інтересів суб'єктів навчання тлумачать педагогічні умови сучасні науковці. Серед умов найбільш впливовими вони вважають ті, які свідомо й призначено створюються в освітньому процесі саме для забезпечення його максимальної ефективності та результативності.

Сучасні українські дослідники наголошують на важливості створення ефективних педагогічних умов при організації та реалізації освітньо-виховного процесу професійної підготовки фахівців різного профілю (О. Дурманенко, В. Іщенко, Г. Падалка, О. Пархоменко, О. Тесленков та ін.).

О. Дурманенко так трактує сутність означеного поняття: «Педагогічні умови ми визначаємо як особливості організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, що детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості студента, об'єктивно забезпечують можливість їх досягнення» [48, с. 136]. У контексті формування у майбутніх учителів умінь самоорганізації О. Тесленков визначає педагогічні умови як такі обставини, що найбільш повно сприяють усвідомленню ними значущості професійної самоорганізації, націлення їх на удосконалення професійно значущих та особистісних якостей тощо [160].

Стосовно професійної підготовки майбутніх учителів мистецького профілю українські дослідники розглядають педагогічні умови як обставини і дії, що призводять до якісних позитивних зрушень у педагогічних процесах та здійснюють вплив на якість фахової підготовки студентів (А. Зайцева,

О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, Л. Паньків, О. Ростовський, О. Рудницька та ін.).

Так, Г. Падалка зазначає: «Умови – це цілеспрямовано створені чи використовувані обставини мистецького навчання, що забезпечують можливість досягнення його результативності» [124, с. 160]. Серед найголовніших умов організації мистецького навчання науковець виокремлює: забезпечення позитивної атмосфери навчання, налагодження діалогово-партнерських відносин між учнем та вчителем, приділення уваги практичній діяльності тощо. Автор вказує, що створення спеціальних педагогічних умов потрібно для певного «облаштування» навчального простору та налагодження художньо-творчої комунікації усіх учасників навчального процесу.

З-поміж сучасних наукових робіт, присвячених дослідженню проблем професійної підготовки студентів-хореографів, дає можливість з'ясувати підходи і напрямки щодо визначення спеціальних умов навчання, зважаючи на його специфіку і змістове наповнення. Так, О. Пархоменко для ефективного формування у студентів-хореографів балетмейстерських вмінь пропонує впровадження у навчально-виховний процес педагогічних умов: підвищення мотивації майбутніх учителів до балетмейстерської діяльності; інформаційне забезпечення процесу формування балетмейстерських вмінь; забезпечення достатньої виконавської підготовки студентів-хореографів; організація художньо-творчої діяльності студентів [126].

Л. Андрощук та С. Куценко досліджують педагогічні умови реалізації творчого потенціалу майбутніх учителів хореографії і головними вважають: реалізацію мотиваційного впливу на студентів з метою формування у них потреби у творчості, професійному самовдосконаленні та самовираженні; використання різноманітних технологій, методів та форм проведення занять з хореографами (аудиторні, позааудиторні та самостійні форми організації навчально-творчої діяльності; імпровізаційні, проєктивні, колективні, ігрові, творчі, інтерактивні та інші методи) [3].

Важливою умовою якісної професійної підготовки вчителя-хореографа, на думку Н. Дзюбишиної, є урахування того, що «професійний хореограф поєднує у своїй роботі функції педагога, репетитора й балетмейстера» [38, с. 151]. Комплексний характер підготовки також передбачає розвиток у студентів творчих здібностей, формування їх професійних знань, умінь та навичок, а крім того – здатності створювати власні хореографічні продукти, постійного вчитись нового, не боятися експериментувати.

Досліджуючи особливості художньо-обдарованої особистості, зокрема у сфері хореографічної освіти і виконавства, О. Комаровська наголошує на моделюванні та створенні спеціального художньо-освітнього простору для розвитку суб'єкта засобами мистецтва. На прикладі шкіл естетичного виховання автор висвітлює педагогічні умови успішного опанування хореографії: спрямування змісту освітнього процесу на цілісний розвиток художньої обдарованості; персоналізація навчання учнів та спонукання їх на самопізнання й саморозвиток; використання інтегративних та інтерактивних педагогічних технологій та ін. [64].

Слугуючись сучасними розвідками і підходами до розробки педагогічних умов, у контексті проблеми нашого дослідження можемо зробити припущення, що педагогічні умови виступають спеціально створеними обставинами у фаховій підготовці студентів-хореографів з метою уможливлення формування їх умінь навчальної самоорганізації.

При розробці педагогічних умов ми виходили з того, що уміння навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін виражаються як здатність до спрямовано-вольових та умотивованих дій щодо раціональної організації власної навчальної діяльності з метою досягнення оптимальних за часом, обсягом та якістю результатів фахової хореографічної освіти, а також особистісного і професійного розвитку, а *структурними компонентами* даних вмінь виступають планувально-стратегічний, операційно-регулятивний та інтроспективно-оцінний.

У роботі також враховували, що дані вміння фактично відображають процесуальний бік самоорганізаційної діяльності майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. Адже при її реалізації студент повинен самостійно спочатку визначити та розпланувати свою майбутню діяльність, згодом безпосередньо її здійснити шляхом безпосереднього управління, регуляції та коригування її перебігу, і нарешті зробити самоаналіз та самооцінку її результативності. Разом із тим дані уміння реалізуються цілісно та з перспективою на кінцевий навчальний результат та на усвідомлення суб'єктом освіти власного внеску у розвиток себе як особистості і майбутнього професіонала.

Суттєвим зауваженням є також те, що реалізація самоорганізації у навчальній діяльності студентів сьогодні здійснюється у двох основних формах освітньої праці: аудиторній та дистанційній. Відповідно до цього ми розробили спеціальні педагогічні умови, які будуть, на наш погляд, враховувати описані особливості та сприяти більш ефективному формуванню вмінь навчальної самоорганізації студентів-хореографів у процесі фахової підготовки.

Зважаючи на те, що головною рушійною силою руху особистості до здобуття якісної професійної освіти виступає її внутрішня умотивованість, першою педагогічною умовою формування вмінь навчальної самоорганізації ми визначили *підвищення самомотивації студентів до професійного самовдосконалення*. Поняття мотивації діяльності найбільш загально трактують як спонукання особистості до певної дії. Відомо, що розрізняють зовнішню (спричинену зовнішніми умовами та впливами) і внутрішню (свідому, особистісну, на основі власних інтересів та потреб) мотивацію. Мотивуючими стимулами, що підвищують або знижують рівень мотивації особистості у навчанні, можуть виступати різноманітні чинники розвитку суб'єктів освіти, правильність визначення навчальних цілей, об'єктивно існуючі обставини, психологічна атмосфера, умови організації навчання, особисте ставлення до навчання та ін.

Наприклад, у галузі працевлаштування та менеджменту здатність до самомотивації виступає надзвичайно затребуваною якістю. Адже вона демонструє, що працівник так любить свою справу, що саме вона виступає центром емоційної концентрації та пріоритетним напрямком його діяльності, а матеріальна винагорода, схвалення, пошана, певні бонуси й додаткові переваги і т. і. є другорядними.

У контексті нашого дослідження значення самомотивації важко переоцінити. Адже для студента як для суб'єкта освіти висока професійна самомотивація відіграє роль непереборної внутрішньої сили, яка не тільки спонукає й спрямовує діяльність на подолання труднощів навчання, дає чітке бачення власних цілей і задач, найбільш оптимальних та ефективних способів досягнення запланованих результаті, а й виступає показником високого рівня внутрішньої енергії, волі та самоорганізації особистості.

Отже, самомотивація – це мистецтво мотивувати, переконувати, спрямовувати, заряджати енергією самого себе, не боятися ставити перед собою високі і на перший погляд неосяжні цілі та досягати їх, долаючи всі перешкоди й труднощі, уперто рухатись уперед до нових висот і звершень. Самомотивація є показником вільного і сильного внутрішнього світу людини, її вибору, куди рухатися та як діяти. Розвиток самомотивації здійснюється непросто, адже вона передбачає велику й кропітку роботу над собою щодо визначення пріоритетів у житті та професії, здатності абстрагуватися від думок і критики ззовні, щодо самоаналізу й самонавіювання та застосування психологічних методів самопізнання.

Н. Мирончук вказує на важливість підвищення рівня самомотивації як основи самоорганізації майбутнього педагога: «Самоорганізація взаємопов'язана із мотивацією та самомотивацією, яка розуміється як самостимулювання, самопідштовхування себе до цілі, що ґрунтується на внутрішніх переконаннях людини. Самоорганізація у професійно-педагогічній діяльності базується на самомотивації власної свідомої

діяльності й відображається у спрямованості на свідому самоорганізацію» [102, с. 67].

Самомотивація відрізняється від мотивації активністю виключно внутрішніх чинників свідомості особистості, які забезпечують повне і глибоке розкриття індивідуальних мотивів діяльності, реалізацію вольової сфери та рефлексії. Складовими процесу самомотивування студента на професійну навчальну діяльність виступають: прийняття власних мотивів діяльності, їх осмислення та вольовий акт для їх реалізації. Отже, вольовий акт (зусилля, енергія, напруження) здійснюється особою заради досягнення цілі або спонукує її на уникнення певних дій. Таким чином, воля і умотивованість виступають основним джерелом психічної активності, спрямованої на мобілізацію внутрішніх сил суб'єкта навчальної діяльності.

Реалізація визначеної умови базується на усвідомлення студентами рівня власної навчальної самомотивації та бажанні її постійного підвищення, що залежить від реалізації певних педагогічних дій: підкреслення привабливості і надання творчого характеру навчальній праці студентів; чітке визначення проміжних і кінцевих цілей освіти, змісту навчання та термінів його опанування; всебічна підтримка і схвалення проявів самостійності, активності і волі майбутніх фахівців; культивування якостей самомотивації як життєвої позиції студентів та їх прагнення максимально розкрити свої таланти і можливості через навчальну та майбутню професійну діяльність.

На самомотивацію навчання впливають такі чинники, як: постановка реальних освітніх цілей; фактор цільової та часової досяжності запланованого; покрокове планування руху до цілі; вміння реально зіставляти бажане і можливе; фізична і психологічна готовність, наявність сил та життєвої енергії на здійснення самостійного мотивування на діяльність. Проте, як стверджують психологи, стійкий та усвідомлений рівень самомотивації є більш ефективним, ніж надмірно завищений та емоційний. Тому що психологічно важко відповідати та переживати

надзвичайну відповідальність за реалізацію занадто високих цілей, замість того, щоб зосередити увагу на виконанні реальних і досяжних завдань.

Реалізація визначеної педагогічної умови повинна забезпечуватись застосуванням *методів*, спрямованих на підвищення у студентів мотивації на здобуття якісної освіти, вмінь самостійно визначати стратегічні і поточні освітні цілі, планувати щоденну навчальну діяльність (планер хореографа), а також тренінгів на підвищення особистісної (психічної) самоорганізації та проектування подальшої самореалізації в житті та професії – асоціативні вправи на усвідомлення себе як суб'єкта навчання, розвиток вмінь критичного осмислення реальних навчальних ситуацій та особистісних якостей, моделювання ситуації успіху; творчо-ігрові завдання на концентрацію та розвиток перспективного мислення, проектування образу майбутнього.

На наш погляд, здатність до навчальної самоорганізації є відображенням самостійності майбутнього фахівця та його здатності особисто скеровувати самого себе на продуктивну діяльність. Тому наступною важливою педагогічною умовою виступає *активізація самостійної освітньої діяльності студентів-хореографів у різних формах організації навчання (аудиторна, дистанційна, самопідготовка)*.

Сучасні реалії розвитку системи вітчизняної професійної освіти пов'язані з неухильним скороченням годин, відведених на аудиторні заняття, та збільшенням часу на самостійну роботу студентів. В умовах спеціального (теоретичного і практично-виконавського) фахового навчання майбутніх викладачів хореографічних дисциплін ці тенденції можуть негативно позначатися на якості їх предметної та фізичної підготовки, якщо не готувати студентів до активної самостійної освітньої діяльності.

Існує відома думка про те, що самостійно здобуті знання та особистий досвід не тільки краще і міцніше засвоюються, а й цінуються набагато більше, адже на них витрачено чималу кількість інтелектуальних і емоційних

зусиль. Вирішення проблеми активізації самостійної діяльності студентів-хореографів буде успішною, якщо:

- ✓ студент буде переконаний в тому, що активна самостійна діяльність необхідна як ефективний засіб формування й накопичення актуальних фахових знань, навичок та вмінь, розвиток його творчого потенціалу;
- ✓ самостійна діяльність буде добре продуманою, раціонально організованою та націленою на професійне зростання;
- ✓ студент буде володіти практичними навичками самостійної роботи у різних форматах організації навчання (аудиторна, змішана, дистанційна, самопідготовка).

Самостійна діяльність сьогодні є провідною серед усіх видів навчання. Я. Бойко зазначає: «Досліджуючи проблему формування пізнавальної активності студентів, потрібно відзначити таку особливість самостійної роботи, як її здатність збуджувати розумову діяльність, залучати до активного процесу пізнання. Цьому сприяє пізнавальне завдання, яке ставиться перед студентом, усвідомлюється, привласнюється ним і поступово перетворюється на внутрішнього збудника до дії, на мотив» [18, с. 19].

Активна самостійна робота студентів виступає головною умовою їх успішного навчання, як свідчить практика. В ідеалі найбільш активною і зацікавленою стороною такого (самостійного) навчання виступає сам студент, саме він з самого початку вирішення освітніх проблем і завдань повинен шукати власні шляхи подолання труднощів і перешкод, знаходити найбільш прийнятні і зручні способи навчання.

Не маючи достатнього навчального досвіду, але прагнучі досягти певних результатів, студенти звертаються до власних внутрішніх резервів, за допомогою яких починають іноді свідомо, а іноді стихійно регулювати та управляти власною навчальною діяльністю. Часто ці дії бувають помилковими або неефективними. Тому важливо допомогти студенту не тільки оволодіти практичними способами і прийомами самостійної

навчальної роботи, а й активізувати її та наповнити сучасним і актуальним змістом. Спеціалісти радять викладачам вчити студентів самоорганізовуватись і ставитись до процесу навчання по-діловому, раціонально використовуючи усі можливості самостійно впливати на його результати.

Самостійна робота студентів-хореографів реалізується тією чи іншою мірою практично у всіх основних видах і формах навчальної діяльності. Розкриємо зміст самостійної роботи хореографів:

- лекція виступає однією з головних інформативних форм навчальної діяльності студентів та потребує активного, самостійного та осмисленого слухового і зорового сприймання та уваги, вмінь конспектувати зміст, формулювати тези, складати план лекції, виокремлювати ключові слова, запам'ятовувати, переказувати текст та ін.;
- семінар як форма закріплення навчального матеріалу (підготовка до семінару: вивчення необхідного теоретичного змісту лекцій та науково-методичної літератури, ведення записів, запам'ятовування тексту та ін.; робота на семінарі: проголошення виступу, аргументовані відповіді на запитання, участь у дискусіях, здатність робити висновки тощо);
- практичні заняття мають першочергове значення для здобуття студентами-хореографами фахових умінь та навичок, зокрема у художньо-виконавській діяльності (тренаж, відпрацювання танцювальних елементів і комбінацій, репетиції, творчо-виконавські проекти і концерти тощо);
- проведення різних видів виробничої педагогічної практики призначене для удосконалення професійних компетентностей студентів в умовах, наближених до реальних виробничих (розробка планів-конспектів уроків, вивчення передового педагогічного та наукового досвіду, реалізація організаційної,

викладацької, творчої, виконавської, просвітницької роботи з учнями у шкільному навчальному закладі, ведення документації тощо).

Самостійна робота студентів може виступати основою їх спрямованої самоосвітньої діяльності, а також має потенціал творчого розвитку особистості. У контексті підготовки майбутніх викладачів хореографічних дисциплін зазначимо, що їм також необхідно проявляти самостійність та сконцентрованість у самоспостереженні за власними фізіологічними відчуттями та мовою свого тіла, у роботі над власним виконавським апаратом для підтримання необхідної фізичної форми, у володінні ефективними методиками відновлення й оздоровлення організму після виснажливих тренувань тощо.

Зменшення кількості аудиторних навчальних занять, на яких студенти мають змогу вочевидь і безпосередньо сприйняти, осмислити та перейняти досвід викладачів, через реальне і пряме спілкування з ними та іншими учасниками освітнього процесу набути актуальних знань, навичок і вмінь, певним чином сьогодні сприяє збільшенню та застосуванню дистанційних форм організації занять. Л. Паньків указує: «Дистанційне навчання майбутніх учителів мистецьких дисциплін має свої особливості та вважається досить неоднозначним і проблемним, оскільки набуття студентами фахових музично-виконавських чи хореографічних умінь передбачає використання переважно практичних стаціонарних форм навчання. Втім, сучасні інформаційні технології дозволяють не лише здійснювати дистанційно освітній процес, а й інтенсифікувати його та забезпечити більшу ефективність» [125, с. 16].

Є положення щодо взаємозв'язку культурно-історичного розвитку психіки та знакових систем, якими здатний оперувати суб'єкт, а саме: постійне їх (систем) ускладнення призводить до підвищення рівня розвитку таких психічних функцій і процесів, як мислення, пам'ять, творчість, створення гіпертекстів (текстів, що призначені для сприймання та роботи з

ними на електронних носіях та пов'язаних з іншими документами через посилання тощо).

Необхідність виконувати певні види роботи за допомогою інтернет ресурсів примушує студента шукати власний шлях навчання, бути більш сконцентрованим, зосередженим, відповідальним, вміти вибирати та розподіляти час для навчання, самопідготовки, творчого розвитку, фізичних тренувань. При цьому у студентів нерідко виникають проблеми з використанням раціональних і дієвих засобів та способів онлайн-діяльності, оскільки власного досвіду в цьому питанні буває недостатньо.

Ця педагогічна умова передбачає надання викладачем студентам за потреби консультативної практичної допомоги і цінних порад, а також взаємний обмін досвідом щодо оптимального налагодження інтернет-комунікації суб'єктів освітньої діяльності для реалізації найбільш оптимальних параметрів онлайн навчання, зокрема у режимі автономності.

Цю допомогу викладачів ні в якому разі не слід розцінювати, як діяльність, що підмінює або зменшує прояви самостійності студентів. Навпаки, дані позиції впливають на вирішення завдання розумного розподілу часу і підвищення продуктивної реалізації власної самостійної роботи, використання дієвих навичок і прийомів освітньої, розвивальної, тренувальної роботи на дистанційних формах занять та при самопідготовці.

Насамперед, професійна робота над хореографічним твором передбачає розвиток здатності студента до: цілісного сприймання та відчуття образу і характеру музично-хореографічного змісту; пошукової, аналітичної, ескізної і детальної практично-виконавської роботи над хореографічним текстом і образом (хореографічна лексика та малюнок, жанрово-стильові особливості, темпо-ритмічні характеристики, технічно-виконавські труднощі та ін.). Природно, що основи таких самостійних умінь повинні спочатку закладатись і розвиватись на аудиторних заняттях, під керівництвом досвідченого викладача. Проте, сьогодні в умовах онлайн-навчання існують

реальні можливості організації якісної роботи студентів в інтернет-просторі, у тому числі, на основі їх активної самостійної діяльності [17, с. 116].

Отже, інтернет сьогодні не тільки значно прискорює передавання інформації і знань, накопиченого досвіду людства. Його доступність і відкритість дозволяє кожному працювати з будь-якими джерелами, користуватися всіма технічними і віртуальними можливостями. Застосування даних технологій вимагає від студентів-хореографів не тільки формування відповідних практичних навичок і вмінь, а й розвитку їх особистісних якостей, відповідних навичок і вмінь.

Опанування інтернет технологій багато в чому виступає як індивідуальний процес самостійного пізнання цього унікального по можливостям і широті середовища, зокрема у контексті використання для більш ефективного онлайн-навчання, успішної навчальної творчості, організації продуктивного освітньо-віртуального простору тощо.

Для навчальної діяльності важливими факторами виступає те, що інтернет є найбільшою базою інформації у світі, найбільш універсальною і швидкою формою організації міжособистісної комунікації (електронна пошта, чат, месенджери, соціальні мережі тощо) та обміну актуальними знаннями, джерелом навчальної творчості та особистісної самореалізації завдяки застосуванню цікавих та інноваційних інтернет засобів.

У сьогоднішньому світі існує навіть поняття інтернет-освіти, яка здійснюється на основі інтернет технологій та у мережі інтернет, у різних формах організації навчання (дистанційна, онлайн, змішана тощо). Інтернет в освіті відкриває практично необмежені можливості пошуку і знаходження потрібної інформації з різних джерел та баз даних, використання візуальних, аудіо, відео, віртуальних та інших способів навчання. Освіта в інтернет стає цікавим, швидким, мобільним, різноманітним, багатоплановим, варіативним, творчим, особистісно керованим процесом. Головні переваги навчання у дистанційному режимі за допомогою інтернет-комунікації полягають у можливості студентів реалізувати постійну та безперервну комунікацію з

усіма учасниками навчальної діяльності, здійснювати навчання незалежно від місця знаходження, творчо розвивати і використовувати особистісний потенціал. Більшість цих видів діяльності здійснюється на основі самоорганізації та самоуправління власною роботою, оскільки студент сам працює за своїм персональним комп'ютером із застосуванням специфічних засобів інтернет навчання.

Участь у дистанційних формах навчання майбутніх викладачів хореографічних дисциплін потребує активної самостійності, підготовленості, інтернет-компетентності, оволодіння певними практичними вміннями роботи з інтернет ресурсами, розвитку умінь використовувати віртуальні можливості для реалізації продуктивного онлайн навчання з урахуванням специфіки хореографічної, зокрема виконавської діяльності. Крім того, такого роду діяльність сприяє удосконаленню самоорганізаційних якостей студентів, оскільки без проявів їх самоорганізації та психічної активності у процесі інтернет навчання її реалізація стає ускладненою. Підготовка і проведення онлайн-занять вимагає багатосторонньої та багатовекторної взаємодії, синхронної або асинхронної співпраці учасників початкової комунікації на основі комп'ютерної грамотності і культури спілкування, умінь продуктивно використовувати ресурси мережі, здатності налаштовувати електронну апаратуру та ефективно нею користуватися.

Використання усіх можливостей інтернет-технологій у процесі фахової підготовки майбутніх викладачів хореографічних дисциплін може сприяти формуванню умінь правильно працювати з інформацією та електронними засобами, керувати та організовувати своє спілкування у віртуальному просторі. Так діяльність реалізується на основі заохочування та спонукання студентів-хореографів до самостійної навчальної праці шляхом переконання, наведення позитивного власного прикладу та прикладу з життя і творчості знаних митців, виконавців-танцівників, а також формування у них системи практичних прийомів і методів самостійної освітньої діяльності за

допомогою електронних засобів навчання та з використанням інтернет-ресурсів.

Отже, володіння інтернет технологіями під час навчання сьогодні є не тільки основою успішної організації онлайн освіти, а й невід'ємною складовою професійної компетентності сучасного фахівця, який у майбутньому буде здатен до проведення такого роду діяльності зі школярами. Таким чином, дотримання умови активізації самостійної освітньої діяльності студентів у різних формах організації навчання орієнтує студентів на саморозвиток та ініціативу у пізнанні нових, зокрема дистанційних засобів навчання, їх ефективне використання для реалізації власного творчого і професійного потенціалу.

Реалізація вказаної педагогічної умови забезпечуються на основі застосування *методів*: на розвиток практичних умінь швидкого, продуктивного і оперативного опрацювання теоретичного і практичного матеріалу фахових дисциплін, методів тайм-менеджменту, спрямованих на формування вмінь раціонального використання навчального часу; розвитку самоосвітніх навичок; інтерактивних методів формування вмінь ефективної роботи з різними інформаційними джерелами, оволодіння інтернет-технологій; організації навчального матеріалу, творчо-виконавських проєктивних методів, а також тренінгів та вправ на оволодіння техніками біорегуляції та активізації психічних процесів: вправа на спостереження, ритмічно-дихальна практика створення та візуалізації мисленнєвих образів, стимуляції образної пам'яті.

Для ефективного формування вмінь навчальної самоорганізації студентів-хореографів вважаємо необхідним привернути увагу студентів до свого внутрішнього світу та діяльності, а також їх адекватної оцінки. Для цього нами було виокремлено педагогічну умову *стимулювання студентів до саморефлексії та аналізу власних початкових дій*.

«Поняття рефлексії та саморефлексії в науці є синонімічними: у прямому сенсі рефлексія означає «зазирнути в минуле»; саморефлексія – це

способи відображення подій минулого людини в її свідомості, здатність самотійно і певною мірою свідомо аналізувати та оцінювати власні дії, вчинки, думки. Саморефлексія реалізується на теоретичному та практичному рівнях діяльності, засобами самоспостереження, самоаналізу, самокорекції. Означені рівні дозволяють людині не тільки міркувати про себе, а й виправляти, вдосконалювати власні дії» [67, с. 170].

Отже, свідомість людини володіє унікально-вродженою здатністю відчувати, сприймати та оцінювати не тільки предмети і події реальності, а й саму себе: свої думки, почуття, враження, дії тощо. Така діяльність психіки постає як прояви самосвідомості або рефлексія. Активне переживання та осмислення власних психічних процесів піднімає людину на рівень самопізнання на основі саморефлексії. Психологи вважають обидва поняття надзвичайно складними для дослідження, проте розцінюють їх як важливі та ефективні інструменти глибокого пізнання та розуміння власного внутрішнього світу, суб'єктивного самоспостереження власних дій, у тому числі у навчальній, професійній діяльності.

Н. Мирончук вважає рефлексію необхідною складовою професійної компетентності як викладачів вищої школи, так і їх вихованців. Авторка зазначає, що і самоорганізованість у професійній діяльності, зокрема, виражається через рефлексію. «Роль рефлексії у педагогічній діяльності визначається тим, що її застосування дає змогу виробити самотійну стратегію діяльності в особливих соціальних ситуаціях, зокрема: щоб переосмислити набутий досвід педагогічної діяльності (зокрема від шкільних учителів, педагогів інших закладів освіти); адаптуватися в динамічно змінюваному освітньому середовищі (нові обсяги інформації, зміна й поява нових професій, оновлення знань та ін.); осмислити цілі своєї педагогічної діяльності» [104, с. 50].

Феномен саморефлексії у навчанні створює передумови для виходу студентів на більш високий щабель саморозвитку, оскільки активізує здатність самотійно заглиблюватись та аналізувати не тільки власні

відчуття, думки та емоції, а й навчальні дії. Це необхідно для знаходження нових резервів роботи над собою, поглиблення знань і досвіду щодо пізнання власної свідомості, удосконалення себе як особистості та фахівця.

Реалізація рефлексії і саморефлексії, у тому числі у навчальній діяльності класифікують, зокрема, за періодом часу, на який вони звернені. Важливими є всі види рефлексії: безпосередньо-ситуативна (самопостереження і самооцінка в конкретний момент часу з урахуванням розвитку ситуації, що розгортається), ретроспективна (звернена назад, на події минулого різного часового проміжку: від хвилин до років і десятиліть); стратегічна (яка дозволяє вносити корективи у проектування і планування майбутньої діяльності з урахуванням отриманого досвіду та його оцінки).

Таким чином, саморефлексія як психічний механізм дозволяє допомагати учасникам навчального процесу самозаглиблено визначати та коригувати його перебіг і зміст, постійно працювати над покращенням ефективності засобів і технологій власної освіти, досягаючи стану безперервного професійного розвитку та удосконалення.

Процеси саморефлексії як самостійні активно-психічні дії, що звернені на саму себе, активізують волюву і самоорганізаційну сфери, спрямовують на самозаглиблення та самоаналіз, усвідомлення свого місця і ролі у системі професійних і міжособистісних відносин і стосунків. У контексті формування вмінь навчальної самоорганізації саморефлексія фактично створює передумови для:

- ✓ аналізу та вивчення реально існуючих проблем навчання;
- ✓ створення психологічних умов для реалізації якісних змін у власній навчальній діяльності;
- ✓ визначення позитивних і негативних впливів на реалізацію самостійної діяльності у різних форматах організації;
- ✓ застосування потрібних коректив у навчальний процес у відповідності до поставлених цілей для удосконалення власної освітньої діяльності.

Вважаємо доцільним для реалізації педагогічної умови спонукання студентів до саморефлексії та аналізу власних навчальних дій використовувати *методи* розвитку вмінь самодіагностики та самоспостереження за власними психологічними станами, почуттями, діями, вчинками та їх критичного осмислення; ведення електронного щоденника з елементами психосоматики для самопізнання властивостей організму танцівника та індивідуального вибору динаміки та рівня складності тренувань; методу самоаналізу та самооцінки виконання хореографічних творів з метою коригування та удосконалення; методу заглибленого аналізу власного навчання для виявлення незалежного самовираження власної позиції, думок, актуалізації набутих знань та пережитого досвіду.

Таким чином, представлені педагогічні умови можемо розглядати як основу методичного забезпечення процесу формування умінь навчальної самоорганізації студентів-хореографів. Проте, означені умови лише у комплексі з експериментальною методикою здатні повною мірою вирішити поставлені педагогічні завдання та досягти мети. Педагогічні умови створюють необхідне середовище для найбільш ефективної реалізації методики та уможливають підвищення її результативності у процесі впровадження у навчально-виховний процес.

Визначені у попередніх матеріалах основні теоретичні положення, сутнісні характеристики та структурні компоненти основної дефініції дослідження, розроблені методологічні основи: наукові підходи та принципи, педагогічні умови і методи формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін заклали основи розробки організаційно-методичної моделі процесу формування означених умінь.

У Словнику-довіднику з професійної педагогіки зазначено, що «моделювання – дослідження будь-яких явищ, процесів або систем об'єктів, шляхом побудови та вивчення їх моделей; використання моделей для визначення або уточнення їх характеристик та раціоналізації побудови об'єктів, що знову конструюються; дослідження об'єктів пізнання на їхніх

моделях, побудова (аналіз і вивчення) моделей об'єктів (систем, конструкцій, процесів і т. п.)» [147, с. 110].

Моделями називають певні умовні образи, зразки, еталони, норми, які можуть втілюватись у графічні зображення або конструкції і використовуватись для отримання або перевірки знань про визначний об'єкт або процес. Отже, модель виступає і як форма відображення (втілення) об'єкту, і спосіб його апробації, і засіб (форма) його наукового пізнання.

Моделювання як інструмент вивчення складних процесів і систем сьогодні виступає одним із затребуваних та перевірених способів прогнозування й проектування науково-теоретичної і практичної діяльності людей. Як стверджують дослідники, при моделюванні важливо відібрати ти вивчити найбільш суттєві змістові якості та ознаки досліджуваного феномену та створити інформативно повну конструкцію (модель) для її подальшого практичного застосування. Тому важливо, щоб розроблену модель було можливо апробувати у реальних освітніх умовах і перевірити її ефективність.

«Важливо підкреслити, що модель не має самостійного значення у процесі дослідження об'єкта, вона є лише засобом його пізнання. В зв'язку з цим, моделювання передбачає чітке визначення мети створення моделі, визначення її структурних складових та об'єктивно існуючих взаємозв'язків між ними, практичну перевірку (апробацію) моделі», – вказує О. Слободянюк [146, с. 147].

Такі вчені, як О. Дубасенюк, Є. Лодатко, О. Мещанінов, І. Осадчий, О. Рудницька, І. Сабатовська та ін. підкреслюють, що моделювання у педагогіці має багатоцільове призначення для всебічного вивчення педагогічних явищ і процесів, а саме: гносеологічне (модель як об'єкт пізнання); методологічне (теоретичні підґрунтя існування й розвитку); психолого-педагогічне (психолого-педагогічні закономірності і взаємозв'язку освітніх реалій і впливів), практичне (як зразок для використання та перевірки дієвості описаних взаємозв'язків і процесів).

Як свідчить аналіз сучасних досліджень [6; 8; 15; 26 та ін.], алгоритм створення педагогічної моделі повинен включати такі змістові компоненти та етапи: формулювання мети, визначення об'єкта моделювання та процесу його формування, висвітлення теоретичних основ моделювання, опис понятійно-категоріального апарату моделювання, створення власне педагогічної моделі та дослідження її властивостей (системність, обґрунтованість, прогностичність, вірогідність, повнота та адекватність та ін.).

Отже, у науково-педагогічних дослідженнях моделювання передбачає висвітлення цільового (мета і завдання), теоретико-змістового (методологічні підходи, принципи), організаційно-діяльнісного (етапи, умови, методи) та результативного (якісні та кількісні досягнення) компонентів.

Для більш наочного сприймання означених взаємопов'язаних складових як системи ми створили організаційно-методичну модель формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. На рис. 2.2.1 ми розмістили змістові компоненти організаційно-методичної моделі формування вмінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки.

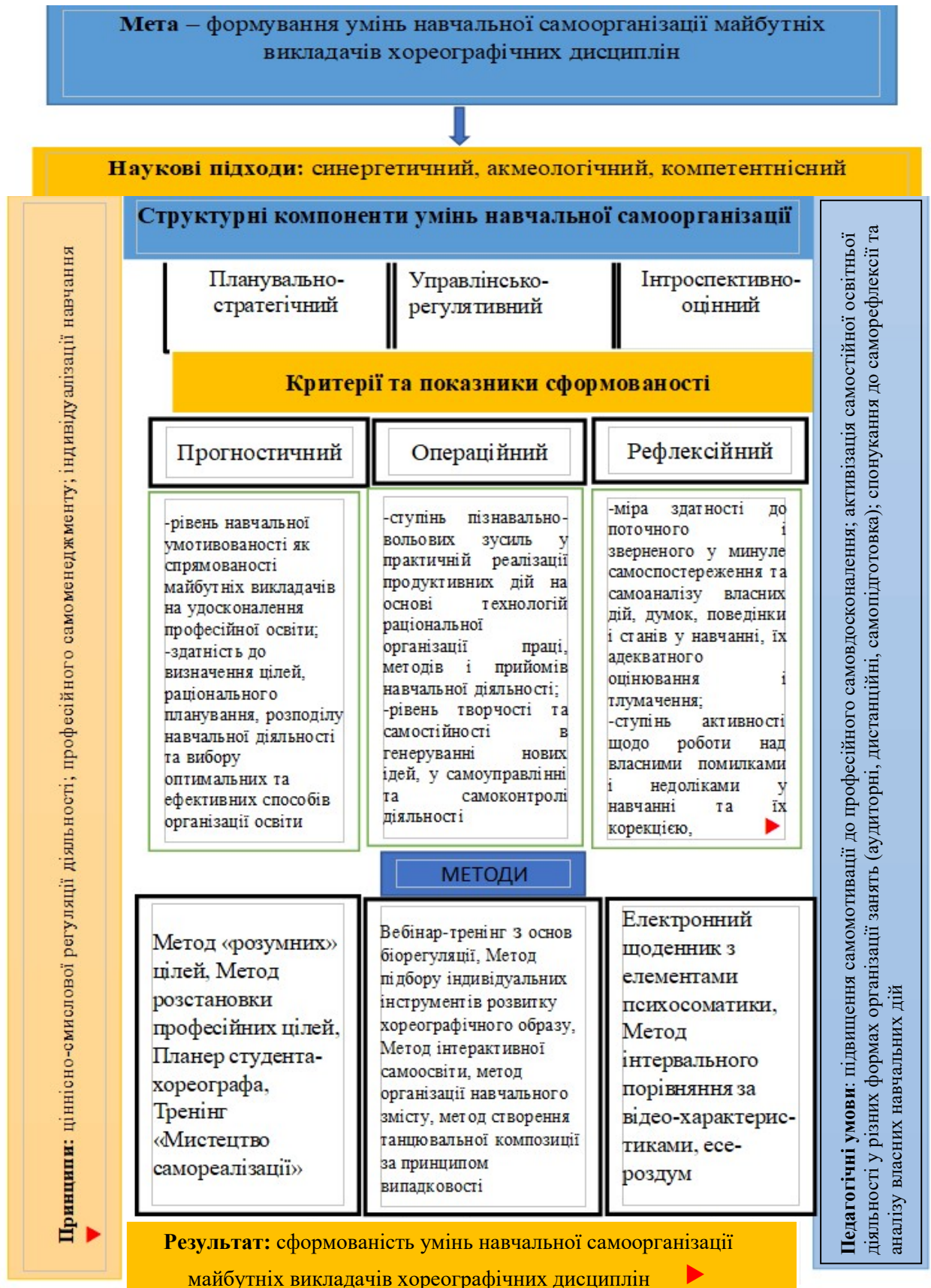

Рис. 2.2.1 Організаційно-методична модель формування умінь навчальної самоорганізації у майбутніх викладачів хореографічних дисциплін в процесі фахової підготовки

Висновки до другого розділу

У розділі визначено, що наукові підходи та принципи виступають основою розробки та систематизації напрямків і методів дослідження різноманітних проблем і явищ та відіграють важливу роль у розробці методологічного інструментарію педагогічних досліджень.

З огляду на зміст та структуру умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін та особливості їх формування в умовах фахової підготовки у розділі обумовлено доцільність використання синергетичного, акмеологічного та компетентнісного наукових підходів як методологічних засад дослідження означеного феномену.

Визначено, що *синергетичний підхід* виступає у вітчизняній і світовій педагогічній науці як нова форми проектування, оптимізації та інтенсифікації освітніх систем, оскільки проголошує становлення й розвиток особистості на засадах саморозвитку; передбачає неперервний і спрямований процес освіти, самоосвіти, самореалізації протягом усього життя; актуалізує самостійне знаходження суб'єктом навчання особистісних смислів та реалізацію творчого потенціалу у професійній сфері; націлює на оволодіння сучасними методами вирішення освітніх проблем; підкреслює актуальність впровадження процесів кооперації як основи самоорганізації освіти на всіх рівнях розвитку.

Обґрунтовано, що *акмеологічний підхід* розкриває можливість мотивованого особистісного і професійного розвитку фахівця шляхом самостійного проектування і реалізації програми самовдосконалення та самореалізації на засадах самоорганізації. Акмеологічна модель підготовки майбутніх викладачів відповідає сучасним вимогам та запитам суспільства щодо якості професійної освіти та майбутньої успішної діяльності фахівців у обраній спеціальності.

Визначено, що однією з важливих компетенцій сучасного фахівця є здатність самостійно здобувати знання, творчо і продуктивно

використовувати їх у різних умовах. *Компетентнісний підхід* обґрунтовує, що професійна підготовка націлена на формування фахівця як компетентного працівника, озброєного актуальними знаннями, вміннями та навичками, серед яких уміння самоорганізації є наскрізними та слугують для вирішення професійних проблем, постійної і безперервної самоосвіти, планування та самореалізації власного життя, досягнення успіху.

У матеріалах розділу обґрунтовано доцільність опори на спеціальні принципи формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки. Принцип *ціннісно-сислової регуляції діяльності* розкриває закономірності глибокого осягнення особистісних смислів, ціннісних значень і процесів у навчальній діяльності на основі внутрішньої самоорганізації та самопізнання. Принцип *професійного самоменеджменту* визначає становлення самодіяльної особистості, яка у навчанні набуває досвіду усвідомленого і раціонального управління власним життям і творчим саморозвитком. Принцип *індивідуалізації навчання* розкриває закономірності навчання, коли індивідуальні здібності та якості студентів уможливають застосування різноманітних факторів педагогічного впливу з метою активізації їх самоорганізаційного потенціалу.

У розділі розроблено педагогічні умови формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін: підвищення самомотивації до професійного самовдосконалення, активізація самостійної освітньої діяльності у різних формах навчання, стимулювання до саморефлексії та оцінки власних навчальних дій.

Педагогічна умова *підвищення самомотивації студентів до професійного самовдосконалення* спрямовує студентів на розвиток здатності автономно, на основі вольових зусиль та звернення до внутрішніх ресурсів свідомості визначати мотиви, цілі та задачі своєї освіти, постійно удосконалюючи їх. Реалізація визначеної педагогічної умови повинна забезпечуватись застосуванням *методів*, спрямованих на підвищення у

студентів мотивації на здобуття якісної освіти, вмінь самостійно визначати стратегічні і поточні освітні цілі, планувати щоденну навчальну діяльність, а також тренінгів на підвищення особистісної (психічної) самоорганізації та проектування подальшої самореалізації в житті та професії.

Педагогічна умова *активізація самостійної освітньої діяльності у різних формах навчання (аудиторна, дистанційна, самопідготовка)* спрямована на залучення студентів до активної самостійної діяльності як основи їх самоосвіти та незалежності у навчальному процесі, а також націлює на оволодіння практичних навичок організації власного навчання у різних форматах проведення занять, у тому числі, за допомогою інтернет-можливостей. Реалізація вказаної педагогічної умови забезпечуються на основі застосування *методів*: тайм-менеджменту (раціональне використання навчального часу); розвитку самоосвітніх навичок; інтерактивних методів на основі інтернет-технологій; організації навчального матеріалу; творчо-виконавських і проєктивних методів,

Педагогічна умова *стимулювання студентів до саморефлексії та аналізу власних початкових дій* спрямована на посилення уваги студентів до внутрішнього світу, розвитку здатності самодіагностики, самоаналізу та самооцінки своїх почуттів, фізіологічних і психічних станів, навчальних дій для їх подальшої корекції та удосконалення. Реалізація даної умови буде ефективною на основі *методів*: розвитку вмінь самодіагностики та самопостереження; ведення електронного щоденника з елементами психосоматики для самопізнання властивостей організму та індивідуального вибору динаміки та складності тренувань; методу самоаналізу та самооцінки виконання хореографічних творів та ін.

Матеріали другого розділу висвітлено у публікаціях автора [68; 72].

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ УМІНЬ НАВЧАЛЬНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

3.1. Організація та проведення констатувального експерименту

Представлені у першому і другому розділі матеріали становлять теоретико-методичні підґрунтя для проведення дослідно-експериментальної роботи з діагностики стану сформованості умінь навчальної самоорганізації бакалаврів хореографії у закладах вищої освіти. Так, було проведено системний аналіз феномена «самоорганізація» та його наукових похідних; уточнено зміст основних дефініцій дослідження та представлено авторське трактування поняття «уміння навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін», визначено структуру даних умінь; розроблено методологічні засади (підходи, принципи, педагогічні умови та методи) формування означеного феномену та представлено зміст організаційно-методичної моделі його формування у бакалаврів хореографії в процесі фахової підготовки.

Експериментальною базою дослідження виступили: кафедра хореографії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (сьогодні – Українського державного університету імені Михайла Драгоманова); кафедра мистецької освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка; кафедра хореографії та музичного мистецтва Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Констатувальний експеримент проводився протягом першого семестру 2021/2022 навчального року. Дослідно-експериментальною роботою було охоплено 124 студента бакалаврату вказаних університетів, які були розподілені на експериментальну групу (ЕГ – 62 студенти) та контрольну

групу (КГ – 62 студенти). Діагностувальну методику було впроваджено в освітній процес експериментальної групи у відповідності до навчальних планів та освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів хореографії (код 2320 за класифікатором професій – спеціальність «Викладач хореографічних дисциплін»).

Вивчення навчальних планів підготовки здобувачів освіти на бакалаврському рівні галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 024 «Хореографія» в означених ЗВО дало можливість з'ясувати, що вони складаються з Нормативної частини (цикл загальної і цикл професійної підготовки) та Вибіркової частини (дисципліни самостійного вибору ЗВО та дисципліни вільного вибору студентів).

Дослідно-експериментальну роботу ми вирішили впроваджувати у зміст дисциплін Циклу професійної підготовки (науково-предметної підготовки), зокрема у зміст дисциплін: Практикум з хореографічної підготовки (постановка концертних номерів; Теорія та методика викладання (ТМВ) класичного танцю, народно-сценічного танцю, українського народного танцю, сучасного танцю), Вітчизняна та всесвітня історія хореографії (Хореографічна культура України; Історія хореографічного мистецтва), Зразки ансамблевої хореографії, а також частково у зміст дисциплін Вибіркової частини Навчального плану (Методика роботи з дитячим хореографічним колективом, Основи організації роботи в галузі, Культурологія, Ансамблі).

Для проведення експерименту не випадково було обрано саме студентів молодших курсів бакалаврату. Ми вважали, що важливо якомога раніше розпочати роботу з діагностики їх умінь навчальної самоорганізації та створення належних умов для подальшого формування у процесі фахової підготовки. Це великою мірою допоможе майбутнім фахівцям перевірити та усвідомити значення самоорганізації в їх професійному становленні та визначити для себе відповідні алгоритми дій щодо використання відповідних умінь для оптимізації і підвищення якості власної освітньої діяльності.

Організація даного етапу педагогічного експерименту потребувала визначення мети, завдань, етапів педагогічної роботи, розробки критеріїв та показників рівнів сформованості умінь навчальної самоорганізації та методики перевірки стану їх сформованості у бакалаврів хореографії.

Метою даного етапу експериментальної роботи було визначення вихідного стану сформованості умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін в умовах реального навчального процесу в закладах вищої профільної освіти. *Завданнями* дослідно-експериментальної роботи виступили:

- сформувати експериментальну та контрольну групи студентів 1-3 курсів для участі в дослідно-експериментальній роботі;
- розробити критерії та їх показники сформованості умінь навчальної самоорганізації студентів-хореографів бакалаврату;
- розробити методику перевірки стану сформованості умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін;
- вивчити основні закономірності та причини недостатньої сформованості досліджуваного феномена;
- провести аналіз проведеної діагностики та визначити рівневі характеристики вихідного стану сформованості означеного феномену у майбутніх викладачів хореографічних дисциплін.

Діагностика рівнів сформованості умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін передбачає констатацію та інтерпретацію зовнішніх проявів означених умінь як на психологічному (вольові якості, самостійність, мотивація, професійна спрямованість, незалежність, активність та ін.), так і діяльнісному (володіння практичними діями щодо раціонального та ефективного опанування нового матеріалу, обрання оптимальних способів і засобів навчання тощо) рівнях.

Успішне вирішення проблеми перевірки вихідного стану сформованості умінь навчальної самоорганізації у студентів-хореографів значною мірою залежить від відповідно розроблених *критеріїв та їх*

показників, які в педагогіці використовують для визначення рівня сформованості певних явищ і процесів, встановлення динаміки їх позитивних або негативних змін та їх порівняння до і після проведеної експериментальної роботи та ін.

Значення критеріїв у різних галузях знань розрізняється в залежності від смислового наголосу та змістового наповнення досліджуваного феномену, проте розробляються вони з метою визначення кількісних і якісних показників предмету або явища, що стоїть в центрі науково-практичного розгляду. Критерій – «підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило» [14, с. 327]. «Критерій істини – спосіб доведення достовірності людських знань. Основним критерієм істини є практика» [166, с. 135]. Отже, за допомогою критерію можливо встановлення і перевірка певних показників розвиненості, визначення відповідностей між рівнями, станами, якісними та кількісними характеристиками явищ і процесів.

Спираючись на структуру умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін, що була представлена у теоретичному розділі дослідження (проектувально-стратегічний, управлінсько-регулятивний, інтроспективно-оцінний компоненти), ми розробили систему критеріїв та їх показників сформованості означених умінь у здобувачів освітнього рівня бакалаврів хореографії: прогностичний, операційний та рефлексійний.

Прогностичний критерій сформованості умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін відображають показники:

- ✓ міра навчальної умотивованості як спрямованості студентів-хореографів на удосконалення професійної підготовки;
- ✓ здатність до визначення далекоглядних і поточних цілей освіти, самостійного прогнозування, планування, розподілу навчальної діяльності.

Операційний критерій сформованості умінь навчальної самоорганізації студентів-хореографів бакалаврату віддзеркалює:

- ✓ ступінь вольових зусиль студентів у практичній реалізації навчальних дій на основі самостійно обраних або розроблених засобів, методів і прийомів ефективно організації своєї праці, оптимального використання навчального часу;
- ✓ рівень мобільності в реалізації функції самоуправління та самоконтролю у навчально-теоретичній та навчально-виконавській діяльності у їх різних видах і формах.

Рефлексійний критерій сформованості умінь навчальної самоорганізації студентів-хореографів розкривають показники:

- ✓ міра здатності до поточного і зверненого у минуле самоспостереження та самоаналізу власних дій, думок, поведінки і станів у навчанні, а також їх адекватного оцінювання і тлумачення (саморефлексія);
- ✓ ступінь активності щодо роботи над власними помилками і недоліками у навчанні та їх корекцією, виправленням.

Дослідно-експериментальну роботу було організовано у *три етапи*, на яких проводилась перевірка сформованості означеного феномену у студентів-хореографів 1-3 курсів бакалаврату, денної форми навчання. Вивчення та інтерпретація отриманих емпіричним шляхом вихідних даних реалізовувались на основі розроблених критеріїв та їх показників, а також із використанням результатів фіксації кількісних та якісних даних педагогічного спостереження, бальної та індекс-рейтингової системи оцінювання, студентської самооцінки, наочних засобів, статистичних і математичних методів обробки інформації та ін.

Для створення об'єктивної картини щодо природного перебігу процесу фахової підготовки майбутніх викладачів хореографії, протягом одного місяця викладачами проводилось *педагогічне спостереження* за їх навчальною діяльністю. «Спостереження – один з основних методів

наукового пізнання, що ґрунтується на безпосередньому та опосередкованому сприйманні педагогічних явищ. Наукове спостереження відрізняється від побутового цілеспрямованістю, послідовністю і фіксацією отриманих результатів» [137, с. 241]. Викладачі фахових дисциплін відстежували: спрямованість освітньої діяльності респондентів; ставлення студентів до занять, їх особистісні якості: активність, самостійність, відповідальність, дисциплінованість. Фіксувались дані щодо:

- кількості запізнь на заняття та пропусків студентів з неповажних причин;
- якості підготовки до лекцій, семінарів та практичних занять;
- здатності швидко і якісно сприймати та опановувати новий навчальний матеріал, запам'ятовувати його, працювати у різних умовах та формах організації занять;
- наявності чи відсутності цільової спрямованості у студентів на досягнення високих результатів навчання;
- рівня активності у навчальній роботі студентів на заняттях;
- особистої зацікавленості хореографів у здобутті професійних знань, умінь на навичок.

Результати спостереження дозволили визначити значні розбіжності у початковій поведінці, ставленні студентів до освітньої діяльності, їх активності, відповідальності та самостійності: незначна частина респондентів регулярно відвідували заняття, завжди були добре підготовленими, демонстрували у навчанні такі якості, як відповідальність, сумлінність, зацікавленість у результатах власної освіти (24 особи / 19,4%). Інші респонденти продемонстрували нейтральне ставлення до навчальної діяльності, не завжди ретельно готувались до занять та проявляли активність і самостійність, час від часу пропускали заняття та ін. (41 особа / 33,1%). Переважна частина респондентів (59 осіб / 47,5%), за даними обстеження, продемонстрували доволі безвідповідальне і незацікавлене ставлення до

власного навчання, систематичну непідготовленість до занять, відсутність чітко визначених освітніх цілей тощо.

Тому на початку експериментальної роботи з метою кількісного і якісного аналізу, інтерпретації та оцінювання результатів дослідження ми спрогнозували та визначили рівневі характеристики сформованості умінь навчальної самоорганізації бакалаврів хореографії, які, на нашу думку, відповідають трьом рівням сформованості означеного феномену – високому, середньому та низькому.

Так, *високий рівень* сформованості умінь навчальної самоорганізації передбачає: самостійне виявлення студентами свідомого внутрішнього переконання у виборі майбутньої професії та спрямованої умотивованості на досягнення цілей особистісної самореалізації в галузі хореографічного мистецтва; прагнення на основі власної волі і незалежного мислення брати на себе повну відповідальність за процес і результати свого навчання; вміло користуватись та самостійно розробляти нові ергономічні (часово-ощадливі та раціонально-витратні) способи і засоби освітньої та самоосвітньої діяльності, планувати її зміст та перебіг. Студенти цього рівня демонструють активно-зацікавлене ставлення до процесу навчання, націлені на самопізнання себе як суб'єкта мистецької освіти і творчої особистості, здатність до глибокого самоаналізу та самопізнання власних дій і станів.

Середній рівень сформованості умінь навчальної самоорганізації відображає, що студенти цієї групи в цілому усвідомлюють і відчують мотивацію власної професійної освіти, планують досягти певних успіхів у фаховій діяльності, проте іноді їм бракує внутрішньої сили, творчого спрямування для реалізації власних цілей і задач. Час від часу студентам не вистачає знань і практичних навичок щодо оптимальної організації свого навчального простору, здатності самостійно обирати та застосувати дієві освітні методи і прийоми, реалізувати і контролювати самоосвітню діяльність, адекватно оцінювати її результати. Самоорганізаційний потенціал представників цієї групи є доволі значним, проте для його реалізації

необхідно докласти більше власних зусиль, підвищити ініціативність, відповідальність і дисциплінованість, переосмислити вагомість своєї ролі як активного учасника освітнього процесу і проектувальника власного життя.

Низький рівень сформованості умінь навчальної самоорганізації демонструють студенти, які практично не спроможні цілісно утримувати в полі зору, прогнозувати, відстежувати та контролювати процес своєї освіти. Реалізація їх навчання виражається через репродуктивні види і форми, а пасивна поведінка і відсутність власної ініціативи, призводить до незадовільних навчальних результатів. Самоорганізація цих студентів виражається переважно у звичці відвідувати лекції та заняття, формально бути учасником процесу та виконувати базовий навчальний мінімум. Представники цієї групи не здатні до активних самостійних вчинків і пропозицій, творчого пошуку і самопізнання власних можливостей у навчанні, керування своїми емоціями і діями з метою підвищення освітніх досягнень.

На *першому етапі* експериментальної роботи впроваджувалась методика перевірки стану сформованості умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін за першим, прогностичним критерієм. Успішність навчання, активне ставлення до процесу власної професійної підготовки, зацікавленість у високих освітніх результатах залежать від рівня навчальної умотивованості студентів, змісту мотивів їх навчальної діяльності. Учені відзначають також безпосередній зв'язок між істотними ознаками мотивації та самоорганізації, відзначаючи їх інтегративну природу і значення для реалізації змістових та процесуальних характеристик особистісної спрямованості суб'єктів навчальної діяльності. «У психології відомо, що ціль виникає у результаті конкретизації змістовних мотивів діяльності. Функцію таких мотивів може виконати тільки інтерес до змісту знань, що засвоюються. Без такого інтересу неможлива не тільки самостійна постановка навчального завдання, а й прийняття завдання, поставленого викладачем», – вказує Я. Бойко [18, с. 20].

Для перевірки мотиваційної сфери студентів-хореографів ми застосували *Методику вивчення мотивів навчальної діяльності*, що складалася з трьох видів діяльності, виконання двох останніх з яких було не обов'язковим, проте бажаним.

1) На розгляд студентів було запропоновано перелік 15 мотивів навчання різної спрямованості (професійного удосконалення (мотиви № 1, 2, 3, 9, 12; досягнення особистісного успіху (№ 6, 7, 10, 14, 15); матеріально-меркантильних (мотиви № 4, 5, 8, 11, 13), з яких потрібно було вибрати 5 найбільш прийнятних, з їх точки зору.

2) Також ми спонукали студентів самостійно визначити власні пропозиції щодо своїх внутрішніх мотивів навчання та замінити їх запропонованому переліку. Активність студентів у визначенні суб'єктивних мотивів навчання оцінювалась додатковими балами.

3) Останнє, що ми просили зробити студентів, це визначити стимулюючі чинники, які, на їх думку, могли би впливати на підвищення ролі мотивації навчання.

У Додатку А розміщено Картку студента Ф., який виконав завдання по всіх трьох позиціях, оскільки позначив у першій колонці за допомогою позначки + прийнятні для нього мотиви з запропонованого переліку; самостійно визначив ще інші 3 мотиви, які важливі для нього (друга колонка); в третій колонці хореограф осмислив і позначив засоби впливу та стимуляції щодо мотивів другої колонки, які визначив на власний роздум.

Аналіз якісних і кількісних результатів вивчення мотивів діяльності призвів до таких висновків. Із 124 учасників експерименту ЕГ та КГ лише 27 студентів (21,7 %) змогли виконати повністю завдання, чітко і впевнено визначити істинні мотиви своєї навчальної діяльності, професійної підготовки. Серед запропонованих мотивів вони обрали більшість з тих, що характеризують мотиви досягнення якісної професійної освіти та самовдосконалення, а також розширили цей список за рахунок пропозиції своїх мотивів навчальної діяльності та чинників впливу на їх формування. Їх

роботу було оцінено у 3 бали. Ще 39 (31,5 %) респондентів виконали 2 з трьох пунктів завдання (2 бали) та серед мотивів навчання обирали переважно ті, що характеризують спрямованість освітньої діяльності на задоволення особистісних потреб і цілей, які полягають у досягненні успіху, лідерських позицій, визнання серед оточуючих. Решта студентів, 58 осіб (46,8 %) не вельми роздумували при виборі мотивів своєї навчальної діяльності, змогли виконати лише перше із завдань. Респонденти, схоже, не вельми роздумували і заглиблювались у власний внутрішній світ, а робили вибір навчання, хаотично, оскільки потім не могли його обґрунтувати. Ці студенти отримали відповідно по 1 балу за роботу.

Таблиця 3.1.1

Діагностика професійної умотивованості бакалаврів хореографії

Кількість студентів	Бали	Всього балів	%
27	3	81	21,7%
39	2	78	31,5%
58	1	58	46,8 %
Всього 124			Всього 100%

У межах даного етапу ми також застосували письмове *опитування* студентів, щоб у загальному вигляді зрозуміти їх життєві цілі, плани на майбутнє, націленість на досягнення успіху, певною мірою відчуті їх ділові та особистісні якості. Питання були надані студентам для опрацювання протягом тижня.

ОПИТУВАЛЬНИК на визначення життєвих цілей:

1. Чи можете визначити, чого хочете досягти в житті?
2. Вам важко чітко зрозуміти ваші цілі, бажання і прагнення?
3. Потрібно ставити перед собою цілі чи хай все йде як іде?
4. Можете розподілити цілі на головні та другорядні?

5. Що потрібно зробити для того, щоб цілі здійснилися?
6. Хто чи що може допомогти чи навпаки заважає досягненню цілей?
7. Чи можна вважати себе головним реалізатором своїх цілей?
8. Ви знаєте власні сильні та слабкі сторони?
9. Чим відрізняються цілі та мрії?
10. На що ви здатні заради досягнення цілей?
11. У вас є приклад цілеспрямованої людини, з якої хотілося б брати приклад?
12. Якщо мети не буде досягнуто, якими будуть ваші дії?

Студенти мали можливість спокійно обдумати питання, поміркувати та замислитись над важливими, певною мірою філософськими питаннями життя, а потім коротко (2-3 речення максимум) відповісти на них.

Аналіз результатів опитування респондентів засвідчив, що багатьом з них було важко чітко і однозначно сформулювати відповіді, часто можна було зустріти неконкретні, розпливчасті висловлювання, в деяких роботах відчувався формальний підхід. Частині студентів не хотілося бути відвертими: судячи з їх відповідей, стає зрозумілим, що вони не вважають такий аналіз своїх думок потрібним і важливим для становлення себе як особистості та фахівця. Проте, незначна частина опитуваних звернулись до свого внутрішнього світу, провели певну «ревізію» власних думок, конкретизували та вербально оформили їх. Математично ми оформили результати опитування у такий спосіб: до високого рівня усвідомлення життєвих цілей віднесли 25 респондентів (20,1 % опитуваних), середню ступінь здатності до свідомого цілевизначення власного життя продемонстрували 43 (34,7 %) особи, не змогли чітко визначитись з життєвими орієнтирами 56 студентів (45,2 %).

На перший погляд, не важко скласти реальний план дій, набагато важче його реалізувати. Проте, сучасному студенту, виконавцю, майбутньому педагогу необхідним умінням є здатність свідомо і на постійній основі планувати навчальні дії у часі, обсязі, періодичності тощо. Планування

виступає універсальним засобом проектування та визначення певних параметрів майбутньої діяльності, без яких вона втрачає спрямованість, певним чином змістовність.

З метою перевірки ставлення студентів до процесу планування діяльності, розуміння потреби і важливості прогнозувати, проектувати власні дії, зокрема навчальні, ми провели *бесіду*, в якій запропонували респондентам обдумати та обговорити такі висловлювання:

- планування обмежує розвиток людини та гальмує творчу свободу;
- плани ніколи не співпадають з реальністю;
- жити за планом нецікаво;
- складати плани – пуста витрата часу, все одно життя вносить у них корективи;
- планування власного навчання не потрібно, адже викладачі працюють зі студентами за своїми планами;
- краще нічого не планувати, а діяти інтуїтивно, за настроєм;
- змінюється людина – змінюються і її плани, планування – марна справа.

У процесі *бесіди* студенти осмислювали, аналізували і критично оцінювали пропоновані висловлювання, певною мірою погоджуючись з деякими з них. Вони аргументували свої думки, наводячи конкретні приклади з свого життя, освітньої діяльності, особистого досвіду. Узагальнення результатів *бесіди* дозволило зробити такі висновки та зафіксувати результати.

Так, частина респондентів упевнено стверджували, що робили спроби планувати певні події життя, і це їм допомагало бути зібраними, цілеспрямованими, рішучими у досягненні запланованого. Значна частка студентів не висловили однозначно позитивного чи негативного ставлення до проблеми планування, їх позиція була нейтральною і пасивною при обговорення переваг та недоліків планувальної діяльності. Студенти вказали на те, що планувати їм заважають невміння міркувати над майбутнім та чітко визначати свої цілі, звичка відкладати все на потім, звичайна лінь тощо.

Незначна частина респондентів висловилися категорично проти будь-якого планування, заявивши, що така діяльність є непотрібною, нецікавою і некорисною. Обґрунтовували свої міркування студенти тим, що планування майбутнього взагалі не є характерним для людей творчих спеціальностей, планування «вбиває» елементи новизни, імпровізації, змін. Респонденти зазначили, що дуже часто стикаються з реальною дійсністю, перешкодами, труднощами об'єктивного характеру, впливати на які неможливо, а значить і плани можуть не здійснитися. У таблиці 3.1.2 відображено узагальнені результати дослідно-експериментальної роботи на першому етапі констатувального дослідження, за першим, прогностичним критерієм, з урахуванням погрешностей та округлення чисел.

Таблиця 3.1.2

**Рівні сформованості умінь навчальної самоорганізації за
прогностичним критерієм**

Група	Високий		Середній		Низький	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Контрольна група	12	19,4%	22	35,5%	28	45,1%
Експериментальна група	13	21,0%	20	32,3%	29	46,7%
Всього	25	20,2%	42	33,9%	57	45,9%

Рис. 3.1.1 Результати за прогностичним критерієм під час констатувального експерименту.

Для визначення наявності статистичних відмінностей між результатами контрольної та експериментальної групи використаємо критерій Пірсона χ^2 .

Алгоритм розрахунку критерію Пірсона χ^2 :

- 1) для кожного рівня та кожної групи визначити емпіричну частоту (кількість осіб з експерименту);
- 2) для кожного рівня та кожної групи визначити теоретичну частоту (половина від загальної кількості осіб, які досягли відповідного рівня);
- 3) для кожного рівня та кожної групи знайти квадрат різниці між теоретичною та емпіричною частотою;
- 4) для кожного рівня та кожної групи розділити квадрат цієї різниці на відповідну теоретичну частоту;
- 5) знайти суму отриманих результатів за кожним рівнем та кожною групою.

Отриманий результат називається емпіричним критерієм Пірсона χ^2 ($\chi_{емп}^2$). Цей результат необхідно порівняти з табличним критичним значенням критерію Пірсона ($\chi_{кр}^2$). За умов експерименту при наявності двох груп та трьох рівнів критичне значення $\chi_{кр}^2 = 5,991$ для рівня статистичної значимості $\rho \leq 0,05$. Якщо отримане емпіричне значення більше за критичне, то вважається, що між контрольною та експериментальною групами існує статистично помітна відмінність, в іншому випадку результати вважаються ідентичними.

На констатувальному етапі для прогностичного критерію обрахунок емпіричного критерію Пірсона дає такий результат: $\chi_{емп}^2 = 0,152782$. Отже статистично помітних відмінностей між результатами контрольної та експериментальної групи тут немає.

На *другому етапі* дослідно-експериментальної роботи ми перевіряли рівень сформованості умінь навчальної самоорганізації за управлінським критерієм. У нашому дослідженні ми вказували на значення психічної активності особистості та її вольових якостей, здатності до самоуправління

та саморегуляції власних психічних станів (стійка увага, зосередженість, концентрація) для реалізації конкретних та ефективних навчальних дій. Для перевірки ступеню розвиненості вольової сфери майбутніх викладачів хореографічних дисциплін ми застосували спеціально розроблений *Тест на перевірку вольових якостей студентів*, який складався з 15 запитань.

1. Ви завжди завершуєте розпочату роботу, якщо навіть вона вам не цікава?
2. Чи здатні ви переборювати власний супротив, коли потрібно зробити щось неприємне, наприклад: працювати у вихідний, завершити роботу у стислі терміни тощо?
3. Як швидко ви відповідаєте на повідомлення, листи?
4. Чи здатні ви дотримуватись дієти в разі необхідності?
5. Чи здатні зберігати спокій, врівноваженість, об'єктивність у конфліктних ситуаціях?
6. Вам важко примусити себе подорожувати у незнайоме місто, країну?
7. Можете, в разі необхідності, прокидатися раніше, ніж зазвичай?
8. Чи дотримуєтесь ви чіткого розпорядку дня?
9. Ви вчасно повертаєте книги у бібліотеку?
- 10.Здатні відключити мобільний телефон на значний період часу заради навчання?
- 11.Чи завжди ви дотримуєтесь даних обіцянок?
- 12.Можете вчасно зупинитися під час сварки і зупинити її, незважаючи на свою правоту?
- 13.Спроможні перебороти почуття страху, наприклад, перед відвіданням стоматолога, здачею крові, польотом тощо?
14. Чи здатні ви обмежити свій відпочинок, розваги заради підготовки до сесії?
- 15.Чи вважаєте ви, що запізнюватись на заняття, ділові зустрічі – не неприйнятно для вихованої людини?

Ключ до інтерпретації результатів: за кожну відповідь «да» призначається 2 бали; «не знаю» – 1 бал; «ні» – 0 балів.

0-10 балів – сила волі нерозвинена, слабка; ви робите те, що вам цікаво та легко дається; певною мірою ви егоїстична людина. До цієї групи були віднесена лєвова частка респондентів, 65 осіб, що у відсотковому значенні дорівнює 52,4%.

11-20 балів – сила волі є, але вона недостатньо стійка; в житті ви шукаєте прийнятні для себе шляхи; неприємні і важкі завдання виконуєте важко і через силу. До цієї групи потрапило 42 особи (33,9%).

21-30 балів – ви сильна людина, на вас можна покластися; принципові життєві позиції дозволяють вам досягати поставлених цілей і рухатись у чітко визначеному напрямку. Кількість студентів, які вказали у своїх відповідях на наявність сильних якостей характеру, була незнаною – всього 17 осіб (13, 7%). Це вказує на загальний незадовільний рівень особистісної самоорганізації студентів-хореографів бакалаврату.

З метою перевірки здатності студентів адекватно аналізувати та оцінювати швидкість та продуктивність своєї діяльності, ефективно використовувати навчальний час та для з'ясування причин його втрати на другому етапі дослідно-експериментальної роботи ми впровадили *метод організатору* (за методикою «Тайм-менеджменту» Клауса Меллера). Тайм-менеджмент сьогодні є сучасним інструментом наукового дослідження проблеми раціонального і продуктивного використання часу, зокрема навчального.

Дану методику вирішено було використати на семінарському занятті з дисципліни «Методика роботи з дитячим хореографічним колективом», при закріпленні отриманих на лекціях знань. Студенти повинні були самостійно працювати протягом однієї пари (1 година 20 хвилин), як з інтернет-ресурсами, так і конспектами лекцій, друкованими науково-методичними джерелами. Завдання полягало в тому, щоб виконати максимально усі 6 видів діяльності, дотримуючись таймінгу, відведеного на них (таблиця 3.1.3).

Оцінювалась робота студентів за такими параметрами: 1) виконано вчасно і у повному обсязі; 2) виконано вчасно не у повному обсязі; 3) виконано не вчасно і не у повному обсязі. Змістові характеристики роботи студентів враховувалися опосередковано, адже головною метою було перевірити навчальну мобільність і самоорганізованість студентів у контексті швидкості та оперативності переключення діяльності, здатності управляти часовим ресурсом та регулювати свої дії.

Таблиця 3.1.3.

Метод органайзеру (адаптований варіант Тайм-менеджменту)

ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ та рекомендований таймінг (витрати навчального часу)	Виконано вчасно і у повному обсязі, абс.	Виконано вчасно не у повному обсязі, абс.	Виконано не вчасно і не у повному обсязі, абс.
1. Робота з довідниковими та іншими інтернет-ресурсами / 10 хв.	32	43	49
2. Ознайомлення з науково-методичною літературою (Г. Березова, Л. Бондаренко, А. Тараканова, А. Шевчук та ін.) / 20 хв.	29	50	45
3. Визначення сутності понять «хореографічне виховання», «вікові особливості розвитку молодших школярів», «музично-ритмічна діяльність», «умови організації хореографічних занять» / 20 хв.	30	31	63
4. Мета, зміст та завдання хореографічного виховання молодших школярів / 10 хв.	40	41	43

5. Основні методи роботи з молодшими школярами на заняттях з хореографії / 10 хв.	35	52	37
6. Власні ідеї, пропозиції, рекомендації щодо організації та проведення хореографічних занять з учнями молодшого шкільного віку / 10 хв.	25	26	73
Усього: 1 год. 20 хв.	Середнє значення – 32 студ. / 25,7%	Середнє значення – 40 студ. / 32,3%	Середнє значення – 52 студ. / 42%

У відповідності до отриманих результатів перевірки за даним методом було визначено рівні сформованості умінь навчальної самоорганізації, а саме: високий – 32 студенти (25,7 %); середній – 40 студентів (32,3 %); низький – 52 студенти (42 %).

Опановуючи теорію і методику хореографічного виконавства, студенти у межах вивчення профільних дисциплін з теорії та методика (практика) класичного, народно-сценічного, українського народного та сучасного танцю та зразків ансамблевого виконавства формують певні уявлення про комунікацію та взаємодію партнерів-танцівників, як психологічну, так і професійну. Однією з так званих малих форм ансамблевого виконавства є дуетний танець, що має такі різновиди: 1) два партнери танцюють в унісон («двійка»); 2) пара з чоловіка й жінки разом розкривають художній зміст; 3) два танцівника кожен по-своєму, діалогічно інтерпретують хореографічний твір.

Створення хореографічного унісону (так само, як і музичного) – складна і відповідальна справа. Світова хореографічна культура має цікаві

приклади парного і колективного унісонно-синхронного виконавства. Їх багато як в народно-танцювальних культурах (українські, ірландські, китайські, африканські народні танці та ін.), так і зразках класичного балету, сучасних композиціях. Т. Осадців, досліджуючи проблеми дуетного виконавства, зазначала, що в культурі українського народного танцю є поширеною практика виконання танцю в унісон або «двійками» (по два партнери). Це можна побачити, зокрема, на прикладі польки та кадрилі. В цих українських танцях елементами, що виконуються в унісон, виступають традиційні кроки, парні повороти з положеннями рук хрест-навхрест, обертання, дрібушечки та ін. [114].

Синхронне виконавство вимагає від танцівників дуже відповідального, уважного ставлення, відданої праці, розвиненої міжособистісної комунікації, психологічної ідентичності та надзвичайної самоорганізованості. З метою перевірки психологічної готовності та здатності студентів до рухо-пластичної самоорганізації на заняттях з класичного та сучасного танцю ми впровадили *метод синхронно-дзеркального виконання*.

Було підготовлено 2 приклади екзерсису: 1) біля опори в сучасному стилі; 2) на середині зали в класичному стилі. Зміст завдання ми виклали у Додатку Б. Для реалізації цього методу половина студентів (62 особи) була ознайомлена з першим варіантом екзерсису, відповідно друга частина респондентів (62 особи) була ознайомлена з другим прикладом. З них були створені танцювальні пари. Кожен учасник повинен був уважно спостерігати за показом свого однокурсника, стоячи обличчям до нього, та синхронно і в дзеркальному відображенні відтворювати всі рухи і положення тіла танцівника.

Діагностиці піддавалися такі здатності та вміння студентів: 1) швидке і правильне оволодіння незнайомих хореографічних комбінацій на основі саморегуляції власних фізіологічних та емоційних станів; 2) здатність передчувати рухо-пластичний розвиток та наслідувати дії демонстратора; 3) здійснювати поточну самокорекцію психологічних і виконавських

установок; 4) реалізовувати самоконтроль за власними станами, своєю виконавською діяльністю тощо.

Для отримання більш достовірних даних щодо результатів роботи студентів ми застосували методику сукупної зваженої рейтингової оцінки, згідно з якою різним видам діяльності та реалізації умінь виконавської самоорганізації надається різний рейтинговий індекс. Він зростає або знижується у відповідності до рівня витрат вольових зусиль та енергії на забезпечення особистісної і навчальної самоорганізації у хореографічному виконавстві. Таким чином, чотири позиції умінь самоорганізації отримали 4 рейтингові індекси від 0,4 до 0,1, кількісні результати обстеження розміщено у таблиці 3.1.4.

Таблиця 3.1.4.

Уміння навчальної (виконавської) самоорганізації	Рейтинговий індекс	Кількість студентів, які продемонстрували відповідні уміння абс. / %
I. Швидке і правильне оволодіння незнайомих хореографічних комбінацій (22)	0,4	22 / 17,7%
II. Здатність передчувати рухо-пластичний розвиток та наслідувати дії, що демонструються (35)	0,3	36 / 29%
III. Здійснення поточної самокорекції психологічних і виконавських установок (51)	0,2	71 / 57,3%
IV. Реалізація самоконтролю за власними станами, своєю виконавською діяльністю	0,1	122 / 98,4%

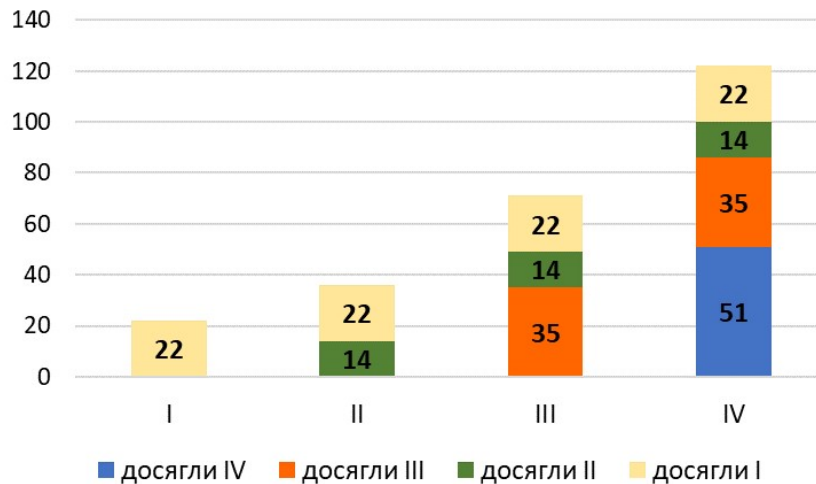

Рис. 3.1.2 Розподіл студентів за уміннями виконавської самоорганізації

Розподіл студентів за рівнями відбувався таким чином:

- ті, хто продемонстрували «Швидке і правильне оволодіння незнайомих хореографічних комбінацій» були віднесені до високого рівня (рейтинговий бал: 1);
- ті, хто досягли лише «Здатність передчувати рухо-пластичний розвиток та наслідувати дії, що демонструються» або «Здійснення поточної самокорекції психологічних і виконавських установок» були віднесені до середнього рівня (рейтингові бали: 0,3-0,6);
- ті, хто продемонстрував лише «Реалізація самоконтролю за власними станами, своєю виконавською діяльністю» або взагалі не продемонстрували формування жодних з умінь, були віднесені до низького рівня (рейтинговий бал: 0,1).

Таблиця 3.1.5

Рівні сформованості умінь навчальної самоорганізації за операційним критерієм

Група	Високий		Середній		Низький	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Контрольна група	11	17,7%	26	41,9%	25	40,4%
Експериментальна група	11	17,7%	23	37,1%	28	45,2%
Всього	22	17,7%	49	39,5%	53	42,7%

Рис. 3.1.3 Результати за операційним критерієм під час констатувального експерименту

На констатувальному етапі для операційного критерію емпіричний критерій Пірсона $\chi^2_{емп} = 0,353485$. Можна зробити висновок, що результати контрольної та експериментальної груп ідентичні.

У процесі третього етапу дослідження у відповідності важливо було з'ясувати, наскільки студенти здатні реалізовувати адекватний самоаналіз та самооцінку власної навчальної діяльності, можуть здійснювати особистісну саморефлексію діяльності, адже на їх основі реалізується подальше виправлення, корекція існуючих навчальних проблем.

У 30-ті роки ХХ століття японець, засновник бренду «Тойота» Сакіті Тоєда винайшов власну схему (техніку) з'ясування причин виникнення проблем. Його методика полягає у п'яти питаннях «Чому?», які потрібно задавати після кожного судження або твердження реципієнта. «Методика 5 чому?» (методика самоаналізу причинно-наслідкових зв'язків) показує, що максимум п'ять запитань буває достатньо для визначення кінцевої, глибинної сутності певної проблеми.

З метою перевірки здатності студентів усвідомлювати справжні причини, що виникають у навчанні, здійснювати самоаналіз власної діяльності щодо керівництва та регуляції процесом та змістом власної освіти,

раціональної організації та самоорганізації життя, їм було запропоновано скористатися вказаною методикою. Учасників експерименту було повідомлено про алгоритм з п'яти кроків, які потрібно застосувати для того, щоб розібратися з наявною проблемою. Було зазначено, що відповідей на кожне запитання може бути декілька, проте вони мають бути короткими і чіткими: 1) формулюється проблема; 2) виникає перше питання «чому?» (у сенсі – чому так сталося, чому це відбувається, чому це є в моєму житті); 3) до попередньої відповіді з метою деталізації знову ставиться запитання «чому?»; 4) повторюється попередня процедура з деталізацією відповіді; 5) у разі потреби знову застосовується дана процедура.

Після пояснення методу для студентів був наведений приклад: учень загальноосвітньої школи формулює проблему: *Я не хочу навчатися математики.*

1. Чому? Відповідь: Мені не цікаво.

2. Чому? Відповідь: Матеріал, що викладається, занадто складний для мене. Я його не розумію.

3. Чому? Відповідь: Там багато цифр і формул. Мені важко їх запам'ятати.

4. Чому? Відповідь: Тому що на це потрібно витратити багато часу, а я не люблю довго вчити.

5. Чому? Відповідь: Мені подобаються ті предмети, що даються легко.

Таким чином, причиною виникнення першого твердження «Я не хочу навчатися математики» є думка про те, що «Цей предмет важкий, а мені подобаються ті предмети, що даються легко». Дана методика не вирішує остаточно проблему для опитуваного, але допомагає йому побачити хід власних міркувань, розібратися з реальними чинниками, що впливають на стан речей.

Спочатку ми запропонували студентам обрати з переліку тверджень та осмислити три такі ситуації, що сигналізують про проблеми із самоорганізацією у навчанні. Наступний крок – за допомогою «Методики 5

чому?» визначити причини їх виникнення (У Додатку В, як приклад, ми розмістили відповіді студентки С. та студентки Н.). Позиції списку (всього 15 тверджень) були сформульовані з акцентом на 3 смислові групи:

- професійні (№ 3, 8, 10, 11, 13);
- особистісні (№ 1, 5, 7, 9, 14);
- об'єктивні, життєві (№2, 4, 6, 9, 12, 15).

Оцінювались не тільки вміння респондентів дійти за допомогою запитань «Чому?» до істинних причин виникнення навчальних проблем у зв'язку з незадовільною самоорганізацією, а й частота звернення студентів до одних і тих самих позицій списку. Таким чином, ми мали змогу проаналізувати, чи здатні студенти самостійно і адекватно трактувати та реально оцінювати стан проблеми і причини її виникнення, а також зробити певні висновки щодо вивчення тенденцій впливу негативних чинників навчання та способів їх подолання.

Список тверджень:

- 1) важко примусити себе регулярно виконувати початкові завдання (все відкладаю на вихідні);
- 2) не можу налагодити дружні стосунки з однокурсниками;
- 3) матеріально-технічна база ЗВО не відповідає сучасним вимогам;
- 4) не бачу перспективи влаштуватись на роботу за спеціальністю після навчання – це не надихає на навчання;
- 5) мені важко організувати самопідготовку в домашніх умовах;
- 6) мені потрібен зарібок;
- 7) не вмію правильно розподілити свій час протягом дня, всюди не встигаю;
- 8) на заняттях з дисциплін практикуму з хореографічної підготовки (художньо-виконавські дисципліни) відчуваю, що моя фізична форма не відповідає рівню складності хореографічного твору, але не знаю, як це виправити;
- 9) я постійно запізнююся на заняття;

10) програма навчання дуже перевантажена різними дисциплінами, інформацією;

11) дистанційна форма навчання мені не дуже подобається;

12) мої батьки не вважають моя майбутню професію перспективною;

13) мені складно підготуватися до складання заліків та іспитів;;

14) усвідомлюю, що не можу ефективно використовувати власні знання, якщо види та умови навчальної діяльності змінюються;

15) не можу відмовити собі у частому спілкуванні з друзями.

Якісний аналіз роботи студентів та кількісні характеристики щодо частоти повторюваності причин, що перешкоджають успішному навчанню, призвели до можливості застосування *методу ранжування пріоритетів* для впорядкування явищ за ступенем обґрунтованої переваги та значущості для суб'єкта на основі його знань, досвіду. Як видно з таблиці 3.1.6, студенти частіше обирали варіанти з групи професійних та життєвих чинників, применшуючи значення особистісного фактору у самоорганізації навчання, а саме: критичного ставлення та оцінки своєї навчальної поведінки, власних якостей, як то відповідальності, активності, самостійності та дисциплінованості. Це означає, що особистісна рефлексія щодо організації професійної освіти потребує певної корекції та переосмислення, самооцінці студентів бракує самокритичності та усвідомлення реально існуючих і суттєвих чинників впливу на ситуацію, що розглядається.

Таблиця 3.1.6

Варіанти вибору	Кількість студентів	%
2 житт. /1 проф.	26	20,9%
2 проф. /1 житт.	24	19,4%
1 проф. /1 особ. / 1 житт.	22	17,7%
2 житт. / 1 особ.	14	11,3%
2 проф. / 1 особ.	14	11,3%

Продовження таблиці 3.1.6

2 особ. / 1 проф.	13	10,5%
2 особ. / 1 житт.	11	8,9%
Всього	124	100%

Наступним було впроваджено *Тест на самоаналіз труднощів у теоретичному навчанні* з 12 тверджень (Додаток Г), в якому респонденти могли вказати або спростувати перелічені нами типові проблемні моменти та труднощі у навчальній діяльності студентів на лекціях. Наявність значної кількості таких негативних висловлювань ми пов'язували з недостатньою сформованістю самоорганізаційних умінь респондентів, а також їх вмінь адекватно оцінювати свої навчальні якості та практичні навички роботи з новим матеріалом. Одна колонка таблиці була призначена для коментарів викладачів щодо самоорганізації студентів на лекційних заняттях та наступного порівняння їх змісту з відповідями студентів.

На основі аналізу відповідей студентів та їх порівняння з коментарями викладачів, які не завжди збігалися з ними, дозволили скласти більш об'єктивні уявлення про існуючий взаємозв'язок між рівнем навчальної успішності та рівнем сформованості умінь самоорганізації респондентів. Зазначимо, що результати опитування студентів не завжди збігалися з даними педагогічного спостереження за їх навчальною поведінкою, самоорганізованістю на заняттях.

За даними карток виявилось, що студенти, які демонстрували високі результати навчання, зазначали в тесті про власні труднощі на лекціях не більше 3-4 разів. Таких студентів (на основі їх думки) було віднесено до високого рівня самоорганізації на заняттях з дисциплін теоретичного циклу (29 осіб / 23,4 %). Ті респонденти, які показували незначні навчальні досягнення, вказували на існування значних навчальних проблем з вивчення дисциплін теоретичного циклу (їх було всього 38 осіб / 30,6 %). Решта опитованих не завжди могли чітко вказати на реальні проблеми зі

сприйманням та опрацюванням навчального матеріалу, оскільки їх уявлення про власну навчальну активність та самоорганізацію були доволі розпливчастими (57 студентів / 46 %). В той же час викладачі на основі моніторингу за навчальною діяльністю та результатами досягнень студентів оприлюднили свої дані: 18 осіб (14,5 %) – високий рівень самоорганізації на лекційних заняттях при сприйманні нового теоретичного матеріалу; 41 особа – середній рівень (36,1 %); 65 студентів – низький рівень сформованості умінь навчальної самоорганізації (52,4 %). Цей факт вказує на існуючі суттєві розбіжності між здатністю студентів самостійно оцінювати реальний стан власної навчальної самоорганізації та об’єктивною оцінкою викладачів.

Додаткове обговорення зі студентами їх навчальних проблем, в яких вони більш докладно пояснювали причини власної непродуктивної праці на лекціях, дозволило сформулювати основні недоліки їх самоорганізації, серед яких: недостатня спрямованість уваги та відсутність психологічної установки на активне сприймання теоретичного матеріалу; певна непідготовленість студента до лекційного заняття, як фізична, так і психологічна – запізнення, відсутність конспекту і ручки, недостатня розвиненість уваги (концентрація, часова стійкість, розподіл та переключення) та слухового контролю за змістом лекції; нездатність до осмисленого слухання як активного процесу (сенсорного сприймання, осмислення змісту, фіксація за допомогою мнемічної сфери, оцінка почутого); недостатні вольові зусилля задля досягнення стану навчальної націленості і зосередженості тощо.

Таблиця 3.1.7

**Рівні сформованості умінь навчальної самоорганізації за
рефлексійним критерієм**

Група	Високий		Середній		Низький	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Контрольна група	10	16,1%	19	30,6%	33	53,3%

Експериментальна група	8	12,9%	22	35,5%	32	51,6%
Всього	18	14,5%	41	33,1%	65	52,4%

Рис. 3.1.4 Результати за рефлексійним критерієм під час констатувального експерименту.

На констатувальному етапі для рефлексійного критерію емпіричний критерій Пірсона $\chi_{емп}^2 = 0,457119$. Отже статистично помітних відмінностей між результатами контрольної та експериментальної групи за цим критерієм немає.

Аналіз результатів констатувального експерименту за трьома етапами дозволяє сформулювати висновки, що якісні та кількісні показники сформованості умінь навчальної самоорганізації учасників експерименту за кожним критерієм не відрізняються суттєво: більшість отриманих результатів свідчать про перебування студентів-хореографів 1-3 курсів бакалаврату на низькому та середньому рівнях сформованості означених умінь. У таблиці 3.1.8 відображено узагальнені результати перевірки стану сформованості досліджуваного феномену.

**Стан сформованості умінь навчальної самоорганізації майбутніх
викладачів хореографічних дисциплін за результатами
констатувального експерименту**

Критерії	Рівні	%
Прогностичний	високий	20,2%
	середній	33,9%
	низький	46,0%
Операційний	високий	17,7%
	середній	39,5%
	низький	42,7%
Рефлексійний	високий	14,5%
	середній	33,1%
	низький	52,4%
В середньому	високий	17,5%
	середній	35,5%
	низький	47,0%

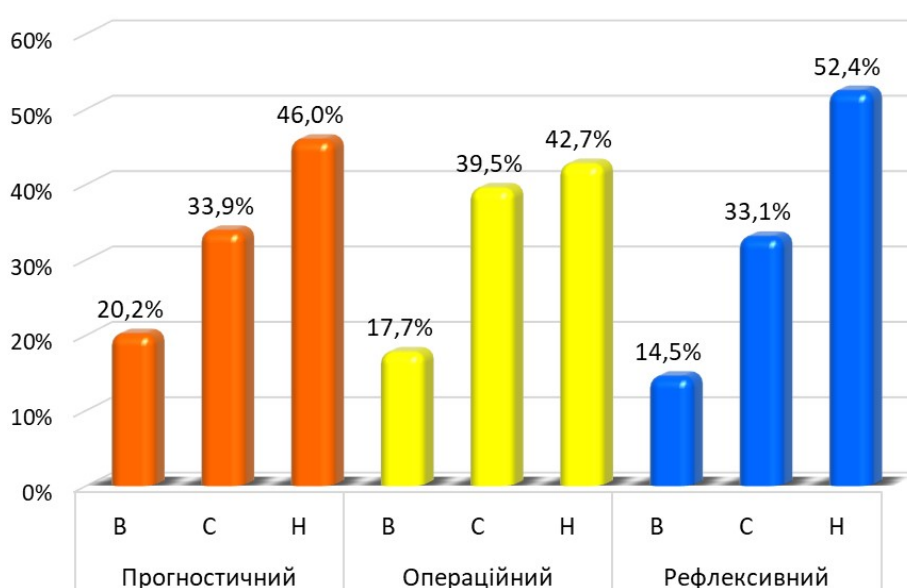
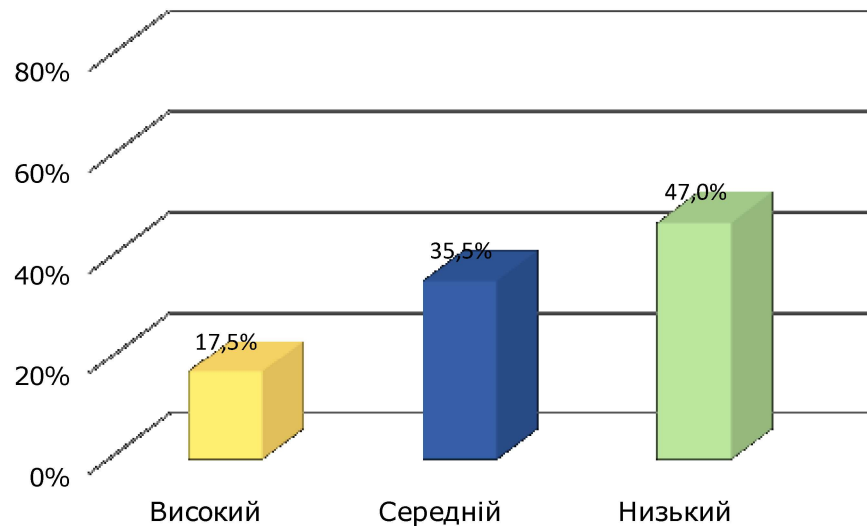

Рис. 3.1.5 Результати констатувального експерименту за всіма критеріями

Рмс. 3.1.6 Узагальнені результати констатувального експерименту

Отримані числові та змістові дані щодо наявного та в цілому незадовільного стану сформованості умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін засвідчили потребу у створенні та експериментальній апробації розроблених педагогічних умов та нової методики формування означеного феномену у студентів-хореографів бакалаврату у процесі фахової підготовки.

3.2. Методика формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки: хід та результати експерименту

Проведений теоретичний аналіз, сформульовані висновки щодо проблеми формування умінь навчальної самоорганізації та отримані в ході констатувального експерименту результати перевірки наявного стану сформованості даного феномена у студентів-хореографів бакалаврату ЗВО зумовили необхідність проведення наступного, формувального етапу роботи та апробації нової експериментальної методики, впроваджені в освітній процес фахової підготовки майбутніх викладачів хореографічних дисциплін.

Завданнями формувального експерименту виступили:

- 1) розробка цілей, плану, завдань та змісту етапів дослідно-експериментальної роботи;
- 2) апробація розробленої моделі формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін;
- 3) створення нової експериментальної методики формування умінь навчальної самоорганізації та перевірка її ефективності в умовах реального перебігу навчального процесу студентів 1-3 курсів бакалаврату;
- 4) розробка засобів фіксації та інтерпретації кількісних і якісних даних та їх зіставлення з результатами діагностики для виявлення динаміки змін у рівнях сформованості означеного феномену на етапі проведення контрольного зрізу експерименту.

Дослідно-експериментальна робота на формувальному етапі виступала як розгорнутий у часі процес і реалізовувалась у три етапи. Плануючи дослідно-експериментальну роботу, ми спирались на структуру умінь навчальної самоорганізації і спрямовували увагу на послідовне формування компонентів означених умінь на кожному з етапів експерименту.

На першому, *цілепокладальному* етапі формувального експерименту основним завданням було розвинути здатність студентів до чіткого усвідомлення мотивів і цілей власної навчальної діяльності її раціонального планування та спрямування, розуміння своєї ролі у здобутті якісної професійної освіти, а отже, звернути особливу увагу на формування планувально-стратегічного компоненту структури умінь навчальної самоорганізації студентів-хореографів.

Визначення чіткої стратегії самостійної організації та реалізації навчання базується на відповідних мотивах, цілях та намірах особистості, суб'єкта освітньої діяльності. Усвідомлення і розуміння проблем, пов'язаних з вадами навчальної самоорганізації спрямовує особистість на чітке формулювання цілей власної діяльності. Процес постановки цілей вимагає такої послідовності мислення: 1) визначення стратегічної мети словами

ЧОГО Я ХОЧУ? 2) аналіз ситуації з точки зору ЩО Я РЕАЛЬНО МОЖУ, НА ЩО ЗДАТЕН? 3) конкретизація мети – ЗА ЯКИЙ ПРОМІЖОК ЧАСУ та ПРИ ЯКИХ ВИТРАЧЕНИХ ЗУСИЛЛЯХ реалізується мета.

Вміння визначати потенційні для досягнення цілі залежить від багатьох причин, зокрема: здатності особистості адекватно аналізувати ситуації навколишньої дійсності, критично осмислювати та оцінювати власні можливості і здібності; вмінь чітко розрахувати та спрогнозувати послідовність своїх дій для реалізації цілі; спроможності визначати та дотримуватись запланованих часових термінів.

Отже, цілі повинні визначатися правильно, у фокусі розгляду потенційного досягнення цілі повинні бути реальні речі. Навчатися цілепокладання краще з малого, але конкретного. Наприклад, ціль *стати фінансово незалежним* можна замінити на ціль *самостійно оплачувати оренду житла та забезпечувати себе*; ціль *стати відомим танцівником* краще сформулювати, як *отримати якісну професійну освіту* тощо.

З метою формування здатності студентів чітко і адекватно визначати реальні цілі навчання та після роз'яснення техніки формулювання так званих «правильних» і «неправильних» або конкретних і неконкретних цілей ми попросили студентів спеціально, за принципом контрасту визначати власні освітні і творчі цілі. Ми назвали цей вид дослідно-експериментальної роботи *Методом «розумних» цілей*. Як приклад, наводимо визначення власних освітніх цілей студенткою Ю.

1. Хочу стати учасником професійного колективу / Через рік планую пройти кастинг відбору танцівників у даний колектив.
2. Хочу написати цікаву статтю про сучасний танець / Запишусь у наукову бібліотеку найближчим часом.
3. Хочу потрапити на концерт британського хореографічного колективу Candoco / Буду збирати інформацію про гастролі цього колективу.

4. Хочу стати «відмінником», щоб батьки пишалися мною / Протягом семестру планую отримувати бали не нижче, ніж 80.
5. Після навчання хочу працювати з дітьми / Почну відстежувати вакансії на посаду викладача хореографії.
6. Хочу бути успішною людиною і професіоналом / Практикуватиму тренінги з досягнення успіху.
7. Хочу заробляти багато грошей / Планую знайти для початку 1-2 учнів для репетиторства.
8. Хочу бути солістом студентського ансамблю / Удосконалюватиму хореографічну виконавську техніку.
9. Хочу створити оригінальну постановку танцю / Вивчатиму досвід постановочної роботи найкращих балетмейстерів світу.
10. Хочу здобути славу і популярність як танцівник / Почну викладати відео моїх виступів у мережу Інтернет.

Аналіз роботи студентів засвідчив, що їхні роздуми над визначенням реальних і досяжних цілей в навчальній та майбутній професійній діяльності призвели до конкретизації існуючих запитів і прагнень, суб'єктивно-оформленого визначення спрямованості освіти у напрямку реалізації певних дій і вчинків.

З метою залучення студентів до більш глибокого самопізнання внутрішнього світу, рівня власних професійних та особистих домагань ми запропонували їм ознайомитись з прикладом таблиці *розстановки професійних цілей* (на основі адаптованої матриці Ейзенхауера) та заповнити її. Оригінальний варіант матриці була створений для того, щоб сучасна людина, яка знаходиться у вирії справ та дуже перевантажена інформацією, кількістю щоденних завдань та ін., могла планувати і впорядковувати свою зайнятість, чітко розставляти пріоритети, керувати діяльністю, визначати головне і другорядне, контролювати свій час тощо. Беручи за основу цю ідею, ми створили таблицю для визначення професійних цілей наших респондентів за різними пріоритетами і показниками.

Методика визначення професійних цілей

Професійні цілі	Пріоритети, приклади, показники
<i>За ступенем важливості і терміновості</i>	1. Важливі і термінові справи (Приклад: підготовка до іспиту у визначений час)
	2. Важливі, але не термінові справи (Приклад: регуляція власної ваги для виконання у майбутньому складних танцювальних підтримок)
	3. Не обов'язкові, проте термінові справи (Приклад: допомога однокурсникам в організації круглого столу, пошуки цікавої локації для зйомки відео танцю тощо)
	4. Не важливі і не термінові справи – ті, що заважають продуктивному навчанню (Приклад: довгий і пасивний відпочинок на вихідних, зловживання соціальними мережами тощо).
<i>За напрямками діяльності</i>	Види професійної діяльності: навчально-пізнавальна, науково-дослідницька, методична, викладацька, організаційна, просвітницька, імпровізаційна, проєктивна, художньо-виконавська, балетмейстерська, творчо-постановочна, музично-слухова, репетиторська та ін.
<i>За оновленням змісту цілей</i>	Усвідомлення того, що час, умови, вимоги, запити, очікування, тренди соціального життя змінюються, трансформуються, оновлюються, а це означає, що цілі та зміст освіти повинні відповідати їм.

Продовження таблиці 3.2.1

<i>За терміном часу</i>	Довгострокові та короткострокові, поточні і кінцеві, з конкретним обмеженням часу: цілі на день, на тиждень, на місяць, на рік, на все життя тощо.
<i>За якісними та кількісними показниками</i>	Приклади: досягнення кращих результатів навчання, більш високого освітнього рівня, соціального і професійного статусу, відзнаки, призового місця, перемоги в конкурсі, олімпіаді тощо.

Після ознайомлення з цією таблицею студенти повинні були описати свої професійні цілі у відповідності до власних життєвих і професійних орієнтирів, принципів. Оскільки такого роду робота потребувала від студентів часу на зосередження, роздуми, аналізу реального стану власної освіти та перспектив подальшого розвитку, ми запропонували виконати це завдання в умовах самопідготовки. Ми вважали, що такого роду звернення студентів до власного внутрішнього світу, глибокий аналіз спрямованості навчальної діяльності призведе до поступового уточнення, прояснення і, можливо переоцінки її істинних причин та мотивів, а також визначення перспектив подальшого удосконалення.

Правильне визначення цілей напряму пов'язане з плануванням їх досягнення. Звичайно, планування не забезпечує реалізації всіх цілей, проте відсутність планів та їх фіксації на певних носіях демонструє, що життя йде само по собі або так, як це треба комусь іншому. Плани особистості відображають відхід від шаблону, рутини, від чогось комфортного і звичного, адже планування – це побудова свого шляху, демонстрація якісного рівня мислення. Діяльність планування як проектування своїх майбутніх дій і досягнень виступає важливою ознакою самоорганізованості особистості, так само, як і процес їх реалізації, виконання. Для втілення

плану необхідні: вольові зусилля та енергія, позитивний емоційний фон, діловий підхід та чіткий розрахунок.

Сьогодні одним із сучасних інструментів планування діяльності виступає створення планерів. Фактично планер виступає особистим щоденником або записником, який допомагає впорядковувати, занотовувати усі намічені цілі і завдання та здійснювати самоконтроль їх виконання. Такий документ-органайзер допомагає активній особистості складати списки щоденних справ, раціонально використовувати час, тримати під контролем події і реалізовувати заплановані види діяльності. Планер має певну структуру і дозволяє людині планувати свою діяльність на різні терміни часу, фіксувати коментарі щодо власних досягнень, труднощів, невдач, а також робити певні висновки щодо коригування подальшої діяльності.

З метою формування умінь самостійно планувати та розподіляти у часі свої навчальні активності майбутнім викладачам було запропоновано розробити *Планер студента-хореографа* терміном на один місяць. Відзначаючи великі можливості інтернет-технологій у контексті їх використання в освітніх процесах, ми просили студентів створити електронний примірник такого планера та надіслати його на електронну пошту викладача. На даний вид самостійної роботи студентів було відведено два тижня.

Націлюючи студентів на розробку планера, ми провели короткий інструктаж і ознайомили з основними правилами формування структури документу, в яку повинні входити такі обов'язкові складові: різні рубрики; визначення та пояснення цілей; список і розподіл видів завдань на кожний день та аналіз їх виконання; режим дня; графік тренувань і розклад теоретичної і практичної самопідготовки; таймінг (визначення часу) кожної навчальної активності; психологічні інструменти та технології реалізації діяльності; самооцінка і зауваження до виконаної роботи. Крім того, ми просили студентів проявити творчий потенціал і фантазію та «оздобити» свій планер креативними елементами, цікавими деталями тощо. Також

респондентам було повідомлено, що при аналізі їх роботи вигадливість і творчий підхід буде оцінено додатковими балами, демонстрацією планера як найкращого.

Розробляючи вказаний електронний документ, більшість студентів проявили активну зацікавленість, продемонстрували індивідуальне бачення його змісту та призначення. Так, намагаючись зробити свій планер зручним, і в той же час індивідуально-неповторним, студенти доповнювали та оздоблювали сторінки документа різноманітними організаційними, активуючими, художніми елементами. Серед найбільш оригінальних можна відзначити:

- розроблений режим харчування танцівника на кожний день;
- фотографії, смайлики, ілюстрації та стікери;
- мотиваційні гасла та стимулюючі фрази;
- висловлювання відомих людей;
- сигнали-нагадування про важливі справи;
- приємні зображення-бонуси за вдало виконані завдання;
- жартівливі вірши;
- авторські малюнки, тощо.

Аналіз виконаної роботи студентів зі створення планера хореографа дозволив зробити висновки, що їм було цікаво працювати над цим завданням, багато хто з майбутніх хореографів планували на постійній основі користуватися цим документом, розробка планеру примусила студентів критично задуматись над більш ефективним використанням навчального часу, його розподілом на різні види діяльності.

Як показує практика, продуктивному навчанню, виконанню професійних обов'язків, щасливому життю людей часто заважають такі негативні чинники, як нерозуміння своїх цілей і бажань, невміння організувати своє життя і діяльність, нездатність вдало комбінувати працю та відпочинок, раціонально використовувати періоди підйому та спаду фізичної і психічної активності (біоритми організму), недостатня увага до

особистісних проявів нервової системи (реактивність, швидкість стомлювання, схильність до надмірного психічного напруження, темп навчальної діяльності тощо), властивостей характеру та ін.

У зв'язку з цим сьогодні все більш затребуваними і популярними стають спеціальні тренінги як спеціальні колективні вправи, вид активного навчання, що призначені для пізнання, аналізу і досягнення позитивної трансформації певних поведінкових навичок особистості. Тренінги надають можливість більше пізнати власні психологічні особливості та активізують особистісну позицію учасника на основі зміни звичного ракурсу розгляду проблем, отримання нового досвіду, емоційних переживань.

У контексті формування умінь навчальної самоорганізації на першому етапі ми також розробили завдання *тренінгу «Мистецтво самореалізації»*. Цілями даного тренінгу було визначено: самопізнання студентами себе як суб'єктів навчальної діяльності, що мислять креативно і нестандартно; формування адекватної критичної самооцінки результативності діяльності, активізація асоціативних механізмів психіки для створення образу успіху, чіткого визначення життєвих та освітніх планів тощо. Вирішення даних цілей забезпечувалось засобами творчо-ігрових, проєктивних вправ і завдань.

Тренінг був організований у груповій формі, по часу тривав протягом двох навчальних годин з перервою і складався з 3 етапів: підготовчого, основного та заключного. Кожен етап мав приблизний розподіл за часом по видах діяльності. На першому етапі (5 хв.) повідомлялися цілі тренінгу, озвучувався план роботи, демонструвалися дидактичні та наочні матеріали та ін. Основний етап проведення тренінгу (близько 1 год.) включав спільну роботу викладача і реципієнтів, виконання студентами різноманітних практичних вправ. На третьому етапі (15 хв.) підводились підсумки, аналізувалися результати роботи, обмін думками, висловлювалися враження від проведеної роботи, а також пропозиції і побажання. Зміст другого етапу проведення тренінгу складав комплекс розвивальних вправ і завдань, які були створені в імпровізаційно-ігровій, образно-асоціативній формі та

спрямовувались на активізацію психічних функцій самоорганізаційного характеру. В результаті цього студенти навчалися бути більш сконцентрованими і уважними, удосконалювали здатність управляти та регулювати власні стани і дії, а також виявляти творчі здібності та звертатись до особистісного потенціалу в процесі опанування змісту тренінгу.

1. *Асоціативна вправа на ототожнення себе у навчальній діяльності.*

Для виконання цієї вправи студентам було запропоновано декілька карток із зображенням: дерева, річки, каменю, виноградної лози, піску. Студентів просили подумати і визначити, з яким зображенням вони себе асоціюють у навчальній діяльності, пояснити свій вибір. Якщо респонденти не знайшли асоціацій, їм пропонувалося створити власний образ себе як суб'єкта навчання, який є неповторним за стилем, спрямованістю діяльності, особистісними та психологічними характеристиками.

2. *Вправа-гра на самокритику.*

Студентів просили письмово визначити головну причину, яка заважає їм продуктивно навчатися. Після озвучення по черзі різноманітних причин, у разі їх схожості або співпадіння у декількох учасників, вони виходять з гри. Решта студентів продовжує роботу і визначає наступний чинник, що перешкоджає навчанню. Так продовжується до того моменту, поки варіантів майже не залишиться. В кінці роботи студенти визначають найбільш «екзотичний» варіант негативної причини і обговорюють його.

3. *Ігрове завдання «Літери-крадії часу».*

З літер абетки студентам пропонується вибрати ті, на які починаються певні слова, що ототожнюються в їх свідомості з негативними обставинами в чинниках, що заважають бути уважними, зосередженими, сконцентрованими та самоорганізованими. А це означає, що студенти неефективно використовують свій час, відведений на навчання або самопідготовку. Так, студенти обирали такі літери: Ш – шопінг; Д – друзі; І – інтернет; Б – балачки; Т – телефон та ін. В процесі обдумування студенти

звертались до свого внутрішнього світу, аналізували власний образ і ритм життя і навчання, їх продуктивність.

4. *Вправа-концентрація «Подарунок»* виконується з метою розвитку у студентів самоорганізаційних якостей: концентрації уваги, упевненості в собі, емпатії, спрямованості сприймання, вмінь творчо-самостійно інтерпретувати невербальну символіку та образні рухи та ін. Вправа виконується студентами мовчки: вони сідають у коло і по черзі, звертаючись до сусіда справа, уявно «дарують» йому образ якоїсь важливої якості, емоції або предмету. Дарунок студенти зображають за допомогою виразної міміки, характерних рухів і жестів. Завдання того, кому призначений подарунок, відгадати його якомога скоріше (дається три спроби на відгадку).

5. *Вправа «Мої негативні і позитивні якості»* розроблена на основі активізації двох контрастних психічних станів особистості: пасивного і активного (розслаблення та мобілізації). Про зміст вправи студентам попередньо не повідомлялося. Спочатку реципієнти перебували, сидячи у повній тиші, із заплющеними очима, у максимально розслабленому стані (2-3 хв.). За сигналом викладача студенти швидко і не роздумуючи повинні записати у дві колонки якості, яких вони хочуть набути і яких хочуть позбутися. Перший, релаксаційний етап відіграє важливу роль, адже цей період сприяє виявленню істинних, глибинно-підсвідомих думок і міркувань, що відображає правдивість і вірогідність наданої студентами на наступному етапі інформації.

6. *Творче завдання «Портрет успішного хореографа»* було спрямовано на розвиток творчо-перспективного мислення студентів на основі самостійного визначення навчальної і життєвої стратегії, проектування образу успіху та планування подальших дій для досягнення публічного визнання, особистісного самовизначення та самореалізації засобами хореографічного мистецтва. Виконання даного завдання полягало у наступному: на аркуші паперу ми просили зобразити 5 речей або предметів,

що, на думку студентів, символізують образ успішної людини, якій вдалося реалізувати власний потенціал в галузі хореографічного мистецтва. У разі неможливості достовірно зобразити задумане та для уникнення розбіжностей у розумінні смислового значення малюнків, створених респондентами, рекомендовалось підписати найбільш нерозбірливі зображення.

Аналіз творчих робіт показав, що стан професійного успіху розуміється студентами по-різному, про що свідчать зображення символів публічного визнання і слави: грамот і подяк; кубків і вимпелів; медалей; аплодисментів; похвальних статей у газетах; великої кількості підписників у соцмережах; об'яви про проведення майстер-класів; анонси вистав за участі даної особи, а також зображення речей, які символізують грошову незалежність і багатство: великий будинок; дорогий автомобіль; грошові банкноти; яхта та ін.

На другому, *функціональному* етапі формувального експерименту увага приділялась переважно формуванню управлінсько-регулятивного компоненту умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. Формування у студентів-танцівників здатності до управління та самоконтролю власних дій, почуттів і станів, у тому числі емоційних, тілесно-рухових, передбачає їх залучення до участі в психологічних практиках і тренінгах на психологічну і кінезіологічну концентрацію і розслаблення ми провели *Вебінар-тренінг з основ біорегуляції*. Головним завданням цього вебінару було навчити студентів практичних прийомів психічної самоорганізації, зосередження і концентрації.

Вивченню практичних прийомів передувало теоретичний матеріал, в якому студентам повідомлялось про мистецтво управляти собою, важливість усвідомлювати і контролювати власні емоції, стани, відчуття, і таким чином не тільки пізнавати власний організм і психіку, а й розширювати їх можливості, зокрема у контексті концентрації та самоорганізації, самоконтролю навчання. У вступній частині також розкривалось значення осмисленого і свідомого навчання, описувалися різні методики та

мнемотехніки для повноцінного засвоєння та збереження у пам'яті актуальної навчальної інформації (ейдотехніка, прийом образних гачків, асоціативні методи та ін.). Студентам було запропоновано декілька вправ, за допомогою яких вони могли опанувати техніки управління своїми станами та діями.

1. Вправа «Споглядання».

Сісти зручно, розслабити всі м'язи, «відпустити» думки і почати уважно роздивлятися якийсь дрібний предмет – ручку, блокнот, окуляри, гаманець, ключи тощо. Намагатися утримувати увагу в активному стані та перешкоджати її розсіюванню. Розглядати предмет в усіх деталях і подробицях протягом 5-10 хвилин (на скільки вистачить терпіння). При регулярному повторенні увага респондента буде утримуватися більш стабільно, а стан зосередженості наступати швидше. Таким чином, стає можливим підтримувати стан сконцентрованості на виконавському завданні під час хореографічних занять та реалізовувати самоспостереження та самоспоглядання власних реакцій, рухів, відчуттів та емоцій.

2. Вправа «Ритмічне сприймання».

Вправа виконується сидячі, у певному ритмі і підпорядковується циклам вдиху-видиху. Під час вдиху потрібно уважно спостерігати за вибраним предметом, під час видиху – закрити очі та намагатися візуалізувати та по черзі озвучити певні якості цього предмету (величина, колір, форма, структура, фактура, матеріал та ін.). Повторювати не менше 20-30 разів, кожного разу додаючи нові словесні характеристики предмету. Дана вправа дозволяє розвинути здатність до уважного сприймання, осмислення та надання вербальних характеристик явища, що пізнається.

3. Вправа «Мисленнєвий образ».

Потрібно обрати зручне положення, розслабитись і почати безперервно спостерігати за чимось протягом 2-3 хвилин. Закрити очі, намагайтесь уявити якомога чіткий образ досліджуваного предмету. Відкрити очі, порівняти реальний образ з уявним. Вправа спрямована на активізацію та концентрацію

сприймання, пам'яті та уваги, розвиток аналітичного та асоціативного мислення, здатності регулювати власні стани та контролювати їх.

4. Вправа «Активізуємо образну пам'ять».

Студентам пропонуються прочитати десять висловлювань, зміст яких «змальовує» цікаві і яскраві образи, сприяє створенню асоціацій. За рахунок цього ці висловлювання можуть швидше і міцніше запам'ятатись. На протязі 10 секунд респонденти візуально сприймають ці фрази, а потім записують те, що запам'ятали. Список фраз потрібно щоразу змінювати, головне, щоб їх зміст був неординарним, яскраво-образним. Наприклад: немовля, що спить; метелик біля свічки; нічний фейерверк; злодій краде гаманець у перехожого; птах рятується від кішки; жовте листя шелестить під ногами; цвіте рожева сакура; виверження вулкану; жебрак біля церкви; гострий ніж врізається у дерево. Асоціації, що виникали внаслідок слухового сприймання, активізували образну пам'ять та уяву студентів, допомагали формувати і зберігати знання, використовувати їх у нових навчальних умовах.

Танець є мистецтвом, яке постійно розвивається, еволюціонує та передбачає формування у кожного студента-танцівника «набору інструментів хореографічного виконавства» або комплексу практичних навичок та вмінь, які допомагають йому не тільки творчо самореалізовуватись, але й керувати своєю навчальною та виконавською діяльністю, планувати свій подальший фаховий розвиток тощо. На цій основі ми запропонували студентам ознайомитись з організаційними засадами проектування танцю та застосували «Метод підбору індивідуальних інструментів розвитку хореографічного образу» (міні-проект сольного танцю).

У процесі підготовки студентів до виконання цього завдання, ми обговорили з ними загальноприйняті організаційні засади проектування танцю, які реалізуються у певній послідовності, за певним логічним планом.

1. Самовизначення головної ідеї танцю (звернення до життєвих переживань, актуальних образів, пам'ятних моментів, важливих соціальних і художніх подій тощо).

2. Вибудова творчого задуму на основі власного естетичного досвіду, знань в галузі хореографії та інших видів мистецтва, а також активності уяви, фантазії, образного мислення.

3. Екстраполяція внутрішніх відчуттів, думок, почуттів на план-проект майбутньої художньої форми на основі особистісного підходу.

4. Розробка організаційних засад проекту постановки для соліста, дуету або ансамблю танцівників: концептуальні положення (ідея, мета і завдання художнього проекту, планування та розробка графіку репетицій, дизайн, композиційні та драматургічні основи); матеріальне забезпечення (виконавська платформа, костюми, атрибути, хронометраж проекту); людські ресурси (кількість танцівників, їх виконавські якості та рівень підготовки тощо); художній матеріал та виконавські інструменти реалізації (музичні твори, музично-хореографічний зміст проекту, контекст танцю, виконавський стиль, засоби художньо-виконавської виразності та ін.).

Визначивши загальні організаційні позиції, ми запропонували студентам одноосібно створити міні-проект сольного танцю на самостійно обраних ними тему, сюжет або образ. Для прикладу і тренування пропонувалося розібрати такий відомий художній образ, як Жизель, яскраво відображений у балеті А. Адана. Спочатку ми попросили студентів: 1) описати ніжний образ прекрасної Жизелі; 2) з'ясувати, за допомогою яких хореографічних засобів і виконавських прийомів (рухів, поз, жестів, міміки) створюється неповторний образ юної дівчини та проходить його психічна руйнація під впливом непереборних обставин життя, страждань, розчарувань від зради, підступності людей; 3) осмислити, як автор найбільш відомої постановки цього балету (М. Петіпа) трансформував образ Жизелі та які засоби виразності були використані; 4) визначити роль музики А. Адана у відображенні особливих рис героїні та їх перетворенні під впливом жахливих подій.

При створенні міні-проекту ми просили студентів дотримуватись визначеного терміну часу (таймінгу), відведеного на виконання завдання

(один тиждень), звертати увагу на такі важливі позиції, що вимагають планування, самоорганізованості, прогнозування розвитку художніх образів та дій та їх наслідків для результатів роботи, а також зосередитись на творчій розробці індивідуальних засобів хореографічного виконавства. Самостійну діяльність студентів ми пропонували реалізовувати за такою схемою:

1. Продумування (прогнозування) загальної композиції, план розвитку хореографічної дії, послідовні розташування танцівника (себе) у просторі, розробка динаміки розвитку дії, визначення місця кульмінації (якщо вона передбачена).
2. Визначення жанрово-стильової спрямованості майбутньої постановки з відбором відповідних складових: музичний супровід, хореографічна мова, костюм, танцювальні атрибути, грим тощо.
3. Створення (вигадання) 3-4 блок-мотивів або характерних рухів і поз, які найбільш яскраво передають образ героя чи загальний настрій майбутнього твору. Наприклад, якщо герой – сильна, владна особа, з широкими можливостями та упевнена в собі тощо, то її жести і рухи повинні виразно відображати це та бути амплітудними, різкими, розмашистими, чіткими.
4. Знаходження способів розвитку цих блок-мотивів у межах конструювання композиції та драматургії танцю. Час від часу мотиви потрібно повторювати, кожного разу поглиблюючи та варіюючи їх зміст, щоб відбувався розвиток образу.
5. Розробка палітри власних, творчих, навіть експериментальних засобів художньої виразності, оригінальних виконавських елементів.

Самостійна робота над образами хореографічної композиції вимагала від студентів активної мисленнєвої діяльності, творчої уяви і фантазії, а також їх вольової сфери, адже студенти виступали в ролі автора креативної ідеї, балетмейстера-постановника, репетитора, виконавця тощо. У фокусі творчої розробки майбутніх бакалаврів опинилися цікаві людські образи та образи-почуття: «воїн-захисник», «матір», «музикант-гітарист», «хвороба»,

«жарт», «боротьба», «народження», «злість», «ніжність», «роздуми» та ін. Для свого проєкту студенти ретельно відібрали або вигадували яскраво-виразні засоби хореографічного виконання, знаходили та використовували музичні композиції з експресивним змістом та характерними елементами, що допомагають втіленню образів та настроїв танцю.

З метою формування умінь навчальної самоорганізації та розвитку здатність студентів самостійно знаходити, швидко і продуктивно працювати з різними інформаційними джерелами (навчальна, спеціалізована наукова і методична література, довідники, електронні матеріали, художні джерела та ін.), а також самостійно користуватись можливостями інформаційних технологій та навчальних інтернет-платформ ми впровадили *метод інтерактивної самоосвіти*.

На початку роботи студенти були ознайомлені потенціалом і перевагами користування широкими та різноманітними інтернет-ресурсами, освітніми онлайн-платформами, навчальними курсами, з можливостями відвідувати відкриті навчальні практичні заняття та лекції, онлайн-курси, конференції, семінари, тренінги, майстер-класи, вебінари, тематичні форуми та ін. Було розкрито значення інтернет-освіченості та активності студентів як для організації їх самоосвіти та самопідготовки, так і в контексті надання додаткових можливостей для реалізації студентами соціальних, комунікативних, розвивальних, просвітницьких, художніх, творчих, дозвіллевих, благодійних та інших потреб і запитів.

Ми запропонували студентам самостійно ознайомитись з українськими інтернет-проєктами і платформами, які були створені спеціально для розширення горизонтів онлайн-освіти та удосконалення професійних знань, умінь та навичок і здобуття нових, підвищення професійної кваліфікації, здобуття нової освіти тощо. Перевагами такого самонавчання виступають: економія часу завдяки тому, що не потрібно їхати на заняття; заощадження грошових ресурсів; мобільність (автономний вибір часу й місця занять); вільний вибір ресурсу на власний розсуд; добровільність навчання та ін.

Ми навели приклади найбільш відомих і популярних в Україні освітніх платформ і ресурсів: EdEra (платформа доступного навчання); Stack Exchange (ресурс питань і відповідей з різних наукових проблем); Think Tutoria (комп'ютерні навчальні програми та підручники); Documentary Heaven (зібрання документальних фільмів різної тематики); Coursera (онлайн-освіта на основі співробітництва з університетами та коледжами світу); The Khan Academy (безкоштовні лекції); Education Portal (безкоштовні освітні курси), Thinglink (інтерактивні зображення), Jigsawplanet (онлайн пазли), Wordart («хмаринки») та ін.

Окремо ми повідомили, про відкриті під час війни освітні платформи українських розробників для психологічної підтримки та навчання українців., а також покрокові інструкції для отримання доступу до інтернет-навчання. У межах реалізації даного методу ми не висували до студентів певних вимог та не обмежували їх у власних творчих пошуках та ідеях, але просили продемонстрували досягнення у яскраво-презентабельній формі, з використанням можливостей інтернет-навчання.

Так, студентка О., готуючи свою презентацію, ознайомилася з першою освітньою онлайн-програмою У. Мак-Грегора «Ukrainian Living Archive Project» (живий архів), презентованою спеціально для українських танцівників (навчання опанувати нову танцювальну лексику на основі використання штучного інтелекту). Студентка розповіла, що в цій програмі йдеться про спільну роботу креативних технологів та інженерів, які створили програму для розробки хореографічних проектів на основі інформаційних технологій. Відео-камера знімає виступ танцівника, фіксує його окремі рухи і пози, і на цій основі створюється індивідуальний авторський архів. На основі цього створюється можливість передати власні рухи та прийоми «схематичним чоловічкам», якими можна управляти за власним бажанням. Виконавець самостійно задає параметри танцю: позиції, розташування танцівників у просторі, пластику їх тіл, динаміку і темп руху, музичний супровід, стиль танцю тощо. Доповідачка яскраво описала всі творчі та

інноваційні сторони проекту, продемонструвала його можливості розповіла про власний досвід навчання за цією програмою.

Студент Т. підготував невелику доповідь з презентацією про деякі українські інтернет-ресурси, які відповідають вимогам та особливостям професійної підготовки студентів-хореографів, більш докладно зупинившись на Платформі або Хабі українського сучасного танцю під час війни «Говори тілом», автором якого є А. Овчинников. Програма навчає рухово-пластичних практик, розвиває творчий діалог на основі дискусійних майданчиків, містить відео-архів танцювальних зразків, присвячених подіям війни і окупації України та людським переживанням. Відео-презентація містила цікаві фотографії, висловлювання та відео-уривки авторських танцювальних композицій, створених після роботи на онлайн-ресурсі.

В останні роки майбутні фахівці стикаються з викликами і потребою вирішення проблеми інформаційного та процесуального перевантаження, необхідністю раціонально використовувати свій час, керувати своїм життям і професійним саморозвитком. Тому все більшим попитом при підготовці спеціалістів користуються методики правильного розподілу особистих можливостей (енергії, уваги, емоцій, інтелектуальних і вольових зусиль тощо).

Професійна освіта майбутніх викладачів хореографічних дисциплін вимагає якісної теоретичної і практичної підготовки, виконання різноманітних видів навчальної роботи, виконавської діяльності. Уміння навчальної самоорганізації майбутніх хореографів, зважаючи на специфіку їх освітньої діяльності, можуть реалізовуватись на психологічному та технологічному рівнях. Психологічний рівень передбачає вияв вольових якостей студентів, активність регулятивних процесів свідомості, здатність до самостійних дій. Технологічний рівень відображає володіння ефективними методами та прийомами роботи з навчальним матеріалом, здатність самостійно створювати та оперувати методами і прийомами швидкого та якісного навчання, самопідготовки у різних видах і формах.

У структуру та зміст навчального матеріалу дисциплін теоретичної підготовки бакалаврів хореографії входять: наукові теорії, положення, факти, відомості; розгляд певних теоретичних понять і дефініцій; спеціалізована інформація історико-культурного, мистецького характеру тощо. Адекватне, глибоке сприймання такого матеріалу пов'язане з вмінням студента зосереджуватись і концентруватись, бути уважним і пильним, не відволікатись на дрібниці, контролювати власні психічні стани, які можуть змінюватись та трансформуватись протягом певного періоду часу.

Сприймання реалізується шляхом дії аналізаторів органів чуття людини, а отримані в процесі сприймання дані аналізуються, осмислюються та зберігаються свідомістю у вигляді знань, уявлень, асоціацій та образів. Уміння навчальної самоорганізації необхідні студентам на лекційних заняттях, перш за все, тому що вони сприймають значний за обсягом та змістовним наповненням інформативний матеріал, який викладається у певному робочому темпі.

Лекційна форма навчання студентів у ЗВО є однією з найбільш поширених і традиційних форм, яка виступає основною платформою формування актуальних знань, розвитку здібностей та різноманітних спеціальних навичок студентів. Лекція без перебільшення виступає головним джерелом отримання необхідної інформації для студентів, проте її функція не зводиться лише до інформативної. У контексті нашої проблеми дослідження варто відзначити, що лекція виконує такі освітні функції: інформативну (викладення наукових теорій і фактів); розвивальна (розвиток мислення, уваги, пам'яті, особистісних здібностей); стимулююча (активізація інтересу до предметної галузі знань, формування дослідницьких навичок, виховання вольових якостей, самостійності та ін.).

Було вирішено проводити цей етап експерименту на лекційних заняттях студентів з дисциплін «Історія мистецтва» та «Хореографічна культура України», які за різними навчальними планами вивчаються студентами різних навчальних закладів на першому, другому та третьому

курсах. Ці дисципліни містять здебільшого теоретичну інформацію, яка насичена різними назвами, датами, прізвищами видатних особистостей та діячів культури і мистецтва, спеціалізованою термінологією тощо. Така інформацію сприймається нелегко, її важко утримувати в пам'яті, оперувати нею. Вивчення такого роду інформації викликає у студентів чимало складнощів, потребує від них самоорганізованості, уважності, зосередженості, вмінь самостійно та ефективно опрацьовувати її.

В якості навчального матеріалу в експериментальній роботі ми використали зміст лекцій на теми, пов'язані з вивченням хороводів як символу танцювальних традицій українців. (Короткий зміст лекції подано у Додатку Д). З метою формування практичних умінь студентів раціонально-швидко та якісно опанувати нову інформацію на основі самоорганізації ми впровадили у навчальний процес *Метод організації навчального змісту*.

У межах даного метода було запропоновано два варіанти опрацювання даного матеріалу:

- 1) студентів просили заповнити спеціально розроблену таблицю, у рубриках якої передбачалося робити відповідні позначення, нотування, цитування для більш швидкого і глибокого пізнання нової інформації;
- 2) надісланий студентам на їх електронну пошту лекційний матеріал необхідно було супроводити самостійно обраними засобами активізації сприймання смислу тексту, а саме: виділення кольором найбільш важливих моментів; ключові слова; використання стрілок, підкреслень, символів, скорочень, позначок на полях та ін.

Наводимо, як приклад, перший результат роботи студента М. над навчальним матеріалом лекції на тему: «Хоровод як символ українських танцювальних традицій», розміщений у його таблиці 3.2.2.

Таблиця 3.2.2

Назви танців	Дати, локації	Прізвища	Поняття і терміни	Примітки
Кривий танок, Коваль, Шевчик, Пташка, А вже весна, Коза, Метелиця, Марена, Кладочка, Вишивальниці Желман, Мак, Огірочки, Вербова дощечка, Володар.	Давні часи. XXI століття. Луцьк, Поділля, Волинь, Центральна Україна.	А. Гуменюк, Р. Бегас, В. Верховинець, В. Смирнов, К. Василенко, Є. Філімонова- Златогурська, О. Воропай, О. Голдрич, О. Мартиненк, М. Марченко.	Хоровод. Сезонні цикли хороводів. Езотеричний зміст. Обрядова культура. Язичництво Синтез пісні, танцю, поезії. Етнографія. Духовні цінності. Фольклорні колективи.	«Пісня і танок – це рідні брат і сестра. Як у пісні виявляються жарти, радощі та страждання народні, так і в танці та іграх народ проявляє свої почуття» (В. Верховинець).

З метою формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх бакалаврів на заняттях з дисциплін «Постановка концертних номерів», «Мистецтво балетмейстера» ми доручили студентам прямо на заняттях, без попередньої підготовки опрацювати *Метод створення танцювальної композиції за принципом випадковості*. Розробляючи даний метод, ми певною мірою базувалися на ідеях синектики як мисленнєвого поєднання різнорідних компонентів у єдину цілісність на основі аналогій, порівнянь та співставлень.

Даний метод спеціально проводився в умовах обмеженості часу, для розвитку здатності студентів самостійно-творчо, швидко і на основі власного бачення створити з різних елементів танців (класичного, сучасного, народно-сценічного та ін.) та музичного матеріалу свій авторський зразок, придумати оригінальний малюнок танцю, цікаві комбінації тощо. Ми ознайомили студентів зі спеціально створеними порядковими та ілюстративними формами (таблиці, списки, зображення, малюнки тощо) та способами цифрового визначення (обрання) тих чи інших елементів хореографічного змісту (студенти самостійно пропонували числа, які відповідали певним позиціям з пропонованого переліку, та на цій основі створювали танцювальну композицію). У комплект, на основі якого студенти самостійно та на засадах самоорганізації повинні були створити оригінальний варіант танцю, увійшли:

1. Різні геометричні форми.
2. Зображення людських обличч з різними настроями, емоціями.
3. Перелік музичних творів у якості супроводу хореографічної композиції.
4. Зображення явищ природи.
5. Перелік елементів різних видів хореографічного мистецтва: класичного, народно-сценічного, сучасного.
6. Перелік танцювальних атрибутів.
7. Варіанти одягу для створення сценічних костюмів.

Потреба у практично миттєвому поєднанні еkleктичних, іноді діаметрально протилежних елементів примушує танцівників використовувати весь свій потенціал, бути максимально мобільними, відповідальними та зібраними, а це можливо лише на основі активізації вольової сфери, самоорганізації. Цей метод дозволив студентам активізувати самостійне і творче мислення, виступити в якості організаторів свого навчального середовища, розширити горизонти мистецько-практичного

досвіду та зробити певний художній внесок у власний хореографічний саморозвиток.

Третій, *аналітичний* етап педагогічного експерименту був присвячений формуванню переважно інтроспективно-оцінного компонента умінь навчальної самоорганізації бакалаврів хореографії.

На початку роботи ми пояснили хореографам, що більш достовірно зрозуміти та оцінити власні дії стає можливим, коли людина знаходиться в стані зосередженого спокою та певного відсторонення від поточних справ і роздумів про них. Для цього необхідно оволодіти спеціальними, певною мірою медитативними практиками, які з часом допомагають швидко, звично і комфортно входити у потрібний психологічний стан і ніби «дивитись» всередину себе.

Майбутні викладачі хореографічних дисциплін повинні бути самоорганізованими ще й тому, що їх фахова підготовка як цілісний і спрямований процес, базується на засадах багатовекторності. «Все, що стосується танцю, вивчається як в теорії, так і на практиці, тому що студенти повинні повно зрозуміти те, чого вони навчаються... На заняттях з танцювальної техніки вони повинні застосовувати знання соматичної та анатомії, щоб розвинути свої навички; створюючи нові танцювальні роботи (хореографічні постановки), вони повинні продемонструвати хореографічну майстерність та власне розуміння креативних процесів», – зазначає Д. Баттерворт [10, с. 15-16].

Для формування умінь студентів реалізовувати поточне самоспостереження і самоаналіз емоцій та відчуттів тіла, ми вважали за потрібне ознайомити майбутніх викладачів хореографічних дисциплін з поняттям психосоматичних технік (*soma* – живий, тілесність, усвідомленість). Автор соматичних технік – Т. Ханна (друга половина ХХ століття), а їх сутність полягає в розумінні неподільності людського інтелекту, психіки та природи тіла як складових одного біологічного організму. Автор цієї методи описує соматичну техніку як синтетичний

процес, що реалізується на основі загостреності емоційно-почуттєвої сфери, взаємодії людської свідомості з її біологічними функціями та навколишнім середовищем, активної роботи регулятивної та контролюючої функцій психіки, причому всі ці компоненти розцінюються як синергетична цілісність.

У галузі хореографії описані явища здатні виступити способом активізації самоорганізації всього організму танцівника на тлі інтеграції таких складових: самоконтролю за власними рухами (психомоторики), усвідомлення тілесних відчуттів в організмі, осмислення та самооцінки цих процесів на рівні самопізнання. Завдяки таким методикам стає можливим навчитися: основоположних принципів руху та анатомії тіла; бути більш уважним, спостережливим до свого організму, а також в роботі з партнерами; ощадливо розподіляти власні фізичні сили; регулювати етапи напруження та розслаблення; раціонально використовувати потенціал виконавського апарату та вдосконалювати його роботу.

Зміст *Електронного щоденника з елементами психосоматики*, який ми впровадили у процес експериментальної роботи, полягав у наступному: під час аудиторних занять з фахових виконавських дисциплін (розігрів, фізичні вправи, тренування, вивчення та удосконалення певних хореографічних елементів) студентам потрібно було уважно відстежувати власні фізіологічні стани, емоції та почуття – ритм дихання та пульсу, моменти напруження, рівень втоми під час різних видів діяльності, емоції невпевненості, незадоволення собою, або навпаки – радості від правильного виконання, відчуття успіху та задоволення тощо. Працювати потрібно було з таймером та блокнотом, в якому заздалегідь було зазначено заплановані параметри виконавської діяльності (час, місце, види і форми роботи, засоби і методи діяльності, художній зміст тощо). Отримані в перебігу занять фактичні дані студенти одразу фіксували у блокноті, а наступне їх осмислення та інтерпретацію вони здійснювали у зручний для себе час.

Спрямованість навчально-виконавської роботи, поєднаної з самоспостереженням своїх відчуттів, активізує всі процеси психіки, загострює регулятивні механізми, індивідуальні відчуття та сприйняття, наводить на роздуми, висновки, висуває нові перспективи та завдання. Для зручності фіксування даних і коментарів у своїх електронних щоденниках студентам потрібно було дотримуватись таких позицій:

- ✓ план самостійних занять студентів по тижнях і днях,
- ✓ розпорядок тренувальної і творчої роботи,
- ✓ графік робочої зони та зони відпочинку,
- ✓ розподіл діяльності за видами і прийомами самостійної праці, часом, відведеним на певні завдання, вправи тощо,
- ✓ конкретний теоретичний і практичний зміст самопідготовки (отримані знання, набуті або вдосконалені виконавські навички, опрацьовані хореографічні елементи та комбінації тощо),
- ✓ стислий аналіз та висновки щодо самостійних практичних занять,
- ✓ режим харчування (за бажанням),
- ✓ зміст додатково проведеної самоосвітньої, просвітницької, дозвіллевої діяльності (за бажанням) та ін.

Спонування студентів до уважного спостереження за своїми тілесними та емоційними відчуттями (напруга, больові сигнали, хвилювання, емоції, прискорене дихання та ін.), їх суб'єктивної інтерпретації та фіксації у Щоденнику стали надзвичайно важливими мобілізуючими чинниками, завдяки яким танцівники мали можливість створити чіткі уявлення про стан розвитку, проблеми та способи удосконалення організації своєї тренувально-репетиційної, виконавської діяльності, а саме на основі:

- самопізнання властивостей та можливостей свого організму, виконавського апарату;
- індивідуального вибору правильної динаміки та рівня фізичних зусиль у навчальних тренуваннях;

- створення найбільш оптимальних умов та засобів організації хореографічної виконавської підготовки;
- профілактики та запобігання виникненню м'язового стресу і втоми через перевантаження;
- розвитку упевненості у власних діях і рухах;
- самоаналізу та самокорекції власних виконавських дій на основі адекватного тлумачення мови тіла.

Корисним, на нашу думку, методом для вироблення адекватного критичного самоаналізу та самооцінки результатів власної навчально-виконавської діяльності з наступною її корекцією та виправленням недоліків, прогнозуванням подальших успіхів та професійного важливою саморозвитку є *метод інтервального порівняння за відео-характеристиками*, який впроваджувався у процес самопідготовки студентів.

Самопідготовка студентів виступає необхідним видом самостійної навчальної діяльності, яка дозволяє міцніше засвоювати, перевіряти та поглиблювати у поза-аудиторних умовах отримані знання, практичні навички та вміння, керувати та регулювати процес самонавчання, контролювати його перебіг та результативність. «Постійна самопідготовка, самоперевірка і самоконтроль неможливі без усвідомлення важливості як самого процесу навчання, так і результатів цього процесу й їхнього впливу на подальше індивідуальне життя і розвиток...», – відзначає А. Голіцин [28, с. 78].

Означений метод у наступному: протягом певного періоду часу (близько місяця) студенти в умовах самопідготовки відпрацьовували попередньо узгоджену з викладачем, належного рівня складності певну танцювальну комбінацію (з класичного, народно-сценічного, українського народно-класичного або сучасного танцю). Робота проводилась на основі самостійно розробленого розпорядку тренувань, режиму занять по днях і годинах, із застосуванням власних (обраних на свій розсуд) засобів і прийомів удосконалення своєї виконавської майстерності.

З певною періодичністю (раз на тиждень) студенти повинні були робити відеозйомку власного виконання і зберігати його на електронних носіях. Після кожної відеозйомки респондентам потрібно було переглянути його, порівняти з попереднім зразком, критично оцінити, висловити та занотувати зауваження і пропозиції щодо покращення організації та змісту подальшої роботи. Прогнозувалося, що студенти раз за разом будуть працювати більш продуктивно та якісно, чітко формулюючи навчально-виконавські цілі і завдання, ощадливіше та ефективніше використовуючи навчальний час.

Періодичне звернення до відео власного виконання створювало ситуацію «відстороненого погляду» і формувало в студентів більш реалістичні уявлення про стан фахових навичок і вмінь, якість та виразність танцювальних образів, музикальність і художню переконливість виконання. Викладачі, у свою чергу, спостерігали за навчальними досягненнями студентів, які, завдяки самоорганізації, регулярним заняттям та усвідомленій самооцінці власної роботи, ставали раз від разу все краще. Алгоритм цього завдання був позитивно оцінений реципієнтами та взятий до уваги як ефективний і вартий постійного використання у самостійній навчальній діяльності.

Наприкінці формувального експерименту, з метою певного узагальнення результатів практичної роботи та з'ясування особистого ставлення студентів до його результатів було запропоновано написати коротке *есе-роздум* (есе – невеликий твір (нарис) у вільній формі, в якому автор висловлює суб'єктивні думки і враження щодо певного питання).

Відзнакою есе є те, що в ньому автор обов'язково виражає особисту позицію та обґрунтовує її на власний розсуд, залучаючи емоційні спогади, пережитий досвід, отримані нові знання, цікаву інформацію. Пишуть есе, як правило, «по гарячих слідах» якоїсь події, враження, які і стають основою формулювання думок, міркувань автора. В есе цінуються самостійність і сміливість висловлювань, особистісна оцінка і критика, неповторний стиль і

логіка викладу. Імпровізаційна форма даного літературного жанру ніяк не обмежує автора у виборі індивідуальних засобів написання, навпаки – заохочує до творчості, навіть парадоксальності.

У центрі уваги студентів при написанні есе ми поставили аналіз їх особистісних вражень і міркувань від пройденого етапу експериментальної роботи, отриманого досвіду (емоційного, інтелектуального, комунікативного, рефлексійного тощо), думок щодо доцільності та корисності такого роду діяльності. При написанні есе ми просили студентів бути максимально щирими та відвертими, критикувати та висловлювати побажання, якщо такі з'являться. Аналіз студентських робіт нам (викладачам) був потрібен для реалізації певної саморефлексії педагогічної діяльності та висновків щодо подальшого її удосконалення.

У процесі обговорення заключного методу, есе-роздуму, студенти озвучували свої думки та ділилися враженнями щодо своєї участі в експериментальній роботі, висловлювали власні пропозиції. В цілому студенти відзначали позитивні зміни, що відбулися у їх свідомості, вони засвідчили, що стали більш відповідально і сумлінно ставитись до навчання, набули цінних практичних умінь ефективно і швидко опрацьовувати новий матеріал, ощадливо і раціонально використовувати навчальний час. Студенти вказали на те, що тепер можуть більш чітко і свідомо визначати реальні цілі навчання, як стратегічні, так і поточні, навчилися самостійно розподіляти навчання за видами діяльності, регулювати та контролювати ступінь власних емоційних, інтелектуальних і фізичних витрат у процесі фахової підготовки. Респонденти зазначали, що стали здатними до самостійного вирішення виникаючих проблем, у них розвинулись такі особистісні якості, як сміливість, незалежність, упевненість, націленість на досягнення успіху, а також на постійний професійний і творчий саморозвиток та самореалізацію засобами хореографічного мистецтва. Студенти підкреслили, що формувальна методика сприяла тому, що вони стали більш організованими та сконцентрованими у навчанні, освітня діяльність стала більш ефективною і

продуктивною, про що свідчать кількісні та якісні результати їх навчальної діяльності, особистісного і професійного розвитку.

З метою перевірки ефективності впровадженої у процес фахової підготовки методики формування умінь навчальної самоорганізації студентів-хореографів бакалаврату було проведено контрольний зріз за програмою констатувального експерименту. Він включав як аналіз та порівняльну оцінку отриманих на кожному з етапів даних, так і узагальнюючий контроль за перебігом експериментальної роботи.

За результатами проведення констатувального експерименту було визначено кількісні і якісні характеристики трьох наявних рівнів сформованості умінь навчальної самоорганізації студентів-хореографів. Для співставлення результатів контрольного зрізу з даними діагностики на всіх етапах експерименту ми створили Персональну карту студента для кожного учасника. Великими літерами (В, С, Н) в ній було позначено високий, середній та низький рівні вияву показників сформованості умінь навчальної самоорганізації до та після формувального експерименту.

Для розрахунку результатів ми застосували формулу $Kg = \frac{(B+1/2C)}{S}$

Цей коефіцієнт відображати якісні зміни у рівнях сформованості умінь навчальної самоорганізації. Так, наприклад, якщо Kg виражає число між 0 та 0,33, то рівень сформованості є низьким; якщо між 0,33 та 0,66 – то середнім; і відповідно, якщо між 0,66 та 1, то високим. Літера S у формулі виражає суму всіх показників. $S = B + C + H$

Експериментальні дані щодо сформованості умінь навчальної самоорганізації, отримані від кожного студента, фіксувалися протягом всіх етапів експерименту та мали своє відображення, зокрема, у числових значеннях. Дані учасників експериментальної (ЕГ) групи та контрольної (КГ) групи використовувались для визначення динаміки змін у рівнях сформованості означеного феномену.

Розрахунок ми проводили на основі отриманих даних з карти кожного учасника експерименту. Наводимо приклад карти студентки М.

$$Kg = \frac{\left(2 + \frac{1}{2} \cdot 3\right)}{10} = 0,3 \text{ (до формувального експерименту)}$$

$$Kg = \frac{\left(3 + \frac{1}{2} \cdot 5\right)}{10} = 0,55 \text{ (до формувального експерименту)}$$

Таблиця 3.2.3

Карта визначення рівнів сформованості умінь навчальної самоорганізації студентів експериментальної групи (зразок студ. М.)

Показники рівнів сформованості умінь навчальної самоорганізації (розширений список)	Рівні виявлення показників					
	До експерименту			Після експерименту		
	В	С	Н	В	С	Н
1. Спрямованість та умотивованість навчальної діяльності			+		+	
2. Здатність до самостійного планування навчальних дій	+			+		
3. Спроможність визначати поточні та кінцеві цілі власної освіти		+		+		
4. Здатність раціонально використовувати навчальний час, оптимально розподіляючи його по видах діяльності		+			+	
5. Демонстрація вольових якостей в організації своєї фахової освіти	+			+		

Продовження таблиці 3.2.3

6. Здатність самостійно обирати чи розробляти способи, засоби, форми і методи організації навчальної діяльності			+			+
7. Реалізація функцій саморегуляції, самоуправління та самоконтролю у навчанні			+		+	
8. Володіння різними видами самоорганізації навчання у різних формах: аудиторна, дистанційна, самопідготовка		+			+	
9. Здатність до вдумливого самоспостереження та самоаналізу власних дій, поведінки, станів			+			+
10. Спроможність здійснювати самооцінку своєї навчальної праці та проводити робити правильні висновки, виправляти недоліки та промилки			+		+	
	Коефіцієнт 0,3		Коефіцієнт 0,55			

Отже, результати картки студентки М. дозволяє засвідчити, що коефіцієнт сформованості її умінь навчальної самоорганізації значно змінився у позитивну сторону (0,55 проти 0,3). Аналіз результатів, отриманих з карток учасників ЕГ та КГ, дозволив визначити динаміку змін по кожному з показників сформованості умінь навчальної самоорганізації після впровадження формувальної методики у процес фахової підготовки

майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. Так, у таблицях 3.2.4, 3.2.5, 3.2.6 подано результати, отримані за кожним критерієм під час контрольного зрізу.

Таблиця 3.2.4

**Рівні сформованості умінь навчальної самоорганізації за
прогностичним критерієм під час контрольного зрізу**

Група	Високий		Середній		Низький	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Контрольна група	15	24,2%	19	30,6%	28	45,2%
Експериментальна група	25	40,3%	22	35,5%	15	24,2%

Рис. 3.2.1 Результати контрольного зрізу за прогностичним критерієм

За результатами контрольного зрізу за прогностичним критерієм $\chi^2_{emp} = 6,649745$. Як бачимо, це значення перевищує критичне значення критерію Пірсона χ^2 , а отже між результатами контрольної та експериментальної груп існують статистично помітні відмінності.

Таблиця 3.2.5

**Рівні сформованості умінь навчальної самоорганізації за
операційним критерієм під час контрольного зрізу**

Група	Високий		Середній		Низький	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Контрольна група	13	21,0%	25	40,3%	24	38,7%
Експериментальна група	25	40,3%	24	38,7%	13	21,0%

Рис. 3.2.2 Результати контрольного зрізу за операційним критерієм

За результатами контрольного зрізу за операційним критерієм $\chi^2_{емп} = 7,080152$. Оскільки це значення перевищує критичне значення критерію Пірсона χ^2 , то можна зробити висновок, що зростання показників у експериментальній групі було суттєвим та статистично помітним.

Таблиця 3.2.6

**Рівні сформованості умінь навчальної самоорганізації за
рефлексійним критерієм під час контрольного зрізу**

Група	Високий		Середній		Низький	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Контрольна група	12	19,4%	20	32,3%	30	48,3%
Експериментальна група	23	37,1%	23	37,1%	16	25,8%

Рис. 3.2.3 Результати контрольного зрізу за рефлексійним критерієм

За результатами контрольного зрізу за рефлексійним критерієм $\chi_{емп}^2 = 7,927315$. Перевищення емпіричного значення над критичним значенням критерію Пірсона χ^2 , в цьому випадку свідчить про наявність суттєвих відмінностей між результатами експериментальної та контрольної груп, тому зростання результатів можна вважати ознакою дієвості запропонованої методики.

Таблиця 3.2.7

Рівні сформованості умінь навчальної самоорганізації під час контрольного зрізу

Критерії	Рівні	Контрольна група		Експериментальна група	
		Осіб	%	Осіб	%
Прогностичний	високий	15	24,2%	25	40,3%
	середній	19	30,6%	22	35,5%
	низький	28	45,2%	15	24,2%
Операційний	високий	13	21,0%	25	40,3%
	середній	25	40,3%	24	38,7%
	низький	24	38,7%	13	21,0%

Рефлексійний	високий	12	19,4%	23	37,1%
	середній	20	32,3%	23	37,1%
	низький	30	48,3%	16	25,8%
В середньому	високий		21,5%		39,2%
	середній		34,4%		37,1%
	низький		44,1%		23,7%

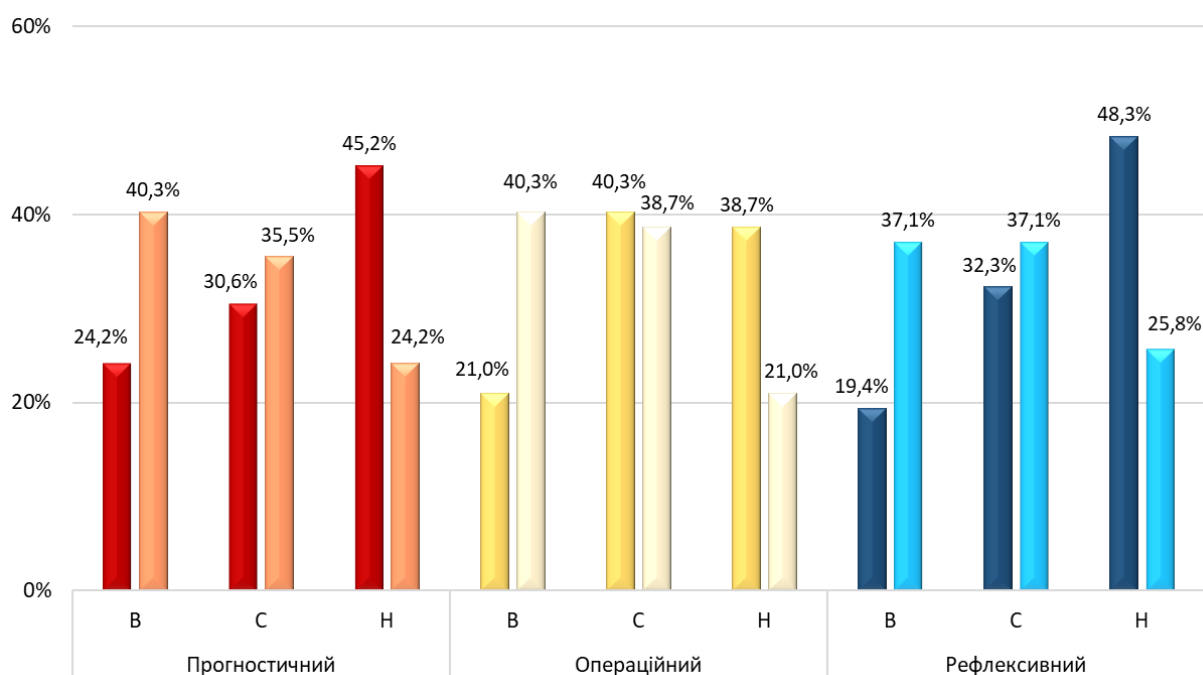

Рис. 3.2.4. Порівняння результатів контрольного зрізу учасників КГ та ЕГ після формувального експерименту

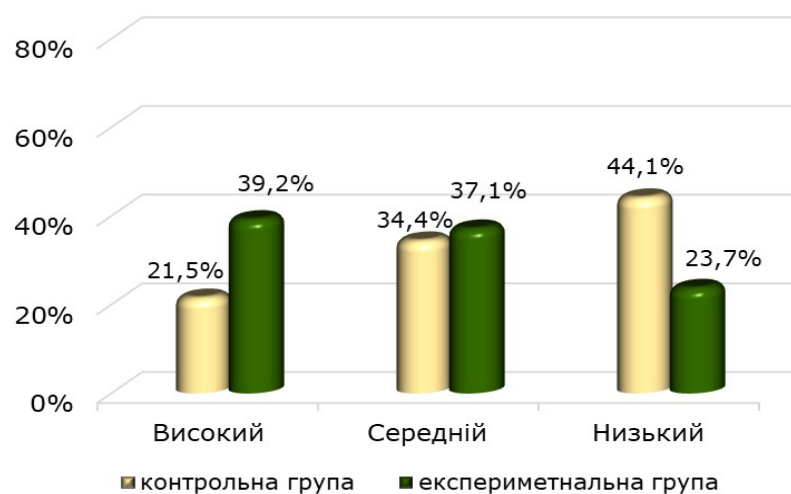

Рис. 3.2.5 Узагальнені результати контрольного зрізу

**Динаміка сформованості умінь навчальної самоорганізації
майбутніх викладачів хореографічних дисциплін**

Рівні сформованості	Констатувальний зріз	Контрольний зріз	
	Студ. (124)	КГ (62)	ЕГ (62)
Високий	17,5%	21,5%	39,2%
Середній	35,5%	34,4%	37,1%
Низький	47,0%	44,1%	23,7%

Таким чином, отримані якісні та числові результати та їх співставлення після проведення двох етапів експериментальної роботи засвідчили позитивну динаміку у рівнях сформованості умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів після впровадження формульованої методики. Наявність статистично підтверджених відмінностей між ЕГ та КГ під час проведення контрольного зрізу свідчать про ефективність нової експериментальної методики та перспективність її подальшого використання.

Висновки до третього розділу

Необхідність перевірки обґрунтованих теоретичних положень, методологічних засад дослідження, а також ефективності розроблених педагогічних умов і нової методики формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки обумовила проведення дослідно-експериментальної роботи, що реалізовувалась протягом констатувального, формульованого та контрольного етапів дослідження.

На етапі констатувального експерименту проводилась діагностика стану сформованості умінь навчальної самоорганізації у студентів експериментальної (ЕГ, 62 студенти) та контрольної (КГ, 62 студенти) груп. На основі структурних компонентів умінь навчальної самоорганізації

студентів-хореографів з метою оцінки та інтерпретації стану сформованості означеного феномену було розроблено систему критеріїв, в яку увійшли *прогностичний* (показники: міра навчальної умотивованості як спрямованості студентів-хореографів на удосконалення професійної підготовки; здатність до визначення далекоглядних і поточних цілей освіти, самостійного прогнозування, планування, розподілу навчальної діяльності); *операційний* (показники: ступінь вольових зусиль студентів у практичній реалізації навчальних дій на основі самостійно обраних або розроблених засобів, методів і прийомів ефективної організації своєї праці, оптимального використання навчального часу, рівень мобільності в реалізації функції самоуправління та самоконтролю у навчально-теоретичній та навчально-виконавській діяльності у їх різних видах і формах) та *рефлексійний* (показники: міра здатності до поточного і зверненого у минуле самоспостереження та самоаналізу власних дій, думок, поведінки і станів у навчанні, а також їх адекватного оцінювання і тлумачення (саморефлексія), ступінь активності щодо роботи над власними помилками і недоліками у навчанні та їх корекцією, виправленням) критерії.

На констатувальному етапі дослідження (у ході трьох етапів) були використані методи: педагогічного спостереження, опитування, бесіди, вивчення мотивів навчальної діяльності, органайзеру, синхронно-дзеркального виконання, тест на перевірку вольових якостей, адаптована методика Сакіті Тоєда, метод ранжування пріоритетів, тест на самоаналіз труднощів у теоретичному навчанні. За результатами перевірки стану сформованості умінь навчальної самоорганізації учасників експериментальної роботи було розподілено на три рівні: високий – 17,5 %; середній – 35,5 %; низький – 47 %, що обумовило розробку та впровадження у процес фахової підготовки нової експериментальної методики.

Формувальний експеримент був організований у три етапи. На першому, цілепокладальному етапі у процес фахової підготовки майбутніх викладачів хореографічних дисциплін було впроваджено: метод «розумних»

цілей, метод розстановки професійних цілей, Планер студента-хореографа, Тренінг «Мистецтво самореалізації». На другому, функціональному етапі було використано: Вебінар-тренінг з основ біорегуляції, метод підбору індивідуальних інструментів розвитку хореографічного образу, метод інтерактивної самоосвіти, метод організації навчального змісту та метод створення танцювальної композиції за принципом випадковості. На третьому, аналітичному етапі у процес навчальної діяльності було впроваджено метод Електронного щоденника з елементами психосоматики, метод інтервального порівняння за відео-характеристиками, написання есе-роздуму.

Вірогідність отриманих на всіх етапах експерименту (констатувальний, формувальний та контрольний) перевірялась за допомогою формули критерію Пірсона χ^2 . За умовами проведення експерименту (наявність двох груп та трьох рівнів) критичне значення критерію Пірсона χ^2 дорівнює 5,991. Отримані у перебігу експерименту дані в ЕГ значно перевищили це значення (за прогностичним критерієм 6,649745, за операційним критерієм 7,080152, за рефлексійним критерієм 7,927315). Такі результати були забезпечені авторською методикою формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін, що свідчить про її дієвість та ефективність.

Матеріали третього розділу висвітлено у публікаціях автора: [65; 66; 67].

ВИСНОВКИ

Проведене науково-практичне дослідження проблеми формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін дозволило сформулювати такі висновки.

1. Проаналізовано феноменологічну сутність понять «синергетика», «самоорганізація», «педагогічна самоорганізація», на тлі чого визначено поняття «уміння навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін», що трактується у дослідженні як комплекс мотивовано-вольових дій активно-пізнавального характеру, спрямованих на реалізацію функцій самостійного, раціонального планування, самоуправління та самоконтролю щодо власної освіти з метою досягнення найбільш продуктивних результатів та ефективного особистісного, професійного і творчого саморозвитку та самореалізації в галузі хореографічного мистецтва.

Встановлено, що структуру умінь навчальної самоорганізації студентів-хореографів складають планувально-стратегічний (здатність чітко визначати цілі професійного навчання, активно мотивувати себе на освіту і самоосвіту, планувати та обирати найбільш оптимальні засоби реалізації навчання, проектувати та прогнозувати можливі результати навчальної діяльності); управлінсько-регулятивний (уміння ефективно працювати з інформаційними джерелами, творчо розробляти та застосовувати різні види, форми і методи власної навчальної діяльності, управляти та здійснювати самоконтроль власної освіти) та інтроспективно-оцінний (уміння здійснювати самоспостереження та самоаналіз, адекватно і критично оцінювати та інтерпретувати результати навчання, робити висновки щодо виправлення недоліків навчання та перспектив розвитку).

2. Обґрунтовано доцільність використання синергетичного, акмеологічного та компетентнісного наукових підходів як методологічних засад дослідження, встановлено логічність опори на спеціальні принципи формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів

хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки, а саме: ціннісно-сміслової регуляції діяльності, професійного самоменеджменту та індивідуалізації навчання.

3. Визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови, впровадження яких у процес фахової підготовки майбутніх викладачів хореографії забезпечує ефективний вплив на формування умінь навчальної самоорганізації, а саме: підвищення самомотивації до професійного самовдосконалення, активізація самостійної освітньої діяльності у різних формах організації (аудиторна, дистанційна, самопідготовка), стимулювання студентів до саморефлексії та аналізу власних навчальних дій.

Розроблено модель формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін, щомістить проєктивно-цільову (мета, наукові підходи та принципи, структурні компоненти), процесуально-змістову (система критеріїв та показників, педагогічні умови, етапи і методи навчання) та результативну складові, реалізація якої забезпечила логічне і планомірне досягнення запланованого результату.

4. З'ясовано стан сформованості умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін на основі визначених критеріїв (прогностичного, операційного та рефлексійного), показників та рівнів (високий, середній, низький). Зафіксовано, що до застосування експериментальної методики більшість з них перебуває на низькому та середньому рівнях сформованості.

5. У ході формувального експерименту перевірено дієвість педагогічних умов та апробовано авторську методику формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін, що впроваджувались в освітній процес протягом трьох етапів: цілепокладального, функціонального та аналітичного, зміст кожного з яких був спрямований на послідовне формування компонентів структури означеного феномену. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи засвідчив наявність позитивної динаміки у рівнях сформованості в

учасників експериментальної групи у порівнянні зі студентами контрольної групи, що було підтверджено засобами математичної обробки числових даних (критерій Пірсона χ^2).

Виконане дослідження не вичерпує усіх аспектів визначеної проблеми, перспективним є подальше наукове осмислення та практична перевірка синергетичних процесів і явищ в галузі кінезіології хореографічної діяльності, вивчення психології самоорганізації освітнього простору майбутніх педагогів-танцівників, розробка питань організації фахової підготовки студентів-хореографів на засадах професійного самоменеджменту тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук Л. М. Концептуальні засади та напрями розвитку хореографічно-педагогічної освіти в Україні. *Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань : ВПЦ Візаві, 2019. Вип. 2(20). С. 13–21.
2. Андрощук Л. М. Фахова підготовка майбутнього вчителя хореографії в системі хореографічно-педагогічної освіти в Україні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи*. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. № 70. С. 9–14.
3. Андрощук Л. М., Куценко С. В. Теоретичні та методичні засади формування творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії : монографія. Умань : ФОП Жовтий О. О, 2015. 165 с.
4. Андрущенко В. П. Конституалізація освітнього простору Європи: аксіологічний вимір. Київ: «МП Леся», 2014. 460 с.
5. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть : досвід соціально-філософського аналізу. Київ : ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2005. 498 с.
6. Арешонков В. Ю. Модель удосконалення педагогічної самоорганізації вчителів на основі компетентнісного підходу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2005. Вип. 25. С. 106–108. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1136/1/05avyukp.pdf> (дата звернення: 26.06.2023).
7. Балашов Е. М. Психологічні особливості та механізми саморегуляції в навчальній діяльності студентів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*. 2017. Вип. 5. С. 5–13.

8. Балашов Е. М. Метакогнітивний моніторинг саморегульованого навчання студентів : дис. ... докт. псих. наук : 19.00.07 / Національний університет «Острозька академія». Острог, 2020. 504 с.
9. Балл Г. О. Гуманізація загальної та професійної освіти: суспільна активність і психолого-педагогічні орієнтири. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*. Київ : Віпол, 2000. С. 134–157.
10. Баттерворт Дж. Танец. Теория и практика / пер. с англ. Ю. С. Вовк. Харьков : Гуманитарный центр, 2016. 244 с.
11. Бермудес Д. В. Основи хореографії : навчально-методичний посібник. Суми: ФОП Цьома С. П., 2017. 84 с.
12. Бех І. Д. Виховання сучасної вузівської молоді. Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи : зб. наук. праць. Київ, 2000. Вип. 3. С. 229–232.
13. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.
14. Бибики С. П., Сютя Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словоутворення та слововживання / ред. С. Я. Єрмоленко. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.
15. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: Монографія. Київ : Атіка, 2008. 684 с.
16. Благова Т. О. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів-хореографів у системі педагогічної освіти. *Вісник Житомирського державного університету. Серія : Педагогічні науки*. Житомир, 2010. Вип. 50. С. 72–76.
17. Бойко О. С. Художній образ в українському народно-сценічному танці : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. 204 с.
18. Бойко Я. Організація самостійної роботи студентів у вищих педагогічних навчальних закладах. *Рідна школа*. 2009. № 10. С. 19–23.

19. Братко М. В. Освітнє середовище вищого навчального закладу: пошук стратегій управління. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка* : Зб. наук. праць № 22. 2014. С. 15–21.
20. Будз В. Самоорганізація суспільної дійсності в контексті її антропологічних засад та аксіологічних чинників: у 5 т. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2017. Т. 1. : Прологомени до самоорганізації суспільного буття. Концептуальні та методологічні основи дослідження. 522 с.
21. Ващенко Л. С. Уміння вчитися – ключова компетентність учнівської молоді сучасного інформаційного суспільства. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Т. 43. Вип. 5. С. 1–14.
22. Вірна Ж. Життєво-стильовий концепт мотиваційно-сміслової регуляції: професійна методологія і практика. *Психологія і суспільство*. 2009. № 4. С. 191–201.
23. Вознюк О. В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід (др. пол. XX ст.) : навч.-метод. посіб. / ред. П. Ю. Сауха. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2008. 138 с.
24. Володько В. М., Дмитрик І. С., Іванова Т. В. Самостійна пізнавальна діяльність студентів: методичні рекомендації. Київ : ІСДО, 1993. 52 с.
25. Волчукова В. М., Бугаєць Н. А., Ліманська О. В., Тіщенко О. М. Методика роботи з хореографічним колективом: Основи курсу : Навчально-методичний посібник. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2013. 326 с.
26. Галета Я. Соціальна зрілість як фактор професійного становлення майбутнього вчителя. *Український учитель у контексті глобалізаційних процесів*: Матеріали регіональної науково-практичної інтернет-конференції, м. Кропивницький, 20 травня 2021 року. Кропивницький : ФОП Піскова М.А., 2021. 120 с.
27. Гишка Н. Учіння – невід’ємна складова майбутнього спеціаліста. *Початкова освіта*. 2011. № 1. С. 38–39.

28. Голіцин А. М. Самопідготовка: психологічні аспекти активізації навчального процесу студентами усіх форм навчання. *Удосконалення змісту та форм організації навчального процесу відповідно до міжнародних стандартів*: зб. матеріалів наук.-метод. конф., 2-4 лютого 2005 р.: у 2 т. Київ: КНЕУ, 2005. Т. 2. С. 78–79.
29. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 375 с.
30. Гончаренко С. У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія / ред. І. А. Зязюн. Київ: Віпол, 2000. С. 81–107.
31. Горбач В. Самостійна робота студентів як основа самоорганізації та розвитку особистості. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12–13. С. 184–186.
32. Гордійчук Л. В. Самостійна робота студентів над музичним твором: основні етапи та методи: методичні рекомендації для студентів спеціальності 025 «Музичне мистецтво» з дисципліни «Спеціальний музичний інструмент. Фортепіано». Луцьк: Надстир'я, 2017. 28 с.
33. Гриньова М. В. Саморегуляція: навч.-метод. посіб. Полтава: АСМІ, 2008. 168 с.
34. Грицюк І. М. Основи психосоматики: методичні матеріали для студентів спеціальності «Практична психологія». Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 27 с.
35. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: монографія. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. 243 с.
36. Демченко О. Загальнопрофесійні функції самоорганізації педагога. *Проблеми підготовки сучасного вчителя: зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань: ПП Жовтий О. О., 2012. Вип. 5, Ч. 2. С. 34–40.

37. Дзьобань О. П. Розвиток ідей синергетики як нової парадигми у природничо-науковому і соціальному пізнанні. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. 2011. № 9. С. 3–16.
38. Дзюбишина Н. Б. Компетентнісний підхід у процесі підготовки майбутніх хореографів. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2017. Вип. 17 (60). С. 149–153.
39. Дзюбка Л. В., Гриценюк Л. І. Мотивація навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема. *Психолінгвістика*. 2009. Вип. 4. С. 33–43.
40. Добронравова І. Процеси самоорганізації як предмет філософського осмислення в українській філософії науки. *Українознавчий альманах*. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка. 2022. Вип. 31. С. 88–95.
41. Довга Т. Я. Самоменеджмент і егомаркетинг як предиктори професійно-педагогічної успішності. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2016. Вип. LXXII, Т. 2. С. 76–80.
42. Дубасенюк О. А. Концептуальні моделі педагогічної освіти: наукові пошуки та здобутки. *Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку* : монографія / авт. кол. О. А. Дубасенюк та ін. ; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Видво ЖДУ ім. І. Франка, 2008. С. 8–29.
43. Дубінка М. Здатність до самоосвіти як важливий показник професійної компетентності майбутнього фахівця. *Український учитель у контексті глобалізаційних процесів : матеріали регіональної науково-практичної інтернет-конференції, м. Кропивницький, 20 травня 2021 року*. Кропивницький : ФОП Піскова М. А., 2021. С. 33–41.
44. Дубінка М. Проблема професійного самовизначення студентів у вищому педагогічному навчальному закладі. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград, 2013. Вип. 120. С. 148–155.

45. Дубінка М. М. Самоосвіта особистості майбутнього фахівця як вища форма його самовираження. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2019. №. 62, Т. 2. С. 65–70.
46. Дуднік Н. Ю. Формування у майбутніх учителів професійної самоорганізації: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут вищої освіти НАПН України. Київ, 2010. 22 с.
47. Дуднік Н. Ю. Метод проектів як засіб формування в майбутніх учителів умінь професійної самоорганізації. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2008. Вип. 18. С. 337–340.
48. Дурманенко О. Теоретичний аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі. *Молодь і ринок*. 2012. № 7. С. 134–138.
49. Євтух М. Б., Скорик Т. В. Акмеологічний підхід до становлення професійної успішності майбутнього вчителя. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Чернігів : НУЧК, 2020. Вип. 7 (163). С. 8–13.
50. Єжова О. О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. №3. С. 39–43.
51. Загальна психологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / С. Д. Максименко, В. О. Зайчук, В. В. Клименко, В. О. Соловієнко; за ред. С. Д. Максименка. Київ : Форум, 2000. 543 с.
52. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. Київ : МАУП, 2000. 312 с.
53. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія. Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.
54. Журавська Л. М. Функціональна модель самокерованого автономного навчання студентів. *Науковий вісник інституту професійно-*

технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка: зб. наук. праць. Київ: ЖККГВ «Полісся» ЖОР., 2018. Вип. 17. С. 51–57.

55. Іщенко В. С. Педагогічні умови аналітичної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності. *Народна освіта* : електрон. наук. фах. вид. 2017. Вип. 3. С. 27–33. URL : https://nbuv.gov.ua/UJRN/NarOsv_2017_3_7. (дата звернення: 27.06.2023).

56. Калініна Л. Науковий дискурс сучасних методологій організаційного механізму управління в сфері освіти. *Рідна школа*. 2017. № 1–2. С. 8–17.

57. Кардашов В. М. Художньо-творчий розвиток особистості: теоретичний та методичний виміри : монографія. 2-ге вид., доп. Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні», 2009. 264 с.

58. Килівник А. М. Формування культури самоорганізації майбутнього соціального педагога. *Наукові записки Вінницького державного пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 2016. Вип. 48. С. 121–126.

59. Кінезіологія танцю : колективна монографія / за заг. ред. О. А. Плахотнюка. Львів: СПОЛОМ, 2010. 244 с.

60. Кіптілова Н. Навчально-методичні вказівки для вивчення основ теорії та методики викладання вправ біля опори екзерсису народно-сценічного танцю з курсу «Теорія та методика викладання народно-сценічного танцю». Львів : ЛНУ імені Івана Франка, кафедра режисури та хореографії, 2021. 28 с.

61. Ковальчук Л. Моделювання науково-педагогічних досліджень: Навчальний посібник. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 520 с.

62. Козачук С. А. Психологія художньої творчості : навч. посіб. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. 278 с.

63. Колісник О. П. Саморозвиток духовності особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 2. С. 12–18.

64. Комаровська О. А. Художньо обдарована особистість: сутність, реалії, розвиток : монографія. Івано-Франківськ : НАІР, 2014. 412 с.
65. Короткевич К. Є. Критерії та методи діагностики умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 59. С. 138–142. URL : <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/59/29.pdf>
66. Короткевич К. Є. Методичні аспекти активізації самоорганізованості бакалаврів хореографії у процесі фахової підготовки. *«Модернізація наскрізної виконавської підготовки учнівської молоді в сучасній мистецькій освіті»* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, квітень 2023). Київ: УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 43–46.
67. Короткевич К. Є. Методичні основи формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. *Наукові записки Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький: Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, 2022. Вип. 207. С. 167–171. DOI : <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-207-167-171>
68. Короткевич К. Є. Педагогічні умови формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. *«Хореографічна культура і освіта: проблеми та перспективи»* : збірник матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції Київ 14–15 травня 2021 р. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. С. 48–51.
69. Короткевич К. Поняття самоорганізації навчання у контексті професійної підготовки майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. *Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал*. 2020. № 3–4. С. 162–166. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.216809>.
70. Короткевич К. Саморефлексія як складова навчальної самоорганізації студентів-хореографів. *Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства* : матеріали і тези

VIII Міжнародної конференції молодих учених та студентів (Одеса 14-15 жовтня 2022 р.). Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2022. Т. 1. С. 160–162.

71. Короткевич К. Є., Соколова О. В. Структура умінь навчальної самоорганізації суб'єктів хореографічної освіти. *«Наука 3 тисячоліття: пошуки, проблеми, процеси розвитку»* : матеріали 4 Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції Бердянськ 22-23 квітня 2020 р. Бердянськ : Вид-во БДПУ, 2020. С. 85–86.

72. Короткевич К. Формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін: педагогічні принципи та умови. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Серія: Педагогічні науки*. Київ : КУІБГ, 2021. Вип. № 4 (69). С. 68–75. DOI : <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2021.4.8>.

73. Короткий словник актуальних педагогічних термінів / упор. Н. М. Флегонтова. Київ : КНУТД, 2013. 55 с.

74. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л. М. Проколієнко. Київ : Радянська школа, 1989. 608 с.

75. Котов В., Одерій Л. Теорія і методика класичного танцю: методичні рекомендації до курсу «Практикум класичного танцю» для здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти, спеціальності 013 Початкова освіта, спеціалізації «Хореографія». Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 58 с.

76. Кравець Л. М. Роль навчальних дисциплін у формуванні саморефлексії майбутніх педагогів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство*. Тернопіль : ТНПУ, 2011. Вип. 33. С. 67–74. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/268533546.pdf> (дата звернення: 27.06.2023)

77. Краєвська Г. О. Самоорганізація населення в контексті розвитку соціального капіталу України. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 4 (42). С. 143–159.

78. Кулик Є. Дидактична характеристика процесу самоосвіти. *Вища освіта України* : Теоретичний та науково-методичний посібник. 2006. № 1 (19). С. 102–107.
79. Кучерявий І. Т., Клепиков О. І. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості : навч. посіб. Київ: Вища школа, 2000. 288 с.
80. Лаврик Т. В. Обґрунтування складових інтегрального критерію здатності студентів до самоорганізації й самоуправління. *Вісник Черкаського університету*. 2010. Вип. 183. ч. IV. Серія: Педагогічні науки. С. 70–75.
81. Лавриненко С. О. Проблема формування національної свідомості студентської молоді в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Львівської академії*. Серія: Педагогічні науки: зб. наук. праць. Кропивницький : КЛА НАУ, 2017. Вип. 1. С. 82–86.
82. Лавриненко С. О. Формування soft skills майбутнього хореографа у процесі навчання у ЗВО. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. 2022. Вип. 204. С. 166–173.
83. Лиля М. М. Є. О. Мілерян – родоначальник професійної психологічної діагностики. *Молодий вчений*. 2016. № 9.1 (36.1). С. 106–110.
84. Лісниченко А. П. Цілепокладання як фактор ініціювання самоорганізації майбутніх учителів у навчальній діяльності. *Наука і освіта*. 2008. № 1–2. С. 61–64.
85. Лі Цюань. Формування методологічної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в контексті акмеологічного підходу. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*. 2018. Вип. 2 (12). С. 80–88.
86. Лодатко Є. О. Педагогічне моделювання : монографія. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2022. 206 с.
87. Лукашевич Н. П. Теория и практика самоменеджмента: учеб. пособ. 2-е изд., исправ. Киев: МАУП, 2002. 360 с.

88. Лутай В. С. Розробка сучасної філософії на засадах синергетики. *Вища освіта України*. 2009. № 1. С. 33–35.
89. Максименко С. Д. Поняття особистості в психології. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 7. С. 1–6.
90. Малихін О. В. Система умінь самоорганізації і самоконтролю учбової діяльності студентів вищих педагогічних закладів та її функціонування у процесі організації і здійснення самостійної навчальної діяльності. *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість вчителя*. Київ : Вид-во НПУ, 2009. Вип. 9 (19). С. 123–129.
91. Мартиненко О. В. Теорія і методика роботи з хореографічним колективом : навчальний посібник для студентів спеціальності 024 «Хореографія». Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2016. 342 с.
92. Мартиненко О. Формування професійної компетентності майбутніх учителів хореографії в умовах вищого навчального закладу. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2015. № 12. С. 165–174.
93. Мачинська Н. І., Стельмах С. С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі : навч.-метод. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с. URL : <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/Сучасні-форми-організації-навчального-процесу-у-вищій-школі-1.pdf> (дата звернення: 27.06.2023).
94. Мегель Є. Самоорганізація учіння студентів у проектно-технологічній підготовці як засіб їхнього особистісного росту. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія Педагогіка*. 2007. № 8. С. 94–98.
95. Мельник Н. І. Феномен «професійної компетентності» в українській та європейській педагогічній теорії: порівняльний аспект / *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка* : зб. наук. праць. 2017. № 28. С. 54–60.

96. Мерзлякова О. Л., Євдокимова Г. О. Методика професійного самовизначення. Київ : Шкільний світ, 2011. 120 с.
97. Мещанінов О. П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: теорія і методика : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2005. 42 с.
98. Мирончук Н. М. Змістові характеристики самоорганізації праці викладача вищого навчального закладу. *Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти*: зб. наук. праць. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І Франка, 2015. С. 64–68.
99. Мирончук Н. М. Критерії та показники сформованості у майбутніх викладачів вищої школи готовності до самоорганізації у професійній діяльності. *Проблеми освіти* : зб. наук. праць. Київ : ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». 2018. С. 173–178.
100. Мирончук Н. М. Моделювання ситуацій самоорганізації у контекстній підготовці майбутніх викладачів вищої школи. *Оновлення змісту, форми та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2017. Вип. 17 (60). С. 145–149.
101. Мирончук Н. М. Основні аспекти самоорганізації навчально-професійної діяльності майбутніх викладачів. *Професійна підготовка фахівців у системі неперервної освіти* : зб. наук. праць. Житомир : ФОП Левковець, 2015. С. 168–172.
102. Мирончук Н. М. Самомотивація як складова самоорганізації викладача у професійній діяльності. *Проблеми освіти* : зб. наук. праць. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. Вип. 88. Ч. 2. С. 65–74.
103. Мирончук Н. М. Самоорганізація професійної діяльності як основа професійного зростання викладача вищого навчального закладу. *Проблеми освіти*: зб. наук. праць. Вінниця-Київ, 2015. Спецвипуск. С. 69–73.
104. Мирончук Н. М. Формування рефлексивно-оцінних умінь готовності майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у

професійній діяльності. *American Journal of Fundamental, Applied & Experimental Research*. 2018. №4 (11). Р. 48–52.

105. Мистецтво України : біографічний довідник / упоряд.: А. В. Кудрицький, М. Г. Лабінський ; за ред. А. В. Кудрицького. Київ : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1997. 700 с.

106. Мистецтво у розвитку особистості : монографія / заг. ред. Н. Г. Ничкало. Чернівці : Зелена Буковина, 2006. 224 с.

107. Наумчук В. І. Самоорганізація майбутніх учителів фізичної культури як складник їхньої професійної підготовки. *Науковий вісник Південноукраїнського національного університету імені К. Д. Ушинського. Серія Педагогіка*. 2016. №4 (111). С. 91–94.

108. Ніколаєску І. О. Організаційно-змістова модель професійно-педагогічної самореалізації викладача системи післядипломної освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Вісник Дніпропетровського Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2015. № 1(9). С. 147–152.

109. Ніколаєску І. О. Практичні основи акмеологічного розвитку особистості в умовах освітньо-інформаційного простору : навч.-мет. посіб. Черкаси : ОПОПП, 2012. 54 с.

110. Новаченко Т. В. Синергетичний підхід у педагогічній самоорганізації : навч.-метод. посіб. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 99 с.

111. Організація як система – Менеджмент організацій – Навчальні матеріали онлайн. URL: https://pidru4niki.com/14880522/menedzhment/organizatsiya_sistema (дата звернення 30.06.2023)

112. Орлов В. Д. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін : монографія. Київ: Наукова думка, 2003. 262 с.

113. Осадчий І. Г. Педагогічне моделювання: що важливо знати педагогу? *Народна освіта*. 2016. Вип. 1. С. 60–68. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=

UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP meta
&C21COM=S&2 S21P03=FILE=&2 S21STR=NarOsv_2016_1_10 (дата
звернення 01.07.2023).

114. Осадців Т. П. Особливості постановки дуетного танцю в народно-сценічній хореографії : лекція для студентів V курсу ФПО спеціальності 024 Хореографія з дисципліни «Методика дуетного танцю» (2 год.). Львів : Львівський державний університет фізичної культури, 2018. 11 с. URL : <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/16606/1/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%202.pdf> (дата звернення 28.06.2023).

115. Освітньо-професійна програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників за напрямом: вчитель хореографії, керівник хореографічного колективу / укл.: О. В. Мартиненко, Ю. П. Тараненко, Р. В. Павленко. Бердянськ : БДПУ, 2019. 9 с.

116. Освітньо-професійна програма 024.00.01 «Хореографія» (за видами), рівень вищої освіти: перший (бакалаврський), галузь знань: 02 Культура і мистецтво, спеціальність: 014 Середня освіта (Хореографія) / Розробники: Т. А. Медвідь, Д. П. Щербак, Г. М. Чапкіс. Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2017. 21 с.

117. Освітньо-професійна програма Хореографія першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 024 Хореографія галузі знань 02 Культура і мистецтво / Розробники: Єременко О. В., Енська О. Ю., Ткаченко І. О., Максименко А. І. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Суми, 2020. 15 с.

118. Освітньо-професійна програма «Хореографія», спеціальність 024 Хореографія, галузь знань 02 Культура і мистецтво, рівень вищої освіти Освітньо-кваліфікаційний рівень «Спеціаліст», кваліфікація Вчитель хореографії / Розробники: Лавриненко С. О., Похиленко В. Ф., Босий В. С., Спінул І. В. Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2016. 25 с.

119. Освітньо-професійна програма «Хореографія», перший (бакалаврський) рівень освіти, галузь знань 02 Культура і мистецтво, спеціальність 024 Хореографія, кваліфікація: бакалавр хореографії / розробники: П. І. Фриз, І. В. Храмов, В. І. Дротенко. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич, 2017. 14 с.

120. Освітньо-професійна програма «Хореографія», перший бакалаврський рівень освіти, галузь знань 02 Культура і мистецтво, спеціальність: «024 Хореографія» / розробники: О. В. Лиманська – гарант, Н. А. Бугаєць, В. М. Волчукова, В. А. Алтухов та ін. Харківський національний педагогічний університету імені Г. С. Сковороди. Харків, 2022. 23 с.

121. Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Хореографія)» першого рівня вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Хореографія) галузі знань 01 Освіта/Педагогіка / Розробники: Благова Т. О. – керівник, Федій О. А., Жиров О. А., Демиденко Д. Д., Дітовченко С. Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. Полтава, 2018. 19 с.

122. Освітньо-професійна програма підготовки здобувача вищої освіти, рівень вищої освіти: перший (бакалаврський), ступінь вищої освіти: бакалавр, галузь знань: 02 Культура і мистецтво, спеціальність: 024 Хореографія / Гарант освітньої програми – І. М. Власенко. Державний вищий навчальний заклад «Криворізький державний педагогічний університет». Кривий Ріг, 2016. 21 с.

123. Основи викладання мистецьких дисциплін : навч. посіб. / заг. ред. О. П. Рудницької. Київ : Експрес-об'ява, 1998. 183 с.

124. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ : Освіта України, 2008. 274 с.

125. Паньків Л. Особливості використання сучасних інформаційних технологій у процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та

хореографії. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки.* Чернігів : НУЧК, 2023. Вип. 19 (175). С. 14–19. URL : <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/9/22> (дата звернення: 28.06.2023).

126. Пархоменко О. М. Формування балетмейстерських умінь майбутніх учителів хореографії у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя. Ніжин, 2016. 249 с.

127. Підлісний М. М. Проблеми аксіології та шляхи їх вирішення : монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 164 с.

128. Післядипломна освіта в умовах євроінтеграції: сутність, зміст, технології, готовність до змін: навч.-метод. посіб. / за ред. Л. П. Пуховської. Київ: Педагогічна думка, 2012. 122 с.

129. Приходько Т. П. Актуалізація мотивації на педагогічну самоорганізацію викладачів закладів вищої освіти. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія.* 2018. № 2(16). С. 91–96.

130. Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова ; за ред. Н. А. Побірченко. Київ: Науковий світ, 2007. 336 с.

131. Пуховська Л. П. Європейський вимір педагогічної освіти: нові компетентності вчителів. *Порівняльно-педагогічні студії.* 2009. № 1. С. 63-70. URL: https://lib.iitta.gov.ua/6334/1/пуховська_2009_-_порівн.студії_с.63-70.pdf (дата звернення: 28.06.2023).

132. Ракітянська Л. М. Наукові підходи як теоретико-методологічне підґрунтя педагогічних досліджень. *Наукові записки ЦДПУ імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки.* 2018. Вип. 163. С. 124–129.

133. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості : навч. посіб. Київ : Наукова думка, 2000. 188 с.

134. Робуль О. Синергетика як інноваційна методологія педагогічної освіти. *Філософія освіти*. 2006. № 1 (3). С. 35–42.
135. Розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців мистецьких дисциплін як фактор їх професійної самореалізації : колективна монографія / О. В. Мартиненко та ін. ; за ред. А. І. Омельченко. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2019. 361 с.
136. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Київ : Либідь, 2001. 288 с.
137. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 2005. 360 с.
138. Рудь М. Компетентнісний підхід в освіті. *Вісник Львівського університету*. Серія: Педагогіка, 2006. Вип. 21. Ч.1. С. 73–82.
139. Сабатовська І. С., Кайдалова Л. Г. Моделювання діяльності фахівця : навч. посіб. Харків : НФаУ, 2014. 180 с.
140. Савенкова Л. В. Формування у студентів педагогічного університету вмінь і навичок самостійної роботи засобами бібліотечних технологій: монографія. Київ: Освіта України, 2008. 214 с.
141. Савуляк В. Особливості самоорганізації студентів закладу вищої освіти різних спеціальностей. *Нова педагогічна думка*. 2019. №2 (98). С. 78–82.
142. Савчин М. В. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2007. 424 с.
143. Самоорганізація розвитку особистості учнівської та студентської молоді : науково-допоміжний бібліографічний покажчик / уклад. З. М. Горова, В. В. Косенко. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. 99 с.
144. Синергетика і освіта : монографія / за ред. В. Г. Кременя. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2014. 348 с.
145. Скрипченко О. В., Падалка О. С., Скрипченко Л. О. Психолого-педагогічні основи навчання : навчальний посібник для викладачів психології і педагогіки, аспірантів, студентів педагогічних навчальних закладів та

курсантів військових училищ. Київ : Український центр духовної культури, 2005. 712 с.

146. Слободянюк О. М. Педагогічна модель формування професійно-етичної компетентності майбутніх менеджерів. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 5. С. 146–151. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=vvpi_2015_5_25 (дата звернення 01.07.2023).

147. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 221 с.

148. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Вища школа, 1974. 775 с.

149. Словник^{UA} : портал української мови та культури. URL : <https://slovnyk.ua/> (дата звернення: 28.06.2023).

150. Сміслова регуляція діяльності : комплекс навчально-методичного забезпечення для підготовки аспірантів за спеціальністю 053 – Психологія / укл. : О. А. Бреусенко-Кузнецов. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2016. 30 с.

151. Соколова О. В. Методичні основи інтеграції мистецьких знань у підготовці майбутніх учителів музики і художньої культури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2004. 212 с.

152. Спінул І. Теоретичні підходи до інтерпретації професійної компетентності майбутнього вчителя хореографії. *Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. Вип. 101. С. 271–278.

153. Стандарт вищої освіти. Другий (магістерський) рівень вищої освіти. Ступінь «магістр». Галузь знань 02 Культура та мистецтво. Спеціальність: 024 Хореографія / розроб. : Цветкова Л. Ю. та ін. Київ, 2020.

16 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2020/03/024-choreografia-M.pdf> (дата звернення: 28.06.2023).

154. Стандарт вищої освіти. Перший (бакалаврський рівень) вищої освіти. Ступінь бакалавр. Галузь знань 02 Культура і мистецтво. Спеціальність 024 Хореографія / розроб. Цветкова Л. Ю. та ін. Київ, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2020/03/024-choreografia-B.pdf>

155. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики / під. заг. ред. В. П. Андрущенка. Київ: К.І.С., 2003. 296 с.

156. Стрижак Ю. Саморегуляція як основа успішного професійного становлення студентів закладу вищої освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2021. № 3 (198). С. 68–71. URL : [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-3\(198\)-68-71](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-3(198)-68-71) (дата звернення: 28.06.2023).

157. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. Київ-Вінниця : ДОВ Вінниця, 2000. 486 с.

158. Телецька А. О. Поняття про навчальну мотивацію в психолого-педагогічній літературі. Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науководослідної роботи за період 2017–2018 рр. (16-17 травня 2019 р.): у 2-х т. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. Т. 2. С. 100–102. URL : <https://jpvvs.donnu.edu.ua/article/view/7238> (дата звернення: 28.06.2023).

159. Теорія і методика народно-сценічного танцю : програма обов'язкової навчальної дисципліни підготовки здобувачів I рівня вищої освіти спеціальність: 024 Хореографія / розроб.: Т. І. Сердюк, Р. В. Павленко. Бердянськ, 2018. 43 с.

160. Тесленков О. Ю. Педагогічні умови формування професійної самоорганізації майбутніх учителів фізичного виховання. *Науковий часопис*

НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 55. С. 212–219.

161. Тесленков О. Ю. Педагогічні умови формування професійної самоорганізації майбутніх учителів фізичного виховання : дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04 / Південноукраїнський національний педагогічний університет. Одеса, 2017. 237 с.

162. Томашевська І. П. Педагогічний самоменеджмент як передумова ефективної професійної діяльності учителя. *Вісник Черкаського університету: Педагогічні науки.* Черкаси : Вид-во Черкас. ун-ту. 2012. Вип. 145. С. 126–129.

163. Федоришин В. Акмеологічний аспект підготовки викладачів мистецьких дисциплін у контексті європейського освітнього простору. *Молодь і ринок.* 2012. № 10. С. 50–53.

164. Філоненко О. В. Психологія управління : навч. посіб. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. 130 с.

165. Філоненко О. В., Левченко О. О. Психолого-педагогічні аспекти управлінської діяльності в освітніх установах : навч.-метод. посіб. Кропивницький : ФОП Піскова М. А., 2020. 140 с.

166. Філософія: словник термінів та персоналій / В. С. Бліхар, М. А. Козловець, Л. В. Горохова, В. В. Федоренко, В. О. Федоренко. Київ : КВІЦ, 2020. 274 с.

167. Філософський енциклопедичний словник / редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2002. Ч. 6. 742 с.

168. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. Тернопіль : «Навчальна книга – Богдан, 1999. 192 с.

169. Фрицюк В. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку : автореф.

дис. ... док. пед. наук : 13.00.04 / Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2017. 42 с.

170. Хань Юйцень. Формування умінь художньо-творчої самоорганізації майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка. Суми, 2019. 23 с.

171. Хатунцева С. М. Проблема самоорганізації в процесі формування в майбутніх учителів готовності до самовдосконалення. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2017. Вип. 52 (105). С. 339–349.

172. Хміль Ф. І. Ділове спілкування : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : «Академ-видав», 2004. 280 с.

173. Хореографічна культура – мистецькі виміри : збірник статей / упоряд. О. А. Плахотнюк. Львів : Кафедра режисури та хореографії, Факультет культури і мистецтв, ЛНУ імені Івана Франка, 2020. Вип. 8. 282 с.

174. Циба В. Т. Теоретичні засади соціальної психології: системний підхід : монографія. Київ : Університет «Україна», 2011. 359 с.

175. Чжан Їфу. Формування художньо-образного сприйняття у майбутніх учителів музики в процесі інструментально-виконавської підготовки: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 207 с.

176. Чуба В. Проблеми формування професійних якостей майбутніх хореографів в системі вищої освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10 (Ч. 3). С. 221–227.

177. Шамлян К. Дослідження ролі вольових зусиль у життєдіяльності студентів. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. № 3. С. 125–134.

178. Шевченко В. Саморозвиток як чинник становлення творчої особистості. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2004. № 2-3. С. 142–154.

179. Щолокова О. П. Методика викладання світової художньої культури : підруч. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. 194 с.

180. Юринець В. Є. *Методологія наукових досліджень* : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 178 с.
181. Яо Пейчань. Проблема педагогічної спрямованості професійної підготовки майбутніх учителів хореографічного мистецтва в сучасних наукових розвідках. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 9 (93). С. 310–325.
182. Яо Ямін. *Методика самоорганізації навчального простору майбутніх викладачів-музикантів у педагогічних університетах України* : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2018. 241 с.
183. Reid Anna, Petocz Peter. Enhancing academic work through the synergy between teaching and research. *International Journal for Academic Development*. 2003. Vol. 8. Iss. 1-2. P. 105–117. DOI : <https://doi.org/10.1080/1360144042000277982>
184. Bain Alan, Zundans-Fraser Lucia. *The Self-organizing University : Designing the Higher Education Organization for Quality Learning and Teaching*. Singapore : Springer, 2017. 192 p. URL : <https://link.springer.com/book/10.1007/978-981-10-4917-0> (дата звернення: 28.06.2023).
185. Balakrishnan Muniandy, Rossafri Mohammad, Soon Fook Fong. Synergizing pedagogy, learning theory and technology in instruction: how can it be done? *US-China Education Review*. 2007. Vol. 4. No. 9 (Serial No.34). P. 46–53. URL : <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED503001.pdf> (дата звернення: 28.06.2023).
186. Takatoshi Imada. *Self-Organization and Society*. Japan, Tokyo : Springer, 2008. 223 p. URL : <https://link.springer.com/book/9784431779193> (дата звернення: 28.06.2023).
187. Selforganising navigational support in lifelong learning: how predecessors can lead the way / José Janssen, Colin Tattersall, Wim Waterink, Bert van den Berg, René van Es, Catherine Bolman, Rob Koper. *Computers &*

Education. 2007. Vol. 49. Iss. 3. P. 781–793. DOI : <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2005.11.022>

188. Pankiv Liudmyla. Formation of Artistic Orientations of Senior Pupils in the Context of Modern Methodological Approaches. *Intellectual Archive*. 2019. Vol. 8. Num. 3. P. 198–205. DOI : 10.32370/IA_2019_09_23. URL : https://www.intellectualarchive.com>iaj_2019_03:pdf (дата звернення 30.06.2023).

189. Ben-Yshai Rami. Organizational Synergy – A Practical Guide: Recalibrate Interactions to Achieve Peak Engagement, Productivity & Profit. N. p. : Synergy Center, 2018. 184 p.

190. Ritella Giuseppe, Loperfido, Fedela Feldia. Students' Self-Organization of the Learning Environment during a Blended Knowledge Creation Course. *Education Sciences*. 2021. Vol. 11. Iss. 10. DOI : <https://doi.org/10.3390/educsci11100580>. URL : <https://www.mdpi.com/2227-7102/11/10/580> (дата звернення 01.07.2023).

191. Pinner Richard. Social Authentication and Motivational Synergy: A narrative of language teaching. London-New Youk : Routledge Taylor & Francis Group, 2019. 326 p. DOI : <https://doi.org/10.4324/9781351184298> (дата звернення 01.07.2023).

192. Yaroshenko O., Kilderov D., Komarovska O., Korotkevych K., Holinska T., Hutsan L., Shekhavtsova S. The factorial role of organizational culture in entrepreneurship education. *Academy of Entrepreneurship Journal*. 2020. Vol. 26. Iss. 3. 8 p. URL : <https://www.abacademies.org/articles/The-factorial-role-of-organizational%20-culture-in-entrepreneurship-and-entrepreneurship-education-1528-2686-26-3-368.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Картка студента Ф. (методика вивчення мотивів навчальної діяльності)

№	Перелік мотивів навчальної діяльності	Суб'єктивні мотиви навчання	Стимулюючі чинники
1	Отримати диплом	Отримувати стипендію	Брати приклад з однокурсників
2	Отримувати високі бали за навчання	Пройти кастинг на посаду танцівника в один зі столичних танцювальних колективів	Отримання нового досвіду, нових знань та вмінь
3 +	Стати справжнім професіоналом	Поступити у майбутньому в магістратуру на бюджет	Можливість ще більше реалізувати себе засобами хореографії
4	Під час навчання знайти підробіток		
5	Жити у великому місті		
6	Бути найкращим серед однокурсників		
7	Отримати схвалення батьків, близьких		
8 +	Після закінчення навчання знайти високооплачувану роботу		

9	Набути якісних фахових знань, вмінь і навичок		
10	Творчо самовиражатися через мистецтво танцю		
11	Стати видатним танцівником, + балетмейстером		
12	Досягти успіху в професії та житті +		
13	Заробляти великі гроші приватними уроками танцю		
14	Стати лідером серед студентів, знайти друзів та однодумців		
15	3 часом створити власний танцювальний колектив, школу тощо +		

Метод синхронно-дзеркального виконання

1 ПРИКЛАД (екзерсис біля опори в сучасному стилі)

Музичний розмір 2/4; темп помірний (moderato).

Перший і другий такт: два demi-plié з release; стояти обличчям до опори ноги по 2 – паралельній позиції, руки лежать на опорі.

Третій такт: на третьому разі поглиблюється plié, п'яти відриваються від підлоги.

Четвертий такт: вихід у положення flat back, коліна витягуються.

П'ятий такт: відсторонення на витягнутих руках від опори, ступня стоять на підлозі.

Шостий, сьомий такти: body roll («хвиля»), починаючи з grand plié поступове вирівнювання тіла до положення на півпальцях.

Восьмий, дев'ятий такти: contraction, release – два рази.

Десятий такт: пелвіс в назад-вправо-ліво-вперед, спіраль у підлогу.

2 ПРИКЛАД (екзерсис на середині зали в класичному стилі)

Plié 2/4, темп andante, 12 тактів.

З правої ноги. V позиція ніг, руки в підготовчий позиції, положення тіла ераulement.

Перший такт: demi-plié руки переходять в I позицію, друге demi-plié руки переходять в II позиції.

Другий такт: releve по V позиції, руки в III позиції.

Третій такт: battement tendu правою ногою в сторону, перехід у положення en face, I позицію ніг.

Четвертий такт: два demi-plié, руки переходять в I та II позицію.

П'ятий такт: grand plié.

Шостий та сьомий такт: - трете port de bras.

Восьмий такт: battement tendu в сторону правою ногою в II позицію ніг, два demi-plié руки переходять з I позиції в II.

Дев'ятий такт: grand plié по II позиції ніг, руки переходять в III позиції, потім в I та II позицію. Ліва нога рухається пів rond de jambe par terre en dedans, вихід в IV позицію ніг, руки закриті в підготовчу позицію, положення croisee.

Десятий такт: два demi-plié, руки переходять в I та II позицію, grand plié.

Одинадцятий та дванадцятий такти: releve, руки переходять в позу IV arabesques, battement tendu лівою ногою в V позицію.

**Приклад вибору варіантів тверджень та відповідей студентки С. за
«Методикою 5 Чому?»**

Твердження: Дистанційна форма навчання мені не дуже подобається.

1. Чому? Відповідь: Це для мене не дуже зручно.
2. Чому? Відповідь: Така форма занять трохи розслабляє. Можна фактично бути пасивним слухачем.
3. Чому? Відповідь: Якщо чесно, то дистанційні заняття часто перетворюються на монолог викладача, а продуктивну навчальну комунікацію налагодити дуже важко.
4. Чому? Відповідь: Цьому часто перешкоджають об'єктивні та суб'єктивні причини (відсутність інтернету, поганий зв'язок, неможливість вирішити практично-виконавські питання і проблеми, які потребують фізичної присутності викладача і студента в одному місці, важкість в облаштуванні навчального середовища в контексті хореографічного виконавства та ін.)

**Приклад вибору варіантів тверджень та відповідей студентки Н. за
«Методикою 5 Чому?»**

Твердження: Я постійно запізнююсь на заняття.

1. Чому? Відповідь: Я зазвичай всюди запізнююся, це мій стиль життя.
2. Чому? Відповідь: Вважаю, що мої запізнення не впливають на якість навчання, тому і дозволяю собі це робити.
3. Чому? Відповідь: Я намагаюся крім навчання ще і працювати. Не завжди все встигаю.
4. Чому? Відповідь: Мені потрібно заробляти, щоб відчувати себе незалежною.
5. Чому? Відповідь: Заради заробітку доводиться трохи жертвувати навчанням.

Зразок картки тесту на самоаналіз перешкод і труднощів на лекційних заняттях

Типові труднощі	Так	Ні	Коментарі викладачів
Не встигаю занотовувати матеріал за викладачем			
Важко одночасно писати та осмислювати написане			
Не завжди розумію наукову термінологію та понятійний апарат дисципліни			
Часто одразу забуваю, про що розповідав викладач			
Не можу зосередитись на лекції, постійно відволікаюсь			
Вдома не можу пригадати, докладно відновити зміст лекції			
Записую на лекціях дуже швидко і нерозбірливо, це заважає правильно сприймати зміст			
Протягом семестру накопичилося достатньо неопрацьованого матеріалу			
Іноді бувають проблеми з розумінням нового матеріалу			
Мені важко запам'ятовувати новий матеріал			

Продовження таблиці Г 1.

Часто не можу пригадати те, що нещодавно вчив			
Часто відчуваю себе не готовим до складання заліку, іспиту			

План-конспект лекції на тему:

«Хоровод як символ танцювальних традицій українців»

План

1. Хоровод як найдавніший вид народно-танцювального мистецтва світу.
 2. Історико-культурні та традиційно-обрядові витоки українських хороводів.
 3. Українські хороводи: синтез з народною музикою, тематика, художній зміст, образне наповнення, регіональна специфіка.
 4. Групи хороводів (трудові, на природну тематику. ліричні, жартівливі, календарного циклу).
 5. Специфіка виконання хороводів: лексика, композиція, музична складова.
-
1. Хороводи поширені у всьому світі і побутують в танцювальній культурі різних країн світу. Хороводи з давніх часів виконувались різними народами саме тому, що були доступним, колективним видом творчості, через який люди могли передати свої почуття та емоції, «розказати» про своє життя, налагодити комунікацію, виконати певні обрядові дії, співати і рухатись разом. Хороводи є зразками першооснов танцювального руху, які у синтезі з народною піснею, грою на народних музичних інструментах створюють «портрет» певного народу, нації, і зберігають його протягом століть і тисячоліть. Езотеричний зміст, характер обрядової культури (елементи язичництва, поклоніння прабогам, наділення природи якостями живої істоти та ін.) – все це виступає важливими компонентами, що складають основу розуміння хороводів як феноменів народно-танцювальної культури людства.
 2. Започаткувались в Україні хороводи з обрядово-ліричної практики (Луцьк, Поділля, Волинь, Центральна Україна, Наддніпрянщина та ін.).

Географічні, кліматичні, культурно-традиційні, ментально-світоглядні, традиційно-національні особливості того чи іншого регіону вплинули на становлення і розвиток мистецтва хороводу. А їх взаємозв'язок з музикою створює неповторні зразки пісенно-поетичної, танцювально-пластичного мистецтва. Художній зміст і тематика хороводів продиктовувались способом життя українців, їх уявленнями про навколишній світ, моральними і релігійними устоями, особливостями трудової діяльності, традиціями національного характеру. Велике значення має народна музика як основа створення образного змісту хороводів (пісня та звучання народних інструментів). Українська музика створює необхідний настрій, дає темп і характер танцювального руху. Вербальний зміст українських пісень розкриває те, про що танець розкаже за допомогою танцювальної лексики і пластики, хореографічного малюнку. Науковці досліджують феномен хороводів (А. Гуменюк, Р. Бегас, В. Верховинець, В. Смирнов, К. Василенко, Є. Філімонова-Златогурська, О. Бойко, Є. Зайцев, О. Воропай, О. Голдрич, М. Марченко).

3. Хороводи календарно-обрядового циклу пов'язані з традиційними обрядовими діями під впливом змін пори року (хороводи зимового циклу – Новорічні – колядки, щедрівки; весняного циклу-веснянки, гаївки, гагілки; літнього циклу – купальські пісні; осіннього – хороводи на збирання врожаю та ін.). Сьогодні хороводи втратили своє релігійне значення, а більше сприймаються як танці, що супроводжують життя і побут українців. Виконуються хороводи і на великій сцені, і входять у зміст театрального, кіно-мистецтва, оперних вистав тощо. Виконуючи хороводи, люди вірили, що «малюють» образ сонця як символу всього суцього, джерела життя.
4. 1 група хороводів: відображає трудові процеси, гуртову працю людей, їх спільну дію, комунікацію під час виконання повторюваних рухів,

імітуючих працю. Звідси і назви хороводів «А ми просто сіяли», «Мак», «Шевчик», «Бондар», «Коваль», «Вишивальниці» та ін.

2 група хороводів: демонструють та оспівують родинно-побутові відносини і стосунки, образ життя «українців, передають їх ліричні і поетичні характеристики. «Перепілка», «Ой, гілля-гілочки», «Пташка» тощо.

3 група хороводів: демонструють національний характер, духовні якості українців, передають почуття і ставлення до своєї Батьківщини, оспівується рідний край, природа, народ. («А вже весна», «Марена», «Метелиця» та ін.)

4 група хороводів: хороводи, що виконуються у певний період року та супроводжують обрядові дії («Шум», «Тинок», «Просо», «Воротар», «Ой, зав'ю вінки», «Метелиця» та ін.).

5. Характер малюнку та лексика хороводів залежить від: змісту пісні-супроводу, призначення танцю, темпу музичного супроводу, провідного образу танцю, регіональних традицій виконавства та багатьох інших чинників.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
*Наукові публікації, які відображають основні наукові результати
дисертації*

**Статті у наукових періодичних виданнях, включених до переліку
наукових фахових видань України:**

1. Короткевич К. Є. Поняття самоорганізації навчання у контексті професійної підготовки майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. *Молодь і ринок : щомісячний науково-педагогічний журнал*. 2020. № 3–4. С. 162–166. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.216809>.
2. Короткевич К. Є. Формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін: педагогічні принципи та умови. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Серія Педагогічні науки*. Київ : КУІБГ, 2021. Вип. 4 (69). С. 68–75. DOI : <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2021.4.8>.
3. Короткевич К. Є. Методичні основи формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. *Наукові записки Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький, 2022. Вип. 207. С. 167–171. DOI : <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-207-167-171>.
4. Короткевич К. Є. Критерії та методи діагностики умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 59. С. 138–142. URL : <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/59/29.pdf>

Статті у закордонних наукових періодичних виданнях:

5. Yaroshenko O., Kilderov D., Komarovska O., Korotkevych K., Holinska T., Hutsan L., Shekhavtsova S. The factorial role of organizational culture in entrepreneurship education. *Academy of Entrepreneurship Journal*. 2020. Vol. 26. Iss. 3. 8 p. URL : <https://www.abacademies.org/articles/The->

[factorial-role-of-organizational%20culture-in-entrepreneurship-and-entrepreneurship-education-1528-2686-26-3-368.pdf](#)

Наукові публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

Опубліковані праці апробаційного характеру:

6. Короткевич К. Є., Соколова О. В. Структура умінь навчальної самоорганізації суб'єктів хореографічної освіти. *Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, процеси розвитку* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Бердянськ 22–23 квітня 2020 р.). Бердянськ : Вид-во БДПУ, 2020. С. 85–86.

7. Короткевич К. Є. Педагогічні умови формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. *Хореографічна культура і освіта: проблеми та перспективи* : збірник матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції (Київ 14–15 травня 2021 р.). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. С. 48–51.

8. Короткевич К. Є. Саморефлексія як складова навчальної самоорганізації студентів-хореографів. *Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства* : матеріали і тези VIII Міжнародної конференції молодих учених та студентів (Одеса 14–15 жовтня 2022 р.). Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2022. Т. 1. С. 160–162.

9. Короткевич К. Є. Методичні аспекти активізації самоорганізованості бакалаврів хореографії у процесі фахової підготовки. *Модернізація наскрізної виконавської підготовки учнівської молоді в сучасній мистецькій освіті* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, квітень 2023 р.). Київ : УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 43–46.

Відомості про апробацію результатів дослідження

1. IV Міжнародна науково-практична конференція «Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, процеси розвитку». (Бердянськ 22–23 квітня 2020 р.). Участь – заочна. Публікація на тему: «Структура умінь навчальної самоорганізації суб'єктів хореографічної освіти».

2. Всеукраїнський науково-методичний онлайн-семінар «Інфомедійна грамотність викладача мистецьких дисциплін у сучасному освітньому просторі» (Мелітополь, 2020). Участь – заочна. Виступ на тему: «Особливості формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін».

3. II Міжнародна науково-практична конференція «Хореографічна культура і освіта: проблеми та перспективи». (Київ 14–15 травня 2021 р.). Участь – заочна. Публікація на тему: «Педагогічні умови формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін».

4. VIII Міжнародна конференція молодих учених та студентів «Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства». (Одеса 14–15 жовтня 2022 р.). Участь – заочна. Публікація на тему: «Саморефлексія як складова навчальної самоорганізації студентів-хореографів».

5. Міжнародної науково-практичної конференції «Модернізація наскрізної виконавської підготовки учнівської молоді в сучасній мистецькій освіті». (Київ, квітень 2023 р.). Участь – заочна. Публікація на тему: «Методичні аспекти активізації самоорганізованості бакалаврів хореографії у процесі фахової підготовки».

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, 25006, тел. (0522) 32-08-89, факс (0522) 24-85-44
E-mail: mails@cuspu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125415

Одеське 2023 № 45-Н
На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Короткевич Ксенії Єгорівни

«Формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки»,

поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Упродовж 2021-2023 рр. на кафедрі мистецької освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка здійснювалось впровадження організаційно-методичної моделі та експериментальної методики формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін. Дослідно-експериментальною роботою було охоплено студентів-хореографів I-III курсів кафедри мистецької освіти.

Авторська методика Короткевич К. Є. з формування умінь навчальної самоорганізації студентів-хореографів була впроваджена у процес фахової підготовки здобувачів вищої освіти, зокрема з дисциплін «Історія мистецтва», «Теорія та практика класичного танцю», «Підготовка концертних номерів», «Методика та практикум роботи з хореографічним колективом» та ін., позитивно сприйнята студентами та високо оцінена викладачами кафедри мистецької освіти, які відзначили сучасність та ефективність змісту, практичне значення та перспективність використання в освітньому процесі підготовки фахівців хореографічної галузі.

Запропоновані автором педагогічні умови та методи експериментальної роботи (методика розстановки професійних цілей, тренінг «Мистецтво самореалізації», проєктивні методи, метод інтерактивної самоосвіти та ін.) помітно вплинули на підвищення у студентів рівня навчальної мобільності та самостійності, здатності до реалізації самоосвіти, самоуправління та самоконтролю власної діяльності, що було підтверджено отриманими кількісними та якісними результатами експерименту із застосуванням методів статистичного підрахунку та математичної обробки даних.

Результати впровадження матеріалів дисертаційного дослідження Короткевич Ксенії Єгорівни обговорювались на засіданні кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 13 від 22 травня 2023 р.), де отримали позитивну оцінку. Апробація результатів дослідження підтверджує їх теоретичну і практичну спрямованість, доводить доцільність подальшого запровадження в освітню сферу з метою підвищення якості підготовки майбутніх викладачів хореографічних дисциплін.

Проректор з наукової роботи

Лілія КЛОЧЕК

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА**

01601, м.Київ-30, вул. Пирогова, 9
Тел. 234-11-08

29.05.2023 № 201

на № _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Короткевич Ксенії Єгорівни

з теми: «Формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів
хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Упродовж 2021-2023 н. р. в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова на базі кафедри хореографії здійснювалась апробація та впровадження результатів дисертаційного дослідження Короткевич Ксенії Єгорівни «Формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки».

В умовах ЗВО перевірялась та оцінювалась доцільність використання розроблених науково-теоретичних положень, організаційно-методичних засад (педагогічних умов, експериментальної методики) та моделі формування умінь навчальної самоорганізації в галузі підготовки фахівців спеціальності 024 Хореографія. Результати дисертації було впроваджено у зміст фахових дисциплін «Історія хореографічного мистецтва», «Теорія та методика викладання класичного танцю», «Методика роботи з дитячим хореографічним колективом» та ін.

Апробація результатів дослідження К. Є. Короткевич засвідчила його актуальність та перспективність для вирішення проблем удосконалення професійної підготовки викладачів хореографічних дисциплін на основі формування вмінь навчальної самоорганізації, здатності до реалізації самоосвіти, самоуправління та самоконтролю власної діяльності.

Результати впровадження дисертаційного дослідження проаналізовано та схвалено на засіданні кафедри хореографії Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Протокол № 9 від 23.05. 2023 р.

Проректор з наукової роботи

Г. М. Торбін

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А. С. МАКАРЕНКА

вул. Роменська, 87, м. Суми, 40002, факс (0542) 22-15-17, тел. (0542) 68-59-02
e-mail: rector@sspu.edu.ua, www.sspu.edu.ua
Код ЄДРПОУ 02125510

31.05.2023 № 1108 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Короткевич Ксенії Єгорівни
«Формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів
хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

Апробація та впровадження результатів дисертації Короткевич Ксенії Єгорівни на тему «Формування умінь навчальної самоорганізації майбутніх викладачів хореографічних дисциплін у процесі фахової підготовки» здійснювалася упродовж 2021-2023 рр. у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка на базі кафедри хореографії та музичного мистецтва.

Авторська методика формування умінь навчальної самоорганізації студентів-хореографів була включена у зміст фахової підготовки та була спрямована на активізацію їх мотиваційно-вольової та управлінсько-контролюючої функцій у плануванні та реалізації власної навчальної діяльності, здатності до самостійного і незалежного визначення освітніх цілей та вирішення поставлених завдань, саморозвитку та самореалізації у процесі фахової підготовки здобувачів вищої освіти.

Оригінальні методи поетапної експериментальної роботи (вебінари, тренінги, проєктивно-виконавські, раціонального планування, методи на основі тайм-менеджменту, інтерактивної самоосвіти, ігрові та ін.) впроваджувались в освітній процес у комплексі зі спеціальними педагогічними умовами, що уможливило посилення педагогічного впливу та сприяло підвищенню у студентів рівня індивідуальної самостійності, відповідальності, дисциплінованості, здатності до оптимального використання навчального часу, раціонального самоуправління та саморегуляції власної освітньої діяльності, оцінювання її результативності. Це було підтверджено отриманими кількісними та якісними результатами позитивної динаміки у рівнях сформованості умінь навчальної самоорганізації студентів після впровадження експериментальної методики.

Результати впровадження дисертаційного дослідження К. Є. Короткевич обговорено й схвалено на засіданні кафедри хореографії та музичного мистецтва (протокол № 6 від 31 травня 2023 року).

Проректор з науково-педагогічної
(наукової) роботи

Ольга КУДРІНА